

Nbr 2069

BROJ

4

UDK 347.7

PRIVREDNO PRAVNI PRIRUČNIK

APRIL 1992 - BEOGRAD

YU ISSN 0032-9002

DALADIN i ...

PALADIN i ...

"PALADIN i ..." mešovito preduzeće za trgovinu, marketing i štampu D.O.O. od ove godine se pojavljuje i kao izdavač časopisa "Privredno pravni priručnik".

Takođe vrši sledeće usluge:

- * priprema za štampu - kompjuterski fotoslog;
- * dorada papira;
- * spiralni povez kataloga, kalendara, blokova i svezaka;
- * prodaja grafičkog materijala firme "3M" (offset ploče, grafički filmovi, hemikalije, diskete, audio i video trake) i papira za štampu, iz uvoza;
- * prodaja rezervnih delova za grafičke mašine.

"PALADIN i ..."

Čika Ljubina 16 tel. 011/637-673, 636-609 broj žiro računa
11000 Beograd fax 011/636-315 60801-603-35699
Yugoslavija

Бр 2069

April

4

Beograd, god. XXX

PRIVREDNO PRAVNI PRIRUČNIK

PRIVREDNO PRAVNI PRIRUČNIK

Časopis za privredno-finansijska i radno-pravna pitanja

Članovi Redakcionog odbora:

Drašković Milan, prof. dr Jankovec Ivica,
prof. dr Kašanin Ratimir, Kukoljac Vojislav,
Paladin Nenad dipl. inž., Srećković Nedeljko,
Todorović Vladimir, prof. dr Vasiljević Mirko,

Glavni i odgovorni urednik

Prof. dr Vasiljević Mirko

Urednik

Đekić Dragoslav

Izdavač

"PALADIN i ..." mešovito preduzeće za
trgovinu, marketing i štampu D.O.O.

Rukopise slati na adresu:

"PALADIN i..." D.O.O.
11001 Beograd, Čika Ljubina 16/I
Telefoni: 636-609, 637-673
Fax: 636-315

Pretplata:

Za 1992. godinu (12 brojeva)
iznosi 5.760,00 dinara. Pretplata se
uplaćuje na žiro račun "PALADIN i..."
broj 60801-603-35699
Izlazi svakog meseca

Štampa:

GIP "Slobodan Jović" Beograd

Fotoslog:

"PALADIN i ..."

SADRŽAJ

Članci

<i>Docent dr Dragan Radonjić:</i>	PRINUĐNO PORAVNANJE I TRANSFORMACIJA DRUŠTVENIH PREDUZEĆA	5
<i>Dr Jezdimir Mitrović:</i>	HOLDING KOMPANIJA U SAVREMENIM USLOVIMA PRIVREĐIVANJA	12
<i>Dr Brana Marković:</i>	KOLEKTIVNO PREGOVARANJE iskustva u pokušajima njegovog uredenja	19
<i>Senad Jašarević:</i>	ZARADA KAO PREDMET KOLEKTIVNIH UGOVORA	32
<i>Mr Gordana Ilić-Popov:</i>	OPOREZIVANJE STANARSKOG PRAVA	46
<i>Momčilo Gvozdenović:</i>	ZAKON O POREZIMA NA IMOVINU predmet oporezivanja i poreski obveznik . .	53
	Komentar sudske odluke	
<i>Goran Zečević:</i>	OBAVEZE PREDUZEĆA KOJE JE PREUZELO RADOVE PREDUZEĆA U STEČAJU	63
<i>Mr Petar Milutinović:</i>	OBRAČUN KAMATE U IZVRŠNOM POSTUPKU	66
	Pravna praksa	
Porezi i doprinosi:	PRODAJA GRAĐEVINSKOG MATERIJALA STAMBENOJ ZADRUZI	72
	OPOREZIVANJE PROMETA UPOTREBLJAVANIH MOTORNIH VOZILA	76
Privredno pravo:	ZAŠTITA FIRME	77
	DUŽNOST UPOZORENJA SKLADIŠTARA O NEDOSTACIMA NA ROBI	77
	PRINUĐNO PORAVNANJE	78
Radno pravo:	PRESTANAK RADNOG ODNOŠA OTVARANJA STEČAJNOG POSTUPKA	79

CONTENTS

Docent at dr Dragan Radonjić:

Articles

COMPULSORY SETTLEMENT AND TRANSFORMATION OF SOCIAL ENTERPRISES	5
Dr Jezdimir Mitrović:	
HOLDING COMPANIES IN CONTEMPORARY CONDITIONS OF BUSINESS OPERATIONS	12
Dr Brana Marković:	
COLLECTIVE NEGOTIATIONS - EXPERIENCE IN ATTEMPTS IN ITS INTRODUCTION	19
Senad Jašarević:	
SALARIES AS THE SUBJECT - MATTER OF THE COLLECTIVE AGREEMENTS	32
Mr Gordana Ilić-Popov:	
TAXING OF HABITATION RIGHT	46
Momčilo Grozdenović:	
THE PROPERTY TAX LAW Object of taxation and taxpayers	53
Comentatary of a courts decision	63
Legal practice	72

Dragan Radonjić¹

UDK 347.736/347.738

Prinudno poravnjanje i transformacija društvenih preduzeća

Rezime

U članku se kritički razmatra sadašnji sistem prinudnog poravnjanja i daje odgovor, na koji se način ovaj institut može staviti u funkciju svojinske i upravljačke transformacije društvenih preduzeća, bilo kao sastavni deo programiranog stečaja ili samostalno.

U zaključku se ističe da je regulativa ovog instituta teško primenljiva i zbog toga je treba brisati iz zakona ili je na prikladan način definisati u okviru republičkog zakona o svojinskoj transformaciji društvenih preduzeća.

1. Prinudno poravnjanje, sa aspekta funkcije koju vrši, jeste pravni institut za regulisanje imovinskopravnih odnosa insolventnog dužnika i njegovih povjerilaca, dok s aspekta cilja kojem služi, prinudno poravnjanje jeste oblik ekonomske sanacije insolventnog dužnika. Danas se postavlja pitanje - na koji se način ovaj institut može staviti u funkciju svojinske i upravljačke transformacije društvenih preduzeća, bilo kao sastavni dio tzv. programiranog stečaja, bilo samostalno.

Prinudno poravnjanje je bitan elemenat programiranog stečaja, s obzirom da se tom nagodbom smanjuju i odgadaju obaveze dužnika. Time se omogućava i normalno poslovanje novo osnovanog preduzeća u operaciji programiranog

¹ Docent dr Dragan Radonjić, Pravni fakultet, Podgorica.

stečaja, koje će u pravilu isplatiti obaveze koje je preuzeo dužnik zaključenjem prinudnog poravnjanja, i koje će u praksi nastupati kao jemac za obaveze preuzete iz prinudnog poravnjanja. Pri tome je potrebno kod izrade predloga za zaključenje prinudnog poravnjanja, uz mogućnost da određeni dio obaveza preuzme i ispuni sam stečajni dužnik, koji će nakon zaključenja prinudnog poravnjanja ponovo početi sa obavljanjem privrednih djelatnosti.

U postupku programiranog stečaja moguće je da se prinudno poravnanje zaključi prije otvaranja stečaja ili u toku stečajnog postupka. Sprovodenju prinudnog poravnjanja (odnosno obavljanju svih radnji koje su za to potrebne) u pravilu treba pristupiti prije otvaranja stečaja, a naročito u slučaju ako stečajni dužnik može pitanje viška radnika riješiti bez stečaja. Međutim, ako kod matičnog preduzeća postoji problem viška radnika čiji broj nije moguće smanjiti redovnim otkazom i plaćanjem naknade za prestanak radnog odnosa u skladu sa radno pravnim propisima, onda se u postupku programiranog stečaja u pravilu predviđa zaključenje prinudnog poravnjanja u samom stečaju.

U postojećim propisima nema zapreke da se u prinudnom poravnanju dogovori da se stečajni dužnik, koji u vrijeme zaključenja prinudnog poravnjanja ima status društvenog preduzeća, transformiše u društvo. Takođe, bez obzira da li se prinudno poravnanje zaključuje prije otvaranja stečaja ili u samom stečajnom postupku, moguće je u prinudnom poravnanju predvidjeti buduću transformaciju stečajnog dužnika i novo osnovanog društva u jedinstveno društvo, koja se vrši spajanjem stečajnog dužnika i novo osnovanog društva.¹ Po našem mišljenju ovu mogućnost da društveno preduzeće nakon zaključenog prinudnog poravnjanja bude transformisano u društvo trba učiniti obaveznom, kroz odgovarajuće odredbe zakona koji će regulisati transformaciju društvenih preduzeća. Ovo se čini ne samo cjelishodnim, već i nužnim ukoliko se prinudno poravnanje zaključuje u toku stečaja, o čemu će kasnije biti više riječi.

Nakon zaključenog prinudnog poravnjanja dužnik može obaviti svoju transformaciju u društvo bilo konverzijom svog dugovanja preuzetog na osnovu prinudnog poravnjanja sa povjeriocima ili zajedno sa povjeriocima i trećim licima osnovati novo društvo. Ovaj oblik transformacije može se preporučiti, i u praksi je često prisutan iz razloga što povjeroci ne pruzimaju odgovornost za preduzeće koje je zaključilo prinudno poravnanje.² Naime, povjeroci koji su preuzeli preduzeće ne odgovaraju za obaveze preuzete na osnovu prinudnog poravnjanja, s obzirom da društvo samo odgovara za obaveze po tom osnovu.

2. Nakon zaključenja prinudnog poravnjanja, konverzija dugovanja na osnovu prinudnog poravnjanja u ulog jedan je od bitnih elemenata programiranog stečaja. Povjeroci mogu svoja potraživanja na osnovu prinudnog poravnjanja kon-

1 Ivanjko Šime, Programirani stečaj kao oblik transformiranja društvenog preduzeća, Privreda i pravo (Zagreb), br. 7-8, 1991, str. 434.

2 Ivanjko Šime, Transformacija društvenog preduzeća u društvo, Privredno-pravni priručnik (Beograd), br. 12, 1990, str. 23.

veritirati u dionički kapital ili u trajni ulog u novo osnovanom društvu, odnosno stečajnom dužniku ili u društvu koje će nastati spajanjem stečajnog dužnika i novo osnovanog društva. U ovom slučaju prestaju obaveze stečajnog dužnika, i novo osnovanog društva ako je preuzeo garanciju za obaveze iz prinudnog poravnjanja, prema povjeriocima čije potraživanje je konvertirano u ulog (zamjena ispunjenja).

Konverzija dugovanja, ako to nije posebno dogovoren ili predvideno u prinudnom poravnanju, nije ni pravo ni dužnost stečajnog dužnika, a ni povjerilaca. Dogovor o konverziji mora se provoditi individualno između stečajnog dužnika odnosno novo osnovanog preduzeća i pojedinih povjerilaca. S obzirom da konverzija može biti ne samo poseban vid dokapitalizacije preduzeća koje je zaključilo prinudno poravnanje, već i poseban model njegove transformacije, moglo bi se regulisati republičkim zakonom o transformaciji društvenih preduzeća da se nakon zaključenog prinudnog poravnanja može zaključiti i prinudna konverzija dugovanja. U ovom slučaju radilo bi se o konverziji za koju se opredijele povjeriocici koji imaju većinu potraživanja, i, analogno prinudnom poravnanju, bila bi obavezna i za sve ostale povjerioce. Kao uslov za zaključenje prinudne konverzije tražila bi se saglasnost volja onih povjerilaca koji imaju većinu potraživanja. Saglasnost se mora postići i o obliku konverzije (da li se konvertiranje vrši u dionice ili udjele). Nakon zaključenja prinudne konverzije stečajno vijeće bi donijelo odluku o prestanku stečaja nad dužnikom, s obzirom da se formira novo društvo. Pri formiranju bilo dioničkog društva bilo društva sa ograničenom odgovornošću nije potrebno donositi odluku o osnivanju društva, jer je zamjenjuje zaključeni sporazum o konverziji, već bi odmah slijedilo donošenje odluke o izdavanju dionica odnosno potvrda o udjelima. Nakon toga bi slijedilo donošenje statuta i izbor organa društva. Ovdje ostaje otvoreno pitanje formiranja tih organa. S obzirom na činjenicu da je sa otvaranjem stečaja radnicima prestao radni odnos kao i svim organima društvenog preduzeća, pitanje predstavljanja nenominiranog društvenog kapitala u novom društvu teško je rješivo bez dodatne regulative, o čemu će kasnije više biti riječi.

Naravno, postupak transformacije društvenog preduzeća u stečaju ne mora se završiti konverzijom. U oba slučaja transformacije (dioničko društvo i društvo s ograničenom odgovornošću) moguća je dalja transformacija putem izdavanja internih dionica, i na taj način pribavljanje dodatnog kapitala. Ovaj vid privatizacije je u skladu i sa činjenicom da će vlasnici ovih društava, u većini ili u cijelini, biti društvena preduzeća.

Kod konverzije dugovanja izuzetno je značajna pravilna procjena vrijednosti imovine stečajnog dužnika odnosno novo osnovanog preduzeća. Pri tome može biti razlike zavisno o tome da li se radi o povjeriocima iz privatnog ili društvenog sektora. Ako se radi o konverziji dugovanja povjeriocima u društvenoj svojini, mogu se upotrijebiti vrijednosti imovine stečajnog dužnika odnosno njegovog novo osnovanog preduzeća koje se utvrđuju na osnovu knjigovodstvenih podataka. Kako se kod konverzije radi o kupovini dionica odnosno trajnog uloga u preduzeću, cijena dionica i trajnih uloga u novo osnovanom preduzeću utvrđuje se ugo-

vorom, što znači da se dionice mogu obračunavati u konverziji i ispod njihove nominalne vrijednosti.¹

3. Primjena instituta prinudnog poravnjanja u stečaju, bilo kao oblika ekonomске sanacije bilo kao oblika svojinske transformacije, onako kako je on dat u Zakonu o prinudnom poravnanju, stečaju i likvidaciji ("Sl. I. SFRJ" br. 84/89, član 152.)², u situaciji kada je pitanje ovlašćenika (titulara) nad društvenim preduzećem kao pravnim licem i dalje ostalo otvoreno, stvara u praksi nepremostive teškoće. Naime, očigledno je da su odgovarajuće zakonske odredbe o ovome neprecizne, nepotpune i da ne vode računa o osnovnim svojstvima pravnog lica. Striktno uvezši, može se zaključiti da u ovoj situaciji dolazi do prekida pravnog kontinuiteta pravnog lica, jer, dužnik gubi određene konstitutivne elemente pravne ličnosti, s obzirom da je otvaranjem stečajnog postupka izgubio organizaciono jedinstvo, jer je u tom trenutku ostao bez organa i radnika tj. organizacije, što ostaje na snazi i u času obustave stečaja nakon zaključenog prinudnog poravnanja.

Pri postojećoj zakonskoj regulativi, činjenica da društveno preduzeće - dužnik u trenutku zaključenja prinudnog poravnanja i obustavljanja stečajnog postupka nema ni vlasnika, ni organa ni radnika, otvara krupan problem - ko su lica koja će u ovom trenutku nastaviti sa oživljavanjem proizvodnje i poslovnom aktivnošću preduzeća. Ovome prethodi još jedno krupno pitanje - takođe, bez valjana odgovora. Naime, ko je u ime dužnika (čl. 152, st. 1.) ovlašćen da predloži odnosno da da saglasnost za zaključenje prinudnog poravnanja u stečajnom postupku, kada su već nastupile pravne posljedice prestanaka radnih odnosa radnika, kada ne postoji više ni direktor ni organi upravljanja i dr.

Jedan od mogućih odgovora može se naći u asistenciji suda. U tom pravcu se sudskej praksi, od koje se u ovom slučaju očekuje definitivan odgovor, predlaže više mogućnosti.³ Jedna od tih mogućnosti jeste da stečajni upravnik, koji je otvaranjem stečajnog postupka u skladu sa Zakonom preuzeo sve funkcije organa upravljanja, predloži stečajnom vijeću da od preostalih radnika na radu do okončanja stečajnog postupka izabere neki privremeni organ koji će izabrati konkursnu komisiju koja bi ponovo primala radnike na rad, a oni bi dalje izabrali radnički savjet, ovaj pak direktora, i preduzeće bi tek tada izborom organa upravljanja kao i izborom novih radnika postalo kompletno pravno lice sa sredstvima i ljudima koje bi tek tada moglo ponovo da obavlja proces proizvodnje i otplaćuje svoje dugove.

Kao prihvatljiviji stav u vezi sa ponovnim oživljavanjem preduzeća kod koga je poslije otvaranja stečaja došlo do zaključenja prinudnog poravnanja, predlaže se da konkursna komisija imenovana od stečajnog upravnika, a uz saglasnost stečajnog vijeća, preispita uz konsultaciju stručnjaka sistematizaciju i broj radnika

1 Ivanko Šime, Programirani stečaj kao..., Privreda i pravo (Zagreb), br. 7-8, 1991, str 435.

2 Zakon o prinudnom poravnanju, stečaju i likvidaciji, "Službeni list SFRJ", br. 84/89.

3 Lekić Ivanka, Prinudno poravnanje van stečaja i u toku stečajnog postupka, Povratak privrede tržištu i vlasništvu, tom I, Beograd, 1990, str. 582.

na osnovu raspisanog konkursa, koji bi dalje izabrali radnički savjet, direktora, i tako nastavili sa radom.

Ovakvi predlozi trpe kritiku i od strane samih autora, prije svega, zbog toga što stečajni upravnik obustavljanjem stečajnog postupka i prestankom pravnih posljedica otvaranja stečaja više nije ovlašćeno lice da bilo šta dalje preuzima. Zato se ističe kao mogući alternativni predlog za rješavanje gore iznijetih spornih pitanja i taj, da stečajno vijeće razriješi stečajnog upravnika, imenuje direktora koji će odrediti konkursnu komisiju, a ova bi dalje primala radnika na rad. Međutim, i ovaj predlog može da trpi kritiku, prije svega, zbog toga što je ovakav način u suprotnosti sa izborom organa upravljanja koje određuje Zakon o preduzećima.¹

U okviru svih ovih predloga mora se dati i odgovor na sporno pitanje - da li sa prestankom pravnih posljedica stečaja ponovo oživljavaju sva normativna akta preduzeća ili pak samo ona koja ne određuju sistematizaciju radnih mesta i broj radnika koji će nastaviti sa radom. Imajući u vidu odredbe Zakona o preduzećima nakon njegovih izmjena,² u pogledu oblika preduzeća u društvenoj svojini, takođe ostaje nejasno da li se nakon zaključenja prinudnog poravnjanja i obustavljanja stečaja, organizacija društvenog preduzeća mora postaviti u formi društva.

4. Sve ove varijante čine se nepovoljnim i teško ostvarivim. U svim ovim kombinacijama pred sudom i stečajnim upravnikom nalaze se gotovo nepremostive teškoće u pogledu sprovodenja programiranog stečaja i novog organizovanja dužnika. Smatramo da se od sudova i stečajnih upravnika ne može očekivati da organizuju nastavak poslovanja preduzeća kod kojeg je obustavljen stečajni postupak. Između ostalog i zbog toga što stečajni upravnici ne mogu stručno i uspješno raditi na poslovnim aktivnostima koje zahtijevaju za svakog stečajnog dužnika posebne sposobnosti i znanja. Stoga, da bi se institut prinudnog poravnjanja u stečaju stavio u funkciju svojih osnovnih ciljeva i ostvarivanja svojinske i upravljačke transformacije društvenih preduzeća, nužno je definisanje mesta i uloga svih onih subjekata zbog kojih se stečaj i provodi i onih zbog kojih se stečaj treba spriječiti.

U organizovanju nastavka poslovanja i reorganizovanja preduzeća prema kojem je stečaj obustavljen nakon zaključenja prinudnog poravnjanja, posebnu i glavnu ulogu morali bi imati njegovi povjeriocci. Modaliteti ostvarivanja ove uloge povjerilaca mogu biti različiti. Tako nema smetnje da u prinudnom poravnanju bude dogovorenod da će povjeriocci imenovati u organe upravljanja određeni broj članova, ili da će organizovati poseban nadzorni odbor koji će pratiti poslovanje novo osnovanog društva i stečajnog dužnika nakon zaključenja prinudnog poravnjanja u cilju osiguranja isplate obaveza iz ovog poravnjanja. Zakonom bi trebalo

1 Lekić Ivanka, *Prinudno poravnjanje van stečaja i u toku stečajnog postupka*, Povratak privrede tržištu i vlasništvu, tom I, Beograd, 1990, str. 582, 583.

2 Zakon o preduzećima, "Službeni list SFRJ", br. 77/88, 40/89, 46/90 i 61/90.

otvoriti mogućnost da povjeriocu, u određenim okolnostima, podnesu sudsvoje vlastite planove reorganizacije dužnika koje je pred stečajem ili nad kojim se obustavlja stečaj, odnosno da povjerilac postane povjerenik suda i nastupi u ulozi stečajnog upravnika. Pri postojećim normativnim i drugim okolnostima moguće je ove modalitete djelimično regulisati predstojećim republičkim zakonom o transformaciji društvenih preduzeća.

U trenutku zaključenja prinudnog poravnjanja i obustavljanja stečaja društveno preduzeće - dužnik nema organizacije ni personalnog supstrata, ostaju samo sredstva u društvenoj svojini nad kojima je otvoreno pitanje titulara. Zakonom bi trebalo urediti da se u svojstvu titulara nad ovim nenominiranim društvenim kapitalom javlja republički Fond za razvoj. Ovom fondu moglo bi se povjeriti organizovanje nastavka poslovanja društvenog preduzeća i njegova transformacija (reorganizacija), koja bi u ovom slučaju bila obavezna. Naravno, u ovom slučaju treba na odgovarajući način predvidjeti i učešće povjerilaca odnosno Agencije za razvoj i prestrukturiranje, što bi se kao određeni model transformacije takođe moglo predvidjeti predstojećim republičkim zakonom o transformaciji društvenih preduzeća.

Ako se ostane samo pri postojećoj regulativi, institut prinudnog poravnjanja u stečaju će biti teško primjenjiv ili će ostati van primjene kod društvenih preduzeća, i u tom slučaju treba ga u potpunosti brisati iz zakona, tim prije, što je ono moglo biti zaključeno i prije otvaranja postupka stečaja, pa kada to nije uspjelo, sigurno je da za ovakvo preduzeće više nijesu postojali uslovi za nastavak i normalan rad u tržišnom privredivanju. Nije slučajno što prethodna dva zákona nijesu imala institut prinudnog poravnjanja u stečaju,¹ već je bilo predviđeno samo u prethodnom postupku stečaja, tj. kada stečaj još nije bio otvoren i kada je dužnik još postojao kao pravno lice sa svim organima, radnicima i sredstvima kojima su upravljali. Zato, smatramo da u ovom trenutku društvenog razvoja, sa gore predloženom dodatnom regulativom u okviru predstojećeg republičkog zakona o transformaciji društvenih preduzeća, institut prinudnog poravnjanja u stečaju može da dobije neophodne dopunske odgovore, svoj novi smisao i značajnu funkciju u procesu privrednog prestrukturiranja i transformacije društvenih preduzeća.

1 Zakon o sanaciji i prestanku organizacija udruženog rada iz 1980. godine, "Službeni list SFRJ", br. 41/80, 25/81, 66/81, 20/84, 7/85, 39/85, 9/86, 43/86 i Zakon o sanaciji i prestanku organizacija udruženog rada iz 1986. godine, "Službeni list SFRJ", br. 72/86, 42/87, 69/88.

Summary

Compulsory settlement and transformation of social enterprises¹

In this text, author is critically reviewing the existing system of compulsory settlement, and tries to give a response, in which way this institute can be put in the function og property and management transformation of social companies, either as an integral part of the programmed bankruptcy or independently.

In conclusion, author stresses that the regulation regarding this institute is hardly applicable and should be deleted the from the law or should be defined within the republic law on transformation of social companies.

¹ Dr Dragan Radonjić, Docent at Podgorica Law School.

Holding kompanija u savremenim uslovima privređivanja

Rezime

U osnivanju i radu holding preduzeća-holding kompanija, ima dosta nejasnoća i nesporazuma. Kako bi se ove nedoumice otklonile, u tekstu se najpre obraduje leksikonski pojam ovih kompanija, oblici u kojima se one mogu organizovati i primeri organizovanja u našoj praksi.

Osnivanje i rad holding kompanije-holding preduzeća, svakodnevna je pojava, što je normalno za tržište, privredu i tržišni način privređivanja. Međutim, u osnivanju i radu holding preduzeća-holding kompanija ima dosta nejasnoća i nesporazuma, tako da se stiče utisak da se njihovo osnivanje vrši više iz mode, i tamo gde za to nema uslova.

I pored toga, što se o holding kompanijama ne piše prvi put smatra se potrebnim da se i ovom prilikom upoznamo sa osnovnim pojmovima vezanim za holding kompaniju, kako u teoriji tako i u praksi, sa osvrtom na naše dosta oskudne i nejasne propise, koji se odnose na ovu materiju, a sa ciljem da kod osnivanja i rada holding kompanija bude što manje nesporazuma.

Iznose se primeri iz prakse, kako su organizovane holding kompanije i predloge kako postojeće preduzeće u društvenoj svojini može istovremeno da se organizuje kao holding kompanija, i to u obliku deoničkog društva, jer holding kompanija postaje jedan od nezaobilaznih oblika organizovanja naše tržišne privrede.

¹ Dr Jezdimir Mitrović, sudija, Viši privredni sud Srbije.

Pojam holding kompanije

Ovde navodimo pojam holding kompanije (Holding company, Societe holding, Holding obešestvo, Holdinggesellschaft) koji je obrađen u četiri leksikona objavljenih kod nas i dostupnih zainteresovanim.

a) "Holding kompanija u širem smislu je svako trgovacko društvo koje u svojim rukama drži takvu većinu akcija, redi većinu kapitala, u drugim trgovackim društvima da mu ona daje odlučujuću ulogu u upravi kontrolisanog društva. U užem smislu govorimo o holdinzima samo u onim slučajevima kada je isključivi predmet poslovanja h.k. sticanje hartija od vrednosti, najčešće akcija, ali i obligacija i ostalih hartija drugih kompanija. Dohodak matične h.k. potiče u tom slučaju isključivo od prihoda iz udela u kontrolisanim društvima. To je najčešći oblik, u kome čisti finansijski kapital vlada industrijskim i trgovackim kapitalom, sa kojim čini jedinstvenu zajednicu kapitala, tako da su h.k. jedan od najznačajnijih oblika kapitalističkih monopolija u imperijalizmu. Sve do kraja I svetskog rata h.k. nisu bile pravno regulisane. Između dva svetska rata reforma akcionog prava donela je i odredbe u pogledu holding organizacija, naročito o načelima zavisnosti kontrolisanih društava od matične h.k. Najdetaljnije u pogledu pravnog regulisanja h.k. je zakonodavstvo SR Nemačke koje u akc. zakonu u 1966. god. sadrži precizne definicije različitih oblika "vezanih preduzeća" (Verbundene Unternehme), (SS 291-388). Taj zakon u tim okvirima posebno definiše i uređuje preduzeće u većinskom posedu (im Mehreheitsbesitz stehende Unternehmen, def. S 16).

Za h.k. je najznačajnije, ali ne nužno i bitno, da je sredstvo njene kontrole nad izvesnim preduzećima većinski paket akcija. Privredno i pravno je bitno da h.k. kontroliše zavisna preduzeća, što se može postići i uz kreditnu zavisnost, paketom većeg dela obligacionog zajma, u obliku prenosne koncesije: zavisnost postoji i u licenci serije patenata"¹.

b) "Trgovacko društvo, po pravilu akcionarsko, se nalazi na čelu grupacije društva. Holding kompaniju kontroliše grupacija društva na osnovu činjenice da kontroliše svako društvo u okviru nje. Ona ima u vlasništvu dovoljan broj akcija ili udela u svakom od društva da bi mogla imati uticaja na izbor i rad organa upravljanja ovih društava. Da bi se ostvarila ova kontrola nije uvek neophodno da holding kompanija ima u potpunoj svojini ili da drži više od 50% akcija ili udela kontrolisanih društava. Kontrolu u nekom društvu može da ostvari i onaj ko drži i manje od 50% akcija ako se ostale akcije nalaze u rukama velikog broja malih akcionara. Holding kompanije su po pravilu finansijska preduzeća koja ne obavljaju nikakvu industrijsku delatnost. U razvijenim kapitalističkim zemljama postoji tendencija da se u okviru grupacije društva regulišu odnosi između holding kompanija i kontrolisanih kompanija. Otuda se srećemo sa propisima koji obavezuju holding kompanije da za sebe i kontrolisana društva sačine konsolidovane

1 Pravni leksikon, "Savremena administracija" 1970. god. na str. 331.

završne račune i da prikažu kako je raspoređena dobit kontrolisanih kompanija. Svrha konsolidovanog računa je da se poslovanje grupacije društva prikaže kao da se radi o poslovanju jednog jedinstvenog preduzeća".¹

c) "Holding društvo - preduzeće koje u svojoj aktivi ima samo akcije drugih društava ili kod kojeg najveći deo aktive čine akcije drugih društava. Holding-društva obavljaju finansijske operacije od interesa za akcionarska društva koja kontrolišu i upravljaju ili kontrolišu proizvodne i komercijalne aktivnosti tih društava".²

d) "Holding preduzeće - akcionarsko društvo ili komanditno društvo koje kupuje veće pakete akcija drugih društava i, srazmerno ovima, učestvuju u njihovom profitu. Društva čije akcije drži h.p. ne gube svoju samostalnost, ali su majorizirana u upravi od strane h.p. srazmerno broju akcija koje ovo drži".³

Na osnovu navedenog mogu se uočiti izvesne razlike kod određivanja pojma holding kompanije, zavisno od prava države čije pravo je poslužilo kao osnov za određivanje pojma (Englesko, Nemačko ili Francusko). Ali smatramo da je pojam holding kompanije zajednički u svim navedenim leksikonima i da proilzilazi da je holding kompanija ona kompanija koja osniva druga društva - preduzeća, finansira ih i njima upravlja.

Holding kompanija može da kontroliše druga preduzeća posedovanjem kontrolnog paketa akcija, a to može i u slučaju kada ne poseduje ni 50% akcija ako su ostale akcije u rukama većeg broja vlasnika. Isto tako holding kompanija može davati savete drugim preduzećima - društvima kako da posluje finansijski ili da ulaže sredstva u određena društva (finansijski holding) može da organizuje proizvodnju sa većim brojem kooperanata (proizvodni holding) a može biti i mešoviti holding.

Pojam holding kompanije prema našim propisima

U našim propisima nema mnogo odredaba o holding kompanijama niti je dat pojam holding kompanija. Prvi propis koji reguliše holding preduzeće je Zakon o izmenama i dopunama Zakona o preduzećima (Službeni list SFRJ br. 46/90 koji u čl. 145 b predviđa "Preduzeće može podelom dela svoje imovine na dva ili više preduzeća sticanjem kapitala u drugom preduzeću ili investiranja svog kapitala u novo preduzeća obavljati i delatnosti osnivanja finansiranja i upravljanja (holding preduzeće)".

Zakon o spoljnotrgovinskom poslovanju u čl. 86. predviđa:

1 Leksikon prava međunarodnih privrednih odnosa "Savremena administracija" 1982. str. 146.

2 Leksikon marketinga "Savremena administracija" 1997. str. 91.

3 Kukoleča - Organizaciono poslovni leksikon strani 453.

"Jedan ili više osnivača mogu osnovati holding preduzeće u inostranstvu pod uslovima predviđenim u čl. 84 ovog zakona i ako holding preduzeće raspolaže sa više od 50% udela u osnivačkom ulogu.

Pod holding poslovanjem u smislu ovog zakona podrazumeva se osnivanje, upravljanje i finansiranje drugih preduzeća".

Oblici u kojima se može organizovati holding kompanija

Na osnovu izloženog proizilazi da je holding kompanija trgovacko društvo, koje može biti organizovano kao deoničko društvo, društvo sa ograničenom odgovornošću, komanditno društvo i društvo sa neograničenom solidarnom odgovornošću.

Iz navedenih leksikona naglašava se da je holding kompanija po pravilu akcionarsko društvo, koje se nalazi na čelu grupacije društava, ali da to može biti i komanditno društvo koje kupuje veće paketa akcija.

Međutim, imajući u vidu da se kod nas holding kompanija po pravilu organizuje od preduzeća ili složenih oblika i drugih subjekata koji posluju i obavljaju delatnost još uvek sredstvima u društvenoj svojini ili pak mešovitoj svojini pa bi prema Zakonu o preduzećima holding kompanija mogla da se organizuje kao deoničarsko društvo ili društvo sa ograničenom odgovornošću.

Ako bi holding kompanija obuhvatala samo privatna preduzeća, ili preduzeća osnovana od stranih pravnih i fizičkih lica tada bi holding kompanija mogla da se organizuje u sva četiri oblika kao društvo što zavisi od njihovih interesa.

Organizovanje postojećih oblika u holding kompaniju

Navodimo više primera na koji način se postojeće preduzeće odnosno postojeći subjekti mogu organizovati kao holding kompanija:

1- Preduzeće može podelom dela imovine na dva ili više preduzeća, sticanjem kapitala u drugom preduzeću ili investiranjem u drugo preduzeće obavljati i delatnosti osnivanja, finansiranja i upravljanja (holding preduzeće) (čl. 145 b ZOP7).

2- Jedno ili više preduzeća mogu kao osnivači osnovati holding preduzeće u inostranstvu (čl. 86. Zakona o spoljnotrgovinskom poslovanju).

3- Privatna preduzeća i strana fizička i pravna lica mogu biti osnivači holding kompanije bilo izdvajanjem kapitala za te namene bilo spajanjem kapitala.

4- Strana pravna i fizička lica koja osnivaju sopstvena preduzeća u Jugoslaviji mogu ista osnovati i kao holding kompanijska.

5- I drugi subjekti privređivanja transformacijom, mogu organizovati holding kompaniju kao trgovačko društvo.

Navedeni su primeri koji se najčešće javljaju u praksi, a ima i drugih koji će se tek pojaviti.

Primeri organizovanja holding kompanija u našoj praksi

Najveći broj holding kompanija organizovan je u periodu usaglašavanja složenih preduzeća i radnih organizacija sa osnovnim organizacijama sa Zakonom o preduzećima i drugim propisima, i to u sledećim slučajevima:

1. Složeno preduzeće donelo je odluku da se organizuje kao holding kompanija, tako što su udružena preduzeća postala društva sa ograničenom odgovornošću (veoma retka deoničarska društva), a složeno preduzeće holding kompanija.

Članice su svojim odlukama prenele na holding kompaniju 51% svojih sredstava, a zatim se holding kompanija pojavljuje kao osnivač ovih članica i to kao društava sa ograničenom odgovornošću sa prenetih 51% kapitala. Ovde su ustvari članice prenеле samo 51% upravljačke funkcije, a ne i sredstava, koja sada omogućavaju, da holding kompanija upravlja u ovako nastalim društвima sa ograničenom odgovornošću. Uporište za prenošenje sredstava od 51% nadено je u čl. 86. Zakona o spoljnotrgovinskom poslovanju, koji predviđa, da jedno ili više preduzeća mogu osnovati holding preduzeće u inostranstvu, pod uslovom da ovako osnovano preduzeće raspolaže sa više od 50% udela u osnivačkom ulogu.

Medutim, ako se pažljivo čitaju odredbe navedenog člana videće se da su one neprimenjive za osnivanje holding kompanije u Jugoslaviji. Ovde jedno ili više preduzeća osnivaju holding preduzeće u inostranstvu i imaju više od 50% udela u tom preduzeću da bi mogli da upravljaju tako osnovanim preduzećem i imaju odlučujuću ulogu u donošenju najvažnijih odluka.

Kod transformacije složenog preduzeća stvar je suprotna. Ovde članice ustvari od složenog preduzeća osnivaju svojim sredstvima holding kompaniju. Ovo su sredstva članica, jer bi im pripala da je došlo do prestanka složenog preduzeća (složeno preduzeće ne ide u likvidaciju). Sada bi članice složenog preduzeća trebalo da imaju udele ili deonice u novo osnovanom holding preduzeću, kako bi mogle da učestvuju u upravljanju ovako nastalog preduzeća i pravo na dobit сразмерno uloženom kapitalu, a tu nije nužno da jedna članica ima više od 50% udela. Isto tak nije potrebno da članice prenose 51% svojih sredstava na holding kompaniju, pa da ih ova sada osniva kao društvo sa ograničenom odgovornošću ili kao deoničko društvo.

Ovde se ustvari radi, o tome da bivše složeno preduzeće na ovaj način zadržava 51% upravljačke funkcije koju fiktivno bivše članice prenose na novoosnovano holding preduzeće, koje upravlja bivšim članicama, sada društвима sa ograničenom odgovornošćу.

Holding poslovi, kao što je napred navedeno su poslovi osnivanja, finansiranja i upravljanja drugim preduzećima-društвима.

U ovako osnovanim holding kompanijama skoro po pravilu toga nema. Ovako su organizovane holding kompanije: "Energoprojekt" Beograd, "Crvena zaštava" Kragujevac, "Goša" S. Palanka, MIN Niš, i dr.

Ima slučajeva da su bivše članice prenеле na holding kompaniju 100% svojih sredstava, a što je absurd. Ako preduzeće prenese odnosno udružи sa drugim preduzećem ceo svoj kapital dolazi do fuzije kapitala, preduzeće prestaje i briše se, jer nema više osnivačkog kapitala ni uslova za rad. U našoj praksi i ovakva preduzeća koja su prenela ceo kapital i dalje ostaju i egzistiraju kao samostalni subjekti.

Složeno preduzeće bi moglo da se organizuje kao holding kompanija i bez članica, ali samo sa onim sredstvima sa kojima samostalno raspolaže (moglo je da istupa u svoje ime i za svoj račun) i da zatim sa članicama osniva druga preduzeća, da ih finansira i njima upravlja srazmerno unetom kapitalu.

2. Jedno preduzeće od svoje imovine osnuje dva ili više preduzeća, što je dozvoljeno, a ono se proglaši za holding kompaniju (na ovaj način u praksi oživljavaju bivši OOУR-i i sl.).

Ovde se ponavlja isti postupak, s tim, što sada novoosnovana preduzeća prenose na holding kompaniju 51% sredstava, a holding se sa tim sredstvima pojavljuje kao osnivač tih preduzeća, i to kao društava sa ograničenom odgovornošćу, njima upravlja i ima pravo na dobit.

I ovde se radi o zadržavanju upravljačke funkcije, jer preduzeće koje osniva drugo preduzeće dužno je da obezbedi sredstva kao osnivački ulog. Ako se osnivački ulog vrati holding preduzeću tada novoosnovano preduzeće nema više uslova za rad.

Ovako su u praksi organizovane holding kompanije: "Privredni Pregled" Beograd (poništen upis holdinga i sada radi kao preduzeće u društvenoj svojini), "Prosveta" Beograd i dr.

3. Pojedine radne organizacije koje su u sastavu imale osnovne organizacije organizovale su se kao holding preduzeća, a svaka od osnovnih organizacija postala je društvo sa ograničenom odgovornošćу. Naravno, i ovde su sredstva od 51% preneta na holding, odnosno preneta je upravljačka funkcija.

U tom pogledu najdalje je otишao jedan PIK koji je od Radne organizacije i četiri osnovne organizacije osnovao pet holding kompanija, od kojih se jedna bavi tovom svinja.

Činjenica je da u praksi ima i dobro organizovanih holding kompanija, ali smo se zadržali na iznetim primerima, kako bi ih bilo što manje.

Summary

Holding companies in contemporary conditions of business operations¹

There is a lot of misunderstandings and uncleaness. In order to overcome this problem, text is giving the lexicographic meaning and explanation of the term Holding company, its forms of organizing and examples of incorporation of holding companies in our practice. A model of such incorporation is attached.

¹ Dr Jezdimir Mitrović, Judge in Appellation Commercial Court of Serbia Beograd.

Kolektivno pregovaranje - iskustva u pokušajima njegovog uvođenja

Rezime

Kooperativnost ideje u uvođenju kolektivnih ugovora, kao načina utvrđivanja prava na sredstva za zadovoljenje ličnih i zajedničkih potreba, i druga prava iz rada i po osnovu rad, u postojećim odnosima vlasništva u nas, otvara više ključnih pitanja, koja nisu razjašnjena. Pored okruženja u kome se nalazimo (rat, stanje privrede i tržišta i dr.), još uvek nisu utvrđeni titulari odredene svojine i poslodavci iznajmljene radne snage, a kao najspornije pitanje postavlja se pitanje, ko je druga strana u pregovaranju, u tzv. društvenom sektoru.

Autor u članku nastoji da identificuje, prvo subjekte pregovaranja, a zatim njihova prava.

Vreme od jedne i po decenije "samoupravnog sporazumevanja i društvenog dogovaranja", odnosno "društvenog usmeravanja" raspodele dohotka i ličnih dohodaka, povremeno prekidano interventnim zakonima radi "uspostavljanja privremenog reda u tom haosu u oblasti raspodele", kao da je definitivno za nama. Prelazak na tržišne uslove privredivanja i uvođenje pluralizma svojine u privredni sistem, uspostavljanje "mešovite privrede" kod nas, postavili su na dnevni red i pitanje utvrđivanja "cene rada" ili "cene radne snage", odnosno novog načina utvrđivanja ličnih dohodaka i ostalih uslova rada i zaposlenja. Pokušaji krupnih

¹ Dr Brana Marković, Institut za medunarodnu privrodu i politiku, Beograd.

reformske zahvata u svim oblastima privrede nametnuli su potrebu nalaženja novog rešenja i za ovaj ostatak vladavine dogovorne ekonomije.

Kao i u nekim drugim oblastima privrednih promena i za ovaj važan segment potraženo je rešenje u iskustvima zemalja razvijenih tržišnih privreda. Lansirana je ideja o uvodenju kolektivnih ugovora kao načina utvrđivanja "prava na sredstva za zadovoljavanje ličnih i zajedničkih potreba kao i druga prava iz rada i po osnovu rada." Najpre je Zakon o preduzećima (usvojen decembra 1988, a delimično izmenjen više puta u 1989. i 1990.)¹ utvrdio da će se kolektivni ugovori sklapati između sindikata i odgovarajućih privrednih komora samo u mešovitim i privatnim preduzećima. Samo nekoliko meseci kasnije zakonodavac je "radikalno" izmenio koncepciju - Zakon o osnovnim pravima iz radnog odnosa (usvojen oktobra 1989.)² utvrđuje da se "kolektivnim ugovorom uređuju, u skladu sa zakonom i drugim propisima, prava i obaveze radnika zaposlenih u organizacijama i kod poslodavaca, kao i prava i obaveze tih organizacija i poslodavaca". Ova odredba podrazumavala je da će se kolektivni ugovori sklapati u svim firmama bez obzira na vrstu svojine, dakle i u tzv. društvenim preduzećima.

Od momenta lansiranja ideje i davanja prvih zakonskih osnova za uvodenje kolektivnih ugovora odvija se jedan vrlo intenzivan proces priprema, rasprava, dogovaranja, donošenja novih zakonskih propisa. Kao prvi konkretni vid takvog procesa došlo je do potpisivanja "Zajedničkih osnova za zaključivanje kolektivnih ugovora" između Veća Saveza sindikata Jugoslavije i Privredne komore Jugoslavije, decembra 1989. godine³ u kojima su utvrđeni neki elementarni osnovi, putokazi za buduće zaključivanje kolektivnih ugovora.

Paralelno se radilo na daljem zakonodavnom "regulisanju" kolektivnog pregovaranja i sklapanju kolektivnih ugovora. U Srbiji je, tako, donet Zakon o kolektivnim ugovorima sredinom 1990. (ubrzo zatim i izmene i dopune tog Zakona),⁴ a i novi Zakon o radnim odnosima⁵ takođe ima odredbe koje se odnose na kolektivne ugovore. Sindikati i "poslodavci" su pristupili pregovaranju i sklapanju kolektivnih ugovora - Veće Saveza sindikata Srbije, Privredna komora Srbije i (tadašnje) Izvršno veće Skupštine Republike Srbije zaključuju decembra 1990. godine Opšti kolektivni ugovor,⁶ koji predstavlja dokument na osnovu koga sindikati i "poslodavci" pokušavaju sklapati posebne (na nivou grana i delatnosti) i pojedinačne (na nivou preduzeća, ustanova) kolektivne ugovore.

1 Zakon o preduzećima, Službeni list SFRJ, broj 77, 88, izmene Zakona, Službeni list SFRJ, brojevi 40, 89, 46, 90 i 61, 90.

2 Zakon o osnovnim pravima iz radnog odnosa, Službeni list SFRJ, broj 60/89.

3 Veće Saveza sindikata Jugoslavije, Privredna komora Jugoslavije, Zajedničke osnove za zaključivanje kolektivnih ugovora, Beograd, 28. decembar 1989. godine, Kolektivni ugovori, Radnička štampa, Beograd, 1990.

4 Zakon o kolektivnim ugovorima, Službeni glasnik RS, broj 6, 90, Zakon o izmenama i dopunama Zakona o kolektivnim ugovorima, Službeni glasnik RS, broj 43, 91.

5 Zakon o radnim odnosima, Službeni glasnik RS, broj 45, 91.

6 Opšti kolektivni ugovor, Rad, Dokumenti, NIP Radnička štampa, Beograd, decembar 1990.

U kampanji kojom je započet proces uvođenja kolektivnog pregovaranja, u kojoj su sejane iluzije da će se potpisivanju pojedinačnih kolektivnih ugovora pristupiti veoma brzo (najpre je to obećanje bilo za mart, pa za maj 1990.) nije se vodilo računa o svojevremenom upozorenju da postoje nerazjašnjena "brojna pitanja teorijske, ideološke, političke i praktične prirode", koja nas sprečavaju da brzo (kako se želelo) pristupimo stvarnom uvođenju kolektivnog pregovaranja.

Najbolji način da se izbegnu lutanja, "sopstvena" traženja, eksperimentisanja u ovom procesu uvođenja kolektivnog pregovaranja kod nas je obratiti se teorijskom i praktičnom iskustvu kolektivnog pregovaranja u razvijenim tržišnim privredama, koje u najvećem broju zemalja zapadne Evrope postoji više od jednog veka.

Imajući u vidu bogato iskustvo stvaranja i funkcionisanja procesa kolektivnog pregovaranja u zemljama s razvijenim tržišnim privredama,¹ postavlja se pitanje koliko su ovi naši pokušaji uvođenja kolektivnog pregovaranja oslonjeni na ta iskustva, kakve se pouke mogu izvući iz dosadašnjeg procesa uvođenja i primene kolektivnih ugovora kod nas.

Za nama je gotovo trogodišnji period nastojanja da se uvede sistem kolektivnog pregovaranja kao sredstvo regulisanja tržišta radne snage. U ovom periodu učinjen je ogroman napor da se od ideje o uvođenju kolektivnog pregovaranja dode do same primene kolektivnih ugovora. Za nama je period kampanjske poplave rasprava, okruglih stolova, savetovanja o kolektivnim ugovorima (u koju je nauka, nažalost, pozvana da učestvuje sa znatnim zakašnjenjem, i bez dovoljno sluha od strane države i sindikata za prihvatanje nekih upozorenja). Stvoren je jedan "normativni model", "dve strane industrije" su pristupile "kolektivnom pregovaranju", sklopljeni su opštii, posebni, pa i pojedinačni kolektivni ugovori. Činilo se da je zamisao došla na prag svoje primene.

Dosadašnje iskustvo, međutim, pokazuje da postoji jedan niz ključnih pitanja koja nisu rasčišćena, jedan broj pretpostavki koje nisu ostvarene i više dilema o kojima se još nismo opredelili.²

Rasprava o uslovima za uvođenje i funkcionisanje kolektivnog pregovaranja pada, najpre, u krajnje nepovoljnem okruženju. U uslovima rastakanja zemlje koja se do skoro zvala Jugoslavija, ratnih okršaja koji ugrožavaju i same egzistencijalne osnove ljudskog bitisanja, stanju privrede koje se bliži katastrofi, opadanju proizvodnje po stopi od 25%, ogromnih gubitaka velikog broja privrednih subjekata, rastu cena koje ponovno dostiže razmere hiperinflacije, nezaposlenosti koja raste neslućenim tempom, čini se gotovo deplasiranim govoriti o uvođenju i pri-

1 Videti o tome: Dr Brana Marković, Kolektivno pregovaranje, iskustvo šest zapadnoevropskih zemalja, Fokus, Beograd 1992.

2 Analizu društvenih, ekonomskih, političkih i pravnih pretpostavki za primenu kolektivnih ugovora kod nas dao je prof. dr Borivoje Šunderić u radu: Kolektivni ugovor o radu, norma - stvarnost, Pravni život, Beograd, br. 3-4, 1991, str. 331-344; videti, takođe, i: Branko Lubarda, Kolektivni ugovori o radu, Radnička štampa, Beograd 1991.

meni kolektivnog pregovaranja. Košmar političkih, ekonomskih i socijalnih problema predstavlja najveću prepreku primeni kolektivnih ugovora.

Ako, ipak, ostavimo po strani ovakvo krajnje nepovoljno okruženje, ostaje niz drugih prepreka koje u doglednoj budućnosti otežavaju primenu kolektivnih ugovora i uvođenje kolektivnog pregovaranja u pravom smislu reči u svim sektorima privrede.

Kolektivno pregovaranje prepostavlja postojanje tržišne privrede, i to integralnog karaktera, tj. postojanje tržišta roba, kapitala i radne snage. U našim uslovima postoje određeni elementi takvog integralnog tržišta. Tržište roba u nekom relativno ograničenom obliku postoji i funkcioniše, mada ne sada kao jedinstveno jugoslovensko tržište. Tržište kapitala je bar normativno utvrđeno i postepeno se uspostavlja u praksi, iako još uvek nisu ostvareni uslovi za slobodan promet kapitala u svim delovima zemlje niti za stvarno uključivanje u međunarodno tržište kapitala. Ono što je za uvođenje kolektivnog pregovaranja najbitnije to je uspostavljanje tržišta radne snage. U sadašnjim uslovima postoje bitne prepreke za uspostavljanje tržišta radne snage u najvećem segmentu privrednog sistema, u tzv. društvenom sektoru.

Po definiciji kolektivno pregovaranje je složen proces utvrđivanja, od strane zastupnika interesa zaposlenih (radne snage) - sindikata, i zastupnika interesa poslodavaca (kapitala), nadnica, primanja i drugih uslova rada i zaposlenja. Jedno od bitnih pretpostavki uspostavljanja odnosa između "rada i kapitala" kroz kolektivno pregovaranje je utvrđivanje ko je zastupnik interesa kapitala, ili, drugim rečima, ko je titular odredene svojine i ko je poslodavac iznajmljene radne snage.

Time dolazimo do jednog od ključnih spornih pitanja - da li u sadašnjim uslovima svi oblici svojine kod nas imaju svoga titulara. Čini se da je jedino nesporno da se u privatnom sektoru zna titular, pa prema tome i ko bi bio druga strana u kolektivnom pregovaranju. Teorijski gledano ne bi trebalo da bude sporno ko je titular svojine u sektoru privrede koji bi bio u državnoj i javnoj svojini. Ukoliko se neke od tzv. društvenih delatnosti organizuju kao javna preduzeća, a država pojavi kao osnivač, tu funkciju bi, kao i u većini zemalja s razvijenim tržišnim privredama, mogla da preuzme država, odnosno odgovarajuće "društveno-političke zajednice". Država bi se kao titular svojine i poslodavačka strana mogla da pojavi i ukoliko bi se deo tzv. društvenog sektora pretočio u državni sektor. U svim ovim slučajevima bi se kao zastupnici interesa takvog titulara svojine mogli pojavljivati "delegirani", ovlašćeni, i od strane države izabrani poslovodni organi, ali sada u sasvim drugačijem svojstvu i sa drugačijim pravima i odgovornostima.

Ostaje kao najspornije pitanje utvrđivanja "druge strane" u pregovaranju u tzv. društvenom sektoru, koji je, uprkos svim proklamacijama o potrebi njegovog preobražaja u druge oblike svojine,¹ još uvek kod nas preovlađujući sektor pri-

1 Koliko se malo odmaklo s procesom preobražaja tzv. društvene svojine i s kakvim se sve problemima suočavaju protagonisti promena svojinskih odnosa može se videti iz rasprave vodene na V tradicionalnom susretu jugoslovenskih pravnika održanom u okviru Kopaoničke škole civilnog prava na

vrede. U uslovima postojanja tzv. društvene svojine (koju mnogi tretiraju kao nesvojinu) potpuno je otvoreno pitanje ko je titular takve (ne)svojine, ko predstavlja zastupnika interesa "društvenog kapitala", pa prema tome ko će naspram sindikata sedeti za pregovaračkim stolom. Društveno preduzeće organizovano prema uzusima, sada više nepostojećeg sistema samoupravljanja, ne pojavljuje se kao nosilac interesa "društvenog kapitala", pa ni kao poslodavac zaposlene radne snage, niti suprotstavljući subjekt na tržištu radne snage. U situaciji kada ne postoji ni formalno ni stvarno poslodavac ne može postojati ni funkcionisati kolektivno pregovaranje. Ideje da bi to mogli da budu direktori, odnosno poslovodni organi, ili pak sami "radnički" saveti su krajnje problematične, jer ni jedna ni druga "struktura" nije jasno određen zastupnik interesa (nepostojećeg) titulara (ne)svojine, odnosno nepostojećeg poslodavca.¹

Za tzv. mešovita preduzeća u kojima se pored privatnog (domaćeg ili stranog) pojavljuje "društveni kapital", ostaje isto otvoreno pitanje zastupnika interesa tog dela kapitala.

Suočeni s činjenicom da naspram sebe u "kolektivnom pregovaranju" u društvenom sektoru nemaju odgovarajućeg partnera ne samo u formalnom smislu, već kao stvarnog garanta ispunjavanja preuzetih obaveza iz kolektivnih ugovora, sindikati su se pojavili s idejom da država uđe u partnerski odnos kao treća stranka u pregovaranju i potpisivanju kolektivnih ugovora. Država, opet, suočena s činjenicom da još uvek "funkcioniše" sistem društvene svojine i "udruženog rada", prema kome "poslodavac ne postoji", ali i s činjenicom da postojeći ekonomski i socijalni problemi mogu da dovedu do ozbiljnih socijalnih previranja i nemira, prihvata "ponudu", ulazi u taj odnos i "preuzima" ulogu sveopštег poslodavca (naravno samo na papiru). Zakonom o kolektivnim ugovorima² država sebi obezbeđuje "zakonsku" podlogu za takvo svoje učešće u kolektivnom pregovaranju. Sledi svečano potpisivanje Opštег kolektivnog ugovora za Srbiju trojnih partnera sindikata, komore i vlade, a potom i serija masovnih štrajkova u kojima se sindikati bore ne za isplatu zarada iz kolektivnih ugovora, nego za isplatu minimalnih, zajamčenih ličnih dohodata - štrajkovi se okončavaju jer država, kao "partner" u pregovaranju, preuzima obavezu da obezbedi makar taj minimum zahteva sindikata (koji je, u stvari, zakonska obaveza države).

Problem zastupanja interesa kapitala, tj. poslodavaca pojavljuje se ne samo na nivou preduzeća. Na nivou opštег i posebnih kolektivnih ugovora naš zako-

Kopaoniku od 12-14. decembra 1991. godine, i iz saopštenja objavljenih za taj skup (Svojinski odnosi u pravnom poretku, Udruženje pravnika Srbije, Biblioteka "Pravni život", Beograd 1991).

1 Prema postojećem, još uvek važećem zakonodavstvu, direktore, odnosno poslovodne organe u društvenim preduzećima i dalje imenuju i razrešavaju radnički saveti, kojima oni (direktori) za svoj rad i odgovaraju (Zakon o preduzećima, članovi 49, 54). Istovremeno poslovodnim organima su data veoma široka ovlašćenja (Zakon o radnim odnosima, član 107, Službeni glasnik RS, broj 45, 91), koja su u sferi radnih odnosa i veća od onih koja poseduju direktori u zemljama s razvijenim tržišnim privredama i uhodanim sistemom kolektivnog pregovaranja.

2 Zakon o kolektivnim ugovorima, član 4, Službeni glasnik RS, broj 6/90.

nodavac je utvrdio da su to nadležni organ Privredne komore Srbije ili drugog odgovarajućeg udruženja preduzeća¹ I ovde se postavlja pitanje da li su (sadašnje) privredne komore stvarno zasupnici interesa poslodavačke strane, posebno kada je reč o preduzećima u društvenoj svojini. Privredne komore u još uvek postojećem sistemu nisu udruženja poslodavaca. One su nastale povezivanjem "organizacija udruženog rada", te su zastupale interesе onih koji su u takvom (samoupravnom) sistemu upravljali preduzećima. U preduzećima u društvenoj svojini, s normativnog stanovišta posmatrano, to su bili zaposleni radnici putem radničkog saveta. Prema tome, pri pregovaranju i zaključivanju kolektivnog ugovora privredne komore se nisu mogle pojavljivati kao zastupnici interesa (nepoštovanje) poslodavaca, niti su mogle kao zastupnici interesa društvenih preduzeća da imaju suprotne interesе u odnosu na zastupnike interesa zaposlenih - sindikate. Činjenica da su se u dosadašnjem procesu uvođenja sistema kolektivnog pregovaranja najviše angažovali sindikati i država, a da su privredne komore bile prateći autsajderi, govori ne samo o neosposobljenosti privrednih komora za "novu ulogu", već i o nemogućnosti da pomire tu još uvek postojeću dvojnost u zastupanju interesa.

Zakonodavac je, čini se, uočio ovu "nelogičnost", pa je u izmenama i dopunama Zakona o kolektivnim ugovorima otvorio mogućnost da se, pored privredne komore, kao strane u pregovaranju mogu pojaviti (buduća) druga odgovarajuća udruženja poslodavaca. Dok se ne osnuju takve stvarne interesne asocijalcijske poslodavaca ostaje upražnjeno mesto za zastupnike interesa kapitala za pregovaračkim stolom.

Formalno gledano čini se da nije sporno ko je druga strana u kolektivnom pregovaranju - sindikati. Ipak, može se postaviti pitanje, da li je i ta druga strana u ovom trenutku potpuno pripravna da zastupa interesе zaposlenih, da li su sadašnji "samostalni" sindikati samo promenili svoje ime ili su stvarno raskinuli sa svojom "prošlošću". Sindikati koji su postojali više od četiri decenije nisu bili mnogo više od "transmisije" "svoje" države i "svoje" partije. Postojeći sindikati moraju doživeti temeljitu transformaciju u funkcionalnom, organizacionom, kadrovskom smislu, a iznad svega moraju se osloboediti bilo kakvog tutorstva. Iako ne treba isključivati svaku povezanost sindikata s političkim partijama, sindikati moraju da zadrže potpunu slobodu delovanja u svojoj osnovnoj funkciji zaštite interesa zaposlenih.² Takva puna autonomija sindikata je bitna prepostavka za stvarno funkcionisanje kolektivnog pregovaranja.

1 Zakon o izmenama i dopunama Zakona o kolektivnim ugovorima, član 4, Službeni glasnik RS, broj 43/91.

2 U mnogim zapadnoevropskim zemljama postoje određeni oblici povezanosti sindikata sa pojedinim političkim partijama - socijalističkim, socijaldemokratskim, komunističkim - ili s religioznim organizacijama. U nekim zemljama postoje i čvrše organizacione veze - veliki broj sindikata je, na primer, kolektivno učlanjen u britansku Laburističku partiju. U svim tim zapadnoevropskim zemljama, međutim, postoji tradicija "podele nadležnosti" između sindikata i partija - sve ove partije prihvataju punu autonomiju sindikata u pitanjima koja neposredno zadiru u ekonomski interes.

Zaposlenima se mora obezbediti puna sloboda organizovanja u takve organizacione oblike koji će omogućiti najefikasniju zaštitu njihovih interesa. To podrazumeva i mogućnost pluralizacije sindikalnih organizacija, što se u praksi već dogada osnivanjem različitih, paralelanih "nezavisnih" sindikata. Čini se da se može tvrditi da obe ove postojeće sindikalne grupacije - "samostalni" i "nezavisni" sindikati - teže jednoj takvoj autonomnoj ulozi.

Dosadašnja praksa s "kolektivnim pregovaranjem" pokazuje, takođe, da ni postojeći, a verovatno ni novi "nezavisni" sindikati, nisu dovoljno osposobljeni za pregovaranje - po svom organizacionom ustrojstvu, po kadrovima s kojima raspolažu, po "obrazovanju" za pregovaranje, po informisanju o svim potrebnim "podacima" za uspešno pregovaranje. Kolektivno pregovaranje nije samo konfrontacija suprotstavljenih interesa već i konfrontacija znanja. Nedovoljna osposobljenost za kolektivno pregovaranje se posebno odnosi na sindikalne organizacije "na mestu rada", u preduzećima. Sudeći po izuzetnoj angažovanosti oko uvodenja kolektivnog pregovaranja i zapaženoj propagandnoj i obrazovnoj delatnosti samostalnih sindikata u naporima da se članstvu pruži što više informacija i pomoći pri sklapanju kolektivnih ugovora, moglo bi se reći da je učinjen prvi korak da se sindikati naoružaju znanjem potrebnim za vođenje kolektivnog pregovaranja.

Problem utvrđivanja ko su strane u kolektivnom pregovaranju nije nikakvo akademsko pitanje. Bez utvrđivanja ko su strane u pregvaranju ne može, razume se, ni da postoji bilo kakvo, pa i kolektivno pregovaranje. Ono je još značajnije i stoga što ako se ne zna ko su zastupnici interesa i ko snosi odgovornost za uspešno (ili neuspešno) zastupanje tih interesa, onda se dovodi u pitanje ravnoteža snaga između profita, dobiti (ili akumulacije), i rada. Jer kolektivno pregovaranje (termin bargaining se prevodi i kao "cenkanje") nije ništa drugo nego pokušaj jedne strane da nametne, odnosno izbori se za svoj (suprotstavljeni) interes, nije ništa drugo nego borba jedne strane (rad) da što više, ukoliko je to moguće, zahvati od druge strane (kapital), i druge strane da iznade takav kompromis u interesnom sporu koji će omogućiti ne samo opstanak firme, već dalji prosperitet, odgovarajuću konkurenčku sposobnost na tržištu.

Uvođenje tržišta radne snage zahteva promene u sistemu rukovodenja i upravljanja i razgraničenje kompetencija, prava i odgovornosti između subjekata rukovodenja, upravljanja i učesnika u procesu kolektivnog pregovaranja, odnosno razgraničenje kompetencija i predmeta odlučivanja između ove tri institucije. Umesto radničkog (ili integralnog) samoupravljanja, u kome su zaposleni u tzv. društvenom sektoru sticali (formalno) pravo (samo) upravljanja "po osnovu svojine i po osnovu rada", potrebno je uvesti upravljanje koje odgovara tržišnoj privredi i svojinskoj koncepciji upravljanja. Od upravljanja treba razdvojiti rukovodenje procesom proizvodnje, organizacijom, menadžerstvom, i ono poveriti stručnjacima, menadžerima koji će biti birani i odgovorati za svoj rad organima

upravljanja. Način i oblici upravljanja i rukovodenja zavisiće od svojinskih preobražaja, odnosno od uspostavaljanja odgovarajućih oblika svojina - državna, javna, zadružna, privatna. Isto tako se u sasvim novom vidu javlja pitanje oblika učešća (participacije) zaposlenih u upravljanju, odnosno odlučivanju u državnim, javnim, mešovitim, zadružnim, i posebno privatnim firmama. Kolektivno pregovaranje jeste prevashodno proces utvrđivanja između sindikata i poslodavaca nadnica i drugih uslova rada i zaposlenja, ali, kao što iskustvo razvijenih tržišnih privreda pokazuje, zajedničko odlučivanje kroz kolektivno pregovaranje može da zadre i u neke sfere upravljanja za koje su zaposleni neposredno zainteresovani. Ceo ovaj kompleks odnosa između upravljanja, rukovodenja, kolektivnog pregovaranja i učešća zaposlenih u upravljanju je, zasada, ostao van domačaja ozbiljnog razmišljanja protagonista preobražaja privrednog sistema.

U raspravama o uvodenju kolektivnog pregovaranja postavilo se i pitanje dokle se proteže kolektivno pregovaranje, odnosno da li se sklapanjem opštih kolektivnih ugovora na nivou republika, i eventualno posebnih, granskih i po delatnostima, završava (zaokružuje) proces kolektivnog pregovaranja. Dilema oko toga da li kolektivno pregovaranje zadržati do tog nivoa ili ga "produžiti" do mesta rada, do preduzeća, pojavila se iz prostog razloga što se shvatilo da postoje ozbiljne "sistemske" i mnoge druge (ovde pomenute ili nepomenute) prepreke, neu-slovi i neispunjene pretpostavke za uvodenje kolektivnog pregovaranja na svim, a posebno na nivou "mesta rada".

Iskustva gotovo svih zemalja s dugom tradicijom kolektivnog pregovaranja pokazuju da se, bez obzira na sve druge moguće razlike, kolektivno pregovaranje sve više prenosi na lokalni nivo, na "mesto rada". Na višim nivoima se utvrđuju minimumi uslova rada i zaposlenja, a stvari upravo na nivou firme, preduzeća, pogona. U našim raznovrsnim uslovima privredivanja, od regije do regije, od grane do grane, od firme do firme, svako zadržavanje pregovaranja do nivoa preduzeća, unelo bi svojevrsnu veštačku uravnilovku koja ne samo da ne bi bila u skladu s "tržišnim zakonitostima", već ne bi mogla dugo da opstoji. Takvo zadržavanje kolektivnog pregovaranja do nivoa firme, preduzeća, s utvrđivanjem odgovarajućih rasporna u raspodeli dohodata u okviru grana i delatnosti, dovelo bi do "ujednačavanja" nagradivanja zaposlenih po kategorijama, koje ne bi vodilo računa o bitnim razlikama koje se javljaju u položaju pojedinih firmi na tržištu, a ni o konkretnom doprinosu zaposlenih uspešnom (ili neuspešnom) poslovanju. Ovakva raspodela dohodata ličila bi na onaj već zaboravljeni sistem platnih razreda iz prvih posleratnih dana, koji sigurno ne bi stimulativno delovao na zaposlene.

Prvobitni predlozi da se privremeno ("dok se ne ispune svi uslovi") kolektivno pregovaranje zadrži do nivoa grana i delatnosti, a da se preko toga uslovi rada i zaposlenja utvrđuju "opštim aktima", "samoupravnim sporazumima", pravilnicima po preduzećima, nisu mogli da opstanu kao "rešenje". Kolektivno pregovaranje je "zakonskom regulativom" ipak dopušteno i do preduzetnog nivoa. Ostaje otvoreno pitanje šta se stvarno u praksi dešava s "pregovaranjem" na tom

nivou s obzirom na već ukazane probleme s kojima se moraju suočavati "strane" u pregovaranju.

Drugo pitanje koje se oko obuhvatnosti kolektivnog pregovaranja može postaviti je da li se ono proteže na sve zaposlene u svim privrednim delatnostima, državnim i javnim službama. U sada važećim zakonskim propisima kolektivno pregovaranje treba da predstavlja osnovni metod utvrđivanja uslova rada i zaposlenja za sve zaposlene koji imaju ili zasnivaju radni odnos. Nova Vlada Republike Srbije podnela je Narodnoj skupštini Srbije Predlog zakona o izmenama i dopunama Zakona o kolektivnim ugovorima, u kome se, između ostalog, predviđa da se zaposleni u državnim organima, javnim službama i određenim organizacijama (od posebnog društvenog značaja) izuzmu iz kolektivnog pregovaranja, i da se njihovi uslovi rada i zaposlenja određuju administrativnim propisima. Čini se da je Savez samostalnih sindikata Srbije u pravu kada se suprotstavlja ovakvoj podeli zaposlenih i kada zahteva da se isključivo kolektivnim ugovorima regulišu odnosi između poslodavaca i zaposlenih i da kolektivno pregovaranje bude osnovno sredstvo kojim će zaposleni preko sindikata uticati na svoj materijalni i socijalni položaj. Iz procesa kolektivnog pregovaranja mogu se izostaviti samo zaposleni u nekim posebnim državnim institucijama, kao što je to na primer vojska. U trenutku pisanja ovog članka (kraj februara 1992.) još nije poznat ishod ove vladine zakonske inicijative.

Za stvarno funkcionisanje kolektivnog pregovaranja nije dovoljno da se proklamuje njegovo uvođenje i da se izrazi dobra volja države ili sindikata da se pristupi pregovaranju. Između mnogih stvari potrebno je da se uspostave bar osnovni elementi sistema kolektivnog pregovaranja. Kod nas se već sklapaju opšti, neki posebni, pa i pojedinačni kolektivni ugovori, a nemamo, osim u naznakama, mašineriju kolektivnog pregovaranja.¹ Govori se da se obraćamo iskustvima zemalja s razvijenim tržišnim privredama, u kojima već stotinu i više godina postoji kolektivno pregovaranje i stalno se usavršava, menja, a ne vidi se da ne postoji jedan sistem, jedan "model" (koga "možemo preslikati"), već veoma različiti oblici i metodi kolektivnog pregovaranja koji variraju od zemlje do zemlje, a i u okviru jedne zemlje nisu jednoobrazni. Šta iz takvih plodnih, ali raznovrsnih iskustava koristiti za naše posebne uslove?

U pomenutim Zajedničkim osnovama za zaključivanje kolektivnih ugovora u nekoliko odredaba nagovuštena je procedura zaključivanja kolektivnih ugovora, procedura rešavanja međusobnih sporova, opcije trajanja ugovora. U nekim zakonskim tekstovima i u Opštem kolektivnom ugovoru ima, takođe, sličnih naznaka. U novije vreme javio se jedan broj autora koji nastoje da, oslanjajući se na

1 Interesantno je da u našu terminologiju još uvek nije uvršćen naziv kolektivno pregovaranje - u svim zakonskim tekstovima, zajedničkim osnovama, u ugovorima, pa i u raspravama i člancima govori se o kolektivnom ugovoru, dakle rezultatu jednog procesa, a ne i o samom procesu - kolektivnom pregovaranju. Možda ta terminološka "omaška" može da objasni zašto dosada nije došlo do ozbiljnijeg razmišljanja o koncipiranju mašinerije kolektivnog pregovaranja.

iskustva iz drugih zemalja, ukažu na moguće opcije u oblikovanju sistema kolektivnog pregovaranja kod nas.¹

I to je, zasada sve što se učinilo na koncipiranju "tehnike" kolektivnog pregovaranja. A to je, naravno, nedovoljno.

Kolektivno pregovaranje kao složen proces utvrđivanja uslova rada i zapošljena ne sastoji se samo iz pregovora za sklapanje kolektivnih ugovora. Celokupni proces kolektivnog pregovaranja čini više faza, koje mogu biti kumulativne ili alternativne. Najznačajnija faza su pregovori i ugovaranje kolektivnog ugovora. U određenim situacijama kolektivno pregovaranje može proći i kroz sledeće faze - posredovanje, mirenje, arbitraža i štrajk. Proces kolektivnog pregovaranja počinje podnošenjem određenih zahteva od strane sindikata i određenih ponuda od strane poslodavca, vezanih za zaposlenje, uslove rada, odnose unutar firme i slično. Nastali "spor" koji inicira pregovaranje (sukob interesa) treba razlikovati od spora koji može da nastane oko primene ili tumačenja već sklopljenog ugovora (sukob prava). U oba slučaja se mogu primeniti pomenuti metodi za rešavanje sporova.

Načelno je prihvaćeno da se kod nas za rešavanje sporova u procesu kolektivnog pregovaranja mogu uesti posredovanje, mirenje, arbitraža. Ostaje, međutim, niz pitanja koja su vezana za "tehniku" kolektivnog pregovaranja i status kolektivnog ugovora koja, zasada, nisu dobila svoje odgovore. Kakva vrsta arbitraže će se uesti - dobrovoljna ili obavezna? Da li će se osnivati stalne ili ad hoc arbitražne institucije? Kakvu će pravnu snagu imati kolektivni ugovori, da li će se oni nametati sudskim putem ili će ugovori važiti dotle dok ih jedna strana u pregovaranju ne ospori? Da li će se ugovori sklapati na određeni rok, na jednu, dve ili tri godine, i kakav će se mehanizam prilagodavanja sadržine takvih ugovora predvideti za "novonastale situacije" (klizne skale za prilagodavanje visine ličnih dohodata i drugih primanja u slučaju inflacije)? Da li će se ugovori sklapati na tzv. otvoreni rok, kada se primenjuju sve dok jedna strana ne pokrene novi zahtev za pregovaranje? Kakva je uloga štrajka u procesu rešavanja sporova? Sva ova i mnoga druga pitanja treba da budu predmet ozbiljnih razmatranja.²

Kod opredeljivanja za neke od ovih pomenutih alternativa u stvaranju mašinerije kolektivnog pregovaranja treba uzimati odgovarajuće argumente i procenjivati šta bi u našim uslovima bilo najcelishodnije. Po mom mišljenju verovatno bi najbolje bilo osloniti se na neke od varijanti dobrovoljnog mehanizma rešavanja sporova, jer iskustvo većine zemalja u kojima se ovakav mehanizam sprovodi pokazuje da, dugoročno gledano, on obezbeduje veću dozu poverenja između strana

1 Borivoje Šunderić, Metodi mirnog rešavanja kolektivnih radnih sporova, Sudska praksa, br. 7, 1991; Čedomir Bogičević, Dragan Radinović, Rješavanje sporova iz kolektivnih ugovora o radu, u Zborniku radova: Svojni odnosi u pravnom poretku, II tom, op. cit., str. 295-302; Nenad Đurđević, Kolektivni ugovori (normativni i obligacionopravni deo), u Zborniku radova: Svojni odnosi u pravnom poretku, II tom, op. cit., str. 225-235.

2 Marija Todorović, Smernice za izradu pojedinačnog kolektivnog ugovora, u: Kolektivni ugovori, priručnik za izradu i korишćenje, Fokus, Beograd 1990, str. 27-37.

u kolektivnom pregovaranju i veću njihovu spremnost na sporazumevanje u fazi pregovaranja u užem smislu reči.

Pri stvaranju sistema kolektivnog pregovaranja kod nas treba se kloniti naših uobičajenih manira detaljnog regulisanja, zakonima ili nekim drugim normama, svih aspekata složenog mehanizma kolektivnog pregovaranja. Osim nekih okvirnih principa i instrumenata kolektivnog pregovaranja, koji mogu da budu predmet zakonske regulative, sve ostalo bi trebalo prepustiti dogovaranju neposrednih aktera - sindikatima i poslodavcima. Jer kolektivno pregovaranje u suštini treba da ostane proces dobrovoljnog regulisanja uslova rada i zaposlenja, ali i same procedure odnosa između sindikata i poslodavaca. Istovremeno to znači da se sindikati i poslodavci mogu sporazumno opredeljivati za različite opcije u proceduri kolektivnog pregovaranja, pa i za one koje vode većem institucionalizovanju pregovaranja.

Radi razbijanja bojazni da kolektivno pregovaranje može da predstavlja veliko angažovanje i utrošak mnogo vremena za učesnike u pregovaranju, treba ukazati da svako pokretanje procesa pregovaranja ne predstavlja započinjanje pregovora i raspravljanje o svemu što čini sadržinu kolektivnog ugovora. Samo se po sebi razume da tzv. proceduralni ugovori, ili proceduralni delovi ugovora, jednom utvrđeni neće biti predmet rasprava uvek kada se vode novi pregovori (mada, naravno, i oni mogu povremeno da budu predmet novog pregovaranja). Predmet pregovaranja su najčešće tzv. substativni ugovori, odnosno ugovori kojima se regulišu nivoi nadnica i ostalih uslova rada i zaposlenja. Ali i kod ovih ugovora ne pregovara se uvek o svim pitanjima koja mogu, potencijalno, da budu predmet pregovaranja, već samo o onim za koja se podnosi novi zahtev. Tako, na primer, ako se jednom utvrdi da će dužina godišnjih odmora biti četiri ili pet nedelja, taj elemenat ugovora za duže vreme ne mora da bude predmet preispitivanja. U praksi se najčešće dešava da se novi ciklus pregovaranja započinje samo oko novih zahteva za povećanje nadnica i drugih primanja.

Najozbiljnije kritičko preispitivanje treba da pretrpi dosadašnja uloga države u sferi tzv. idnustrijskih odnosa i kolektivnog pregovaranja. Nema sumnje da država treba da ima određenu ulogu i u ovoj sferi. Sigurno je da država svojom makroekonomskom politikom može da utiče, posredno, na celokupnu sferu sadržine odnosa između sindikata i poslodavaca. U okviru već tradicionalne uloge regulatora pojedinih aspekata industrijskih i radnih odnosa država se pojavljuje kao subjekt zakonske regulative (zakoni o radnim odnosima, zakoni o štrajku i drugi). Država se može pojavljivati u svojstvu zakonodavca i u oblasti kolektivnog pregovaranja ukoliko se dode do saznanja da je poželjno dati neke zakonske okvire samom sistemu kolektivnog pregovaranja. Radi ostvarenja određenih ekonomskih ili socijalnih ciljeva država može, privremeno, određenim merama da interveniše i u oblasti kretanja nadnica i cena. Ona može utvrditi minimalne standarde uslova rada i zaposlenja, ili regulisati pitanja iz sfere tzv. socijalne države. Ali za državu nema mesta u direktnom regulisanju vrednosti radne snage, sem, naravno, ukoliko je sama poslodavac. Stoga, ukoliko se želi uvođenje stvar-

nog autonomnog i slobodnog kolektivnog pregovaranja neprihvatljivo je "izmišljati" triangularno pregovaranje sa vladom koja izigrava ulogu "poslodavca" u onim sektorima privrede gde je teško, ili nemoguće definisati "odgovornog" vlasnika svojine i "odgovornog" poslodavca. Tamo gde država nije titular svojine i nije poslodavac nema nikakvog smisla "iznalaziti" privremena i veštačka rešenja. Čini se da je nova Vlada Republike Srbije uočila neodrživost ovakvog statusa države u procesu kolektivnog pregovaranja. U pomenutom Preedlogu zakona o izmenama i dopunama Zakona o kolektivnim ugovorima se navodi da Vlada ubuduće ne bi bila učesnik - sapotpisnik u zaključivanju kolektivnih ugovora, ali da bi učestvovala u preliminarnoj fazi pregovaranja (u savetodavnem svojstvu?) pri utvrđivanju tzv. osnovne cene rada.

Ako bi se iz ovoga mogao izvući jedan opšti zaključak onda bi on glasio da kolektivno pregovaranje treba postupno uvoditi u pojedinim sektorima privrede i drugim delatnostima kako se ostvaruju uslovi za njegovo stvarno funkcionisanje.

Sve ovo što je rečeno nije usmereno protiv kolektivnog pregovaranja, niti je predlog za odlaganje njegovog uvođenja kod nas za "neka bolja vremena". Ovo predstavlja neku vrstu upozorenja da se ova veoma važna institucija ne može uvođiti proklamacijama i dobrom voljom, već temeljitim, racionalnim i sistematskim prilazom svih zainteresovanih strana. Jedan takav pristup bi bio osnivanje radne grupe sastavljene od predstavnika vlade, sindikata i poslodavačkih udruženja (uz savetodavno učešće poznavalaca ove problematike), koja bi najpre sakupila dosadašnja iskustva, identifikovala probleme, ponudila određena rešenja i eventualno sačinila neku vrstu kodeksa kolektivnog pregovaranja, ali ne u obliku zakonodavne regulative, već kao objedinjenog putokaza, smernice za učesnike u procesu kolektivnog pregovaranja. Što manje zakonske regulative to više izgleda da kolektivno pregovaranje stvarno postane tržišni mehanizam utvrđivanja "cene radne snage" između sindikata i poslodavaca.

Summary

Collective negotiations-experience in attempts in its introduction¹

The idea of introducing collective agreements as a way of determining the rights to means for satisfying the individual and common needs, and other rights from work, and on the basis of work in existing ownership relations in our country are opening many crucial questions, which have not been clarified. Despite the situation we live in (war, economic and market conditions etc.), the title holders have not yet been determined regarding certain types of property, neither have been done the same with employers of the hired working force. The most contro-

¹ Dr Brana Marković, Institute for International Policy and Economy, Beograd.

versial question is which is the second side in negotiations, i. e. in the so-called public sector.

In this article, author is endeavouring to identify the subjects of negotiations in the first place, and then their rights.

Zarade kao predmet kolektivnih ugovora

Rezime

U radu se iznose svetska iskustva i trendovi o uređenju zarada kolektivnim ugovorima. Ova isprobana iskustva bilo bi korisno preneti na naše uslove, jer je kolektivno ugovaranje uslov stabilnosti kompletne ekonomije. Znači zaradama radnika ubuduće treba pokloniti veću pažnju, jer u toj oblasti postoje velike slabosti.

Pored toga ističe se da je u našem društvu potrebno prethodno stvoriti društvene pretpostavke za kolektivno predugovaranje kao što su mir, nezavisnost sindikata i organizacija poslodavaca i nesmetano funkcionisanje osnovnih demokratskih prava.

1. Uloga i značaj zarada

Zarade (nadnice, plate, lični dohoci, najamnine, prinadležnosti) predstavljaju uslov egzistencije zaposlenog lica i njegove porodice. One imaju veliki značaj za funkcionisanje tržišne privrede i neizbežan su elemenat ekonomske i socijalne politike društva.

U novije vreme kaže se da su zarade "generator" krize i inflacije, te da kao takve čine uslov ekonomsko-političke stabilnosti sistema.

Zbog svog značaja plate su čest uzrok konflikata u oblasti radnih odnosa. Postoje razni sistemi i načini uređenja zarada, mogu se uredivati na individualnoj

¹ Senad Jašarević, asistent Pravnog fakulteta u Novom Sadu.

osnovi (za pojedince) i kolektivnoj (za veće i manje grupe radnika). U uređenju odnosa vezanih za utvrđivanje naknade za rad učestvuju zaposleni, sindikati, poslodavci i njihove organizacije, i, sve češće u poslednje vreme, država.

Osnovni izvor legislative po pitanju uređenja zarada su zakoni i podzakonski akti. Kao dopuna državne regulative, a česti i osnovni izvor, u velikom broju zemalja koriste se kolektivni ugovori. U nekim zemljama uloga kolektivnih ugovora u uređenju najamnina je značajnija od zakona, a često su rešenja u kolektivnim ugovorima prednjačila u odnosu na zakonodavstvo.

2. Kolektivni ugovori kao instrumenti uređenja zarada

Zarade su od nastanka radnog odnosa i radnog prava "srce" individualnog ugovora o radu, i kolektivnih ugovora, a to će izvesno i ostati.¹

Prvi poznati kolektivni ugovor zaključen je u Lionu u Francuskoj 1831. godine i odnosi se upravo na nadnike (u tekstilnoj industriji).² Pojava kolektivnih ugovora (početkom XIX veka u Engleskoj i Francuskoj), vezana je za oštru eksploataciju radnika u doba "liberalnog" kapitalizma, najčešće putem neadekvatnog uređenja najamnina i radnog vremena. Pravidnu (pravnu) jednakost radnika i poslodavaca pratila je izrazita ekonomска nejednakost. Kolektivnim pregovaranjem sindikati i radnici pokušavali su da uspostave narušenu ravnotežu, da pravednjim uređenjem pitanja i najamnina i ostalih uslova rada poprave položaj radnika. U tome se tokom razvoja kolektivnih ugovora i kolektivnog pregovaranja i uspelo.

U odnosu na prve kolektivne ugovore, pitanje zarada danas je mnogo komplikovanije. Dok su u početku kolektivnim ugovorima uredivane samo minimalne najamnine, danas pitanje zarada obuhvata troškove života, indeksaciju, automatsku indeksaciju, bonusе, produktivnost, regrese za godišnji odmor, novčane naknade, povećanje zarada po osnovu staža, tzv. trinaestu platu, učešće u dobiti itd.

Kolektivnim ugovorima u razvijenim zemljama više se ne štiti samo egzistencijalni minimum, nego se pokušava obezbediti minimalna zarada, za normalan - udoban život. Zbog svog značaja, ovo pitanje uređeno je i na međunarodnom planu, Konvencijom o određivanju minimalnih zarada, br. 131. iz 1970. godine, Međunarodne organizacije rada.³

-
- 1 V. Shrubsall, Contract's of Employment, BSP professional book, Oxford-London-Edinburgh., 1989, str. 26 i Collective Bargaining, A Workers Education Manual, International Labour Office, Geneva, 1986, str. 4.
 - 2 R. Pešić i V. Brajić, Radno pravo, Društvo ekonomista, Senta, 1989, str. 1.
 - 3 Ovu konvenciju Jugoslavija je ratifikovala 1983. godine. Videti: List of Ratifications of Conventions, International Labour Office, Geneva, 1990.

Često se zaboravlja, da su i poslodavci od samog nastanka kolektivnih ugovora bili zainteresovani da se njima uredi pitanje najamnina. Cilj poslodavaca bio je, da radnici zaposleni u preduzećima iste branže ili industrijske grane, budu jednako plaćeni za isti rad. U protivnom, razlika u platama dovodila je do toga, da se neki poslodavci nađu u povoljnijem položaju, tako da su sebi mogli da dopuste da cene njihovih proizvoda budu niže od ostalih (jer su manje plaćali radnu snagu). Tako se javljala nelojalna konkurenca. Takođe, poslodavci koji bolje plaćaju imali bi kvalitetniju radnu snagu, dok bi oni koji plaćaju manje, u određenim uslovima na tržištu radne snage gubili zaposlene jer bi prelazili kod poslodavaca koji bolje plaćaju. To ugrožava konkurenčku sposobnost poslodavaca i može da dovede do propadanja preduzeća.

Primera radi, kaluzule o minimalnim zaradama godine 1981. činile su predmet 45% kolektivnih ugovora u Francuskoj, a u 87% kolektivnih ugovora postojele su odredbe o jednakoj plati za isti rad.¹ U SR Nemačkoj 1978. godine, 62% kolektivnih ugovora reguliše minimalne najamnine. Zarade su osnovni predmet kolektivnih ugovora i u SAD, Švedskoj, Norveškoj, Velikoj Britaniji, Kanadi, Austriji, Australiji, Belgiji, Danskoj, Holandiji, Italiji, Japanu, Španiji.² Danas se njihovo uredenje u zemljama tržišne privrede ne može zamisliti bez kolektivnih ugovora. Veliki broj zemalja susreće se poslednjih godina sa problemom inflacije, koja se pokušava obuzdati intervencijom u oblasti zarada (i kolektivnog pregovaranja o njima).

3. Razvoj uređenja zarada kolektivnim ugovorima

Od nastanka kolektivnih ugovora do dana uredenje zarada se dosta izmalo. Na to su uticali mnogi faktori, kao npr. opšta demokratizacija društva, ekonomski razvoj, krize, razvoj radničkog pokreta, ratovi, i u savremeno doba, "naftne krize", inflacija i nezaposlenost. Bez obzira na razlike u pojedinim zemljama, koje se ispoljavaju i u sistemima kolektivnog pregovaranja o zaradama, mogu se izvesti neki zajednički elementi.

Na početku se kolektivno pregovaranje o zaradama prepušтало ugovornim stranama i zavisilo od odnosa snaga. Država nije bila zainteresovana da se upliče u ove odnose. Interesantno je da se u Velikoj Britaniji, u kojoj su kolektivni ugovori i nastali, još 1909. godine Zakonom o trgovackim odborima ("Trade Boards ACT"), uvode tripartni odbori, koji su imali za zadatak da potpomognu unapredjenje kolektivnog pregovaranja u oblasti najamnina. Odbori su imali pravo da

1 J. P. Windmuller, *Collective Bargaining in Industrialised Market Economies*, International Labour Office, Geneva, 1987, str. 201.

2 Ibidem i *Collective Bargaining in Industrialised Market Economies*, International Labour Office, Geneva, 1974, str. 297.

odrede minimalne zarade u industrijama i službama određenim od strane države.¹ Na značaj ovih Odbora ukazuje podatak da Velika Britanija nikada nije zakonski uredivala minimalne najamnine normama koje bi se odnosile na sve zaposlene.

Posle Prvog svetskog rata, na nivou društva još uvek ne postoji globalna politika u oblasti zarada, niti jasan odnos prema kolektivnom pregovaranju. Izuzetak su skandinavske zemlje u kojima se od 1935. godine zaključuju "bazični sporazumi" kojima se uređuju minimalne najamnine za teritoriju cele zemlje. U SAD u to vreme dominira parcijalni i pragmatički pristup kolektivnom pregovaranju. Zarade se uređuju od slučaja do slučaja. Ipak, postepeno se uočava značaj kolektivnog pregovaranja. Prve ozbiljnije intervencije javljaju se u SAD u vreme Nju Dila (New Deal).² Američka država počinje da zapaža mogućnost korišćenja kolektivnih ugovora kao sredstva socijalne i ekonomske politike putem uređenja zarada. Međutim, još uvek se uzdržava od direktnе intervencije.

Posle Drugog svetskog rata država uviđa značaj kolektivnih ugovora, institucionalizuje ih, ali još uvek izbegava direktnu intervenciju u ovoj oblasti. Even-tualno, arbitriira u sporovima.

Pedesete i šezdesete godine ovog veka predstavljaju u razvijenom delu sveta period progresa i porasta realnih zarada. U to vreme sindikati u oblasti kolektivnog pregovaranja vode "ofanzivnu politiku" u pogledu zarada, sa ciljem stalnog povećanja njihovog realnog nivoa. Sedamdesetih godina nastupa "defanzivni period", kada osnovni cilj postaje očuvanje realnog nivoa najamnina. U to vreme se u velikom broju zemalja formiraju tripartitna tela za pregovaranje o zaradama.³

U mnogim zemljama uvodi se dužnost periodičnog kolektivnog pregovaranja o platama. U SAD još od 1947. godine postoji dužnost poslodavca da pre-govara savesno i poštено o zaradama, što ne znači i obavezu da se zaključi kolektivni ugovor.⁴ U Francuskoj se "Aurox" zakonima (1982. godine) uvodi dužnost pregovaranja na nivou preduzeća bar jednom godišnje. U SR Nemačkoj je uobičajeno da se o platama pregovara svake godine, dok se kolektivni ugovori o ostalim uslovima rada zaključuju na duži period.⁵ U mnogim zemljama se kolektivni ugovori koji uređuju pitanje plata obično važe kraće vreme (manje od dve godine) od kolektivnih ugovora o ostalim uslovima rada.⁶

1 J. P. Windmuller, op. cit, str. 209.

2 C. L. Tomlins, The New Deal, Collective Bargaining and the Triumph of Industrial Pluralism, *Industrial and Labor Relations Review*, Vol. 39, No. 1, by Cornell University, str. 4.

3 Tako se u Velikoj Britaniji 1965. godine formira Nacionalni odbor za cene i dohodak, a u Austriji postoji Zajednički komitet za cene i zarade. Videti: Collective Bargaining., 1974, op. cit, str. 164 i The Trade Union Situation and Industrial Relations in Austria, International Labour Office, Geneva, 1986, str. 51.

4 J. P. Windmuller, op. cit, str. 241.

5 J. P. Windmuller, op. cit, str. 41.

6 Ibidem.

Znatno se povećava uplitanje države u proces pregovaranja o zaradama. Danas se država skoro redovno javlja kao treći partner u pregovorima o platama na regionalnom, industrijskom ili nacionalnom nivou. U većini razvijenih zemalja, u poslednjih dvadesetak godina ograničava se sloboda kolektivnog pregovaranja o zaradama zamrzavanjem plata i cena, zakonskom suspezijom indeksacije plata i drugim merama.

Promene u kolektivnom pregovaranju o zaradama rezultat su izmene ekonomskog konteksta. Godine 1970. kao posledica "prve naftne krize", zbog porasta cena nafta na svetskom tržištu, u svetu dolazi do recesije, raste nezaposlenost i inflacija, opada ekonomski rast i sve češće se javlja budžetski deficit. Dve "naftne krize" krajem sedamdesetih godina, još su više produbile recesiju koja se nastavlja i u osamdesetim godinama. Da bi obudzale inflaciju države su bile prinudene da intervenišu u oblasti zarada privremnim merama, ubedivanjem ugovornih strana, direktnim ili indirektnim učešćem u pregovorima i kontrolom nivoa najamnina. Krajem šesdesetih i tokom sedamdesetih godina, od strane države izdaju se neobavezni vodiči u kojima se daju uputstva za uredenje zarada, a često država daje i konkretnu savetodavnu pomoć subjektima u toku kolektivnog pregovaranja.

Pregovaranje o platama se izrazito centralizuje. Međutim, osamdesetih godina paralelno se javlja i trend decentralizacije na nižim nivoima pregovarnja, čiji je cilj da se konkretno kolektivno pregovaranje što više približi mestu rada i ostvarivanja dohotka radi što realnijeg postavljanja odnosa u raspodeli.

Osamdesetih godina u Holandiji, Velikoj Britaniji, Švedskoj i Francuskoj, dolazi do zaoštrevanja odnosa između sindikata i države zbog restrikcija zarada od strane države. Pored uobičajenog utvrđivanja minimuma, država poslednjih godina limitira i maksimalni nivo najamnina. Ograničavanje se po pravilu vrši na određeni period, a pribegava mu u poslednje vreme većina razvijenih zemalja.

U nekim zemljama, država nailazi na veliko razumevanje sindikata za restiktivnu politiku u oblasti zarada (posebno u Skandinaviji). Dešava se da se radnici dobrovoljno odriču povećanja plata za izvesno vreme, da bi se poboljšao položaj preduzeća i izbeglo otpuštanje. Interesantan je primer SAD, gde su se krajem sedamdesetih godina u velikim kompanijama automobilske industrije - Krajsler, Ford, Dženeralmotor, koje zapošljavaju više desetina hiljada radnika, zaposleni za izvestan period dobrovoljno odrekli povećanja zarada, čime se uticalo na ozdravljenje ovih kompanija.¹

Javlja se i mišljenje da današnji, suviše dobar položaj radnika u pogledu zarada, ugrožava profit i akumulaciju, čime se doprinosi produbljavanju krize.²

Prema izveštaju Međunarodne organizacije rada o kolektivnom pregovaranju u Evropi, u periodu od 1989-90. godine, ono se komplikuje zbog velikog

1 J. P. Windmuller, op. cit, str. 301.

2 B. Košutić, Kolektivni pregovori, pravo na štrajk i lock-out u savremenim kapitalističkim državama, Savremena administracija, Beograd 1987, str. 52.

rasta cena potrošačkih proizvoda i trgovinskog deficitia, što je uticalo na opadanje realnih zarada.¹ Kao cilj budućeg kolektivnog pregovaranja postavlja se očuvanje kupovne moći i životnog standarda. U kolektivnom pregovarnju u Francuskoj, u 1990. godini, prioritet je dat porastu zarada u odnosu na bonusse i beneficije.² Povećanje zarada limitira se na 2-5%. U Holandiji je 1. decembra 1989. godine zaključen Tripartitni (nacionalni) okvirni sporazum o pregovaranju u 1990. godini u kome je ključno pitanje - pravilno uređenje zarada u skladu sa otežanim ekonomskim uslovima.³ Plate su i osnovni predmet u Nacionalnom kolektivnom ugovoru Grčke iz 1990. godine.⁴ U Švedskoj je postignut sporazum da se opet vrati centralizovano pregovaranje o zaradama.⁵ U Italiji se takođe centralizovano pregovaralo o zaradama, tako da je 1990. godine zaključen Nacionalni sporazum o cenama rada.⁶

4. Način uređenja zarada u kolektivnim ugovorima

U novije vreme u kolektivnim ugovorima o zaradama učestala je upotreba "klauzula životnog standarda" (tzv. "Cola Clauses") ili, kako ih još nazivaju "klauzula troškova života". Teži se da se porast plata veže za troškove život, kako bi se očuvao realni standard radnika. Opšta tendencija je da svi zaposleni budu potkriveni ovim klauzulama putem kolektivnih ugovora.⁷

Kod klauzula životnog standarda javlja se veći broj problema. Nije isti nivo standarda u npr. Švedskoj ili nekoj manje razvijenoj zemlji. Takođe, struktura namirnica i usluga koje ulaze u "cenu življenja" zavisi od kulture, podneblja, etničkih i drugih faktora. Uzmimo, na primer - hleb, koji se ne jede u istim količinama u različitim zemljama i različitim delovima iste zemlje. Isto tako, potrošnja hleba siromašnijih i bogatijih domaćinstava nije ista.

Troškovi života se zasnivaju na proceni prosečne potrošnje, prosečne porodice. Ni ovaj pokazatelj nije idealan, jer kod siromašnijih porodica hrana čini mnogo veću stavku u kućnom budžetu nego kod onih sa višim zaradama.⁸

1 Npr, u zemljama OECD, u preradivačkoj industriji, došlo je do povećanja plata samo za 0,6% iznad indeksa troškova života. Nešto veći rast zarada zabeležen je u Grčkoj, Austriji, Švedskoj, Švajcarskoj, Holandiji i Finskoj. Collective Bargaining in Europe 1989-90, Results and outlook, Social and Labour Bulletin no. 3/90, International Labour Office, Geneva.

2 Social and Labour Bulletin, br. 3/90, str. 245.

3 Social and Labour Bulletin, br. 1/90, str. 18.

4 Social and Labour Bulletin, br. 2/90, str. 160.

5 Između najvećih organizacija poslodavaca i zaposlenih. Social and Labour Bulletin, br. 2/89, str. 165.

6 Social and Labour Bulletin, br. 4/88, str. 334.

7 J. P. Windmuller, op. cit, str. 306.

8 G. E. Philips, Labour Relations and the Collective Bargaining Cycle, second edition, Butterworths,

Klaузule životnog standarda obično se dovode u vezu sa rastom cena, kako bi se obezbedilo povećanje zarada adekvatno rastu troškova života. Ova pojava naziva se "indeksacijom zarada" i bez toga se u razvijenim zemljama ne može zamisliti uređenje plata. Promene u nivou zarada, odnosno pokretanje pregovora o njima, vezuju se za određeni stepen, odnosno procenat rasta troškova života. Često se utvrđuju "automatski indeksi", kojima se obezbeđuje automatsko povećanje zarada čim dođe do rasta troškova života u određenom stepenu. Indeksacija ima za cilj da zaštiti radnike od nepovoljnih dejstava inflacije.¹

Međutim, rast cena ne mora uvek da prati i povećanje produktivnosti, tako da u nekim zemljama poslodavci rast zarada radije vezuju za kretanje produktivnosti (u Australiji, npr.).²

Pored nagrade za rad radnika, pitanje zarada danas obuhvata i naknade za odmore, praznike, bolovanja, dnevnice, naknadu za vreme pauze za ručak (doručak), naknadu za vreme pranja i odmora za radnike koji rade na težim poslovima, trinaestu platu, učešće u dobiti, itd. Time se uređenje zarada sve više komplikuje.

5. Pregovaranje o zaradama

Kolektivno pregovaranje o zaradama danas, je kontinuiran i izuzetno komplikovan proces, često bez kraja i početka. Uslovljeno je mnoštvom faktora, kao što su tradicija, okolnosti, ciljevi, ekonomska situacija, državna politika, itd. Moderno pregovaranje o zaradama sve više se bazira na ekonomskim činjenicama, a manje na ekonomskoj moći.

U svojim zahtevima u pogledu nivoa zarada sindikat treba da bude odmeren. Previsoko i nerealno utvrđene plate deluju kao generator krize i inflacije. Kolektivnim pregovaranjem moraju se, pored radničkih, štititi i interesi društva u celini. Zarade su sastavni, bitan deo ekonomije.

U slučajevima kada sindikat postavi zahteve tako da nisu realno ostvarivi, to se naziva "pregovaranje u oblacima" ("blue sky bargaining").

Sindikat treba dobro da se pripremi za pregovore o zaradama. Korisno je da se u okviru sindikalne organizacije prethodno dobro i detaljno ispitaju zahtevi, da se sastavi pregovaračka strategija i pregovarački timovi. U toku pripreme za

Toronto, 1981, str. 161.

- 1 U Velikoj Britaniji, su, npr., ustanovljeni "indeksi prodaje na malo" ("retail price index"), kako bi se radnici zaštitili od nepovoljnog dejstva inflacije. Vidi: R. Benedictus and B. Bercuson, Labour Law - Cases and Materials, Sweet and Maxwell, London, 1987, str. 187.
- 2 U Velikoj Britaniji još 1962. godine država je limitirala, u nekim oblastima, porast zarada i vezala ih za rast produktivnosti. Vidi: Collective Bargaining, 1974, op. cit, str. 159.

pregovore, sindikati često koriste pomoć finansijskih, pravnih i ekonomskih ekspertata, koji dobro vladaju činjenicama i podacima bitnim za pregovaranje. Naučnom i činjeničnom zasnovanošću zahteva stvara se realnija mogućnost da se dokaže njihova opravdanost.

Pregovaranju obavezno prethodi prikupljanje informacija o zaradama i ostalim uslovima rada. Za to je korisna kompjuterizacija, kojom se omogućava veća tačnost i brzina obrade podataka i lakše upoređivanje plata i ostalih pokazatelja.

Od velikog je značaja da se ostvari saradnja između poslodavaca i sindikata po pitanju informacija o zaradama jer se tako izbegavaju nepotrebni konflikti i omogućuje da zahtevi budu realnije procenjeni.

Za uspešno pregovaranje o zaradama potrebno je prikupiti podatke o nivou plata, ostvarenom nivou proizvodnje, prodaji, cenama materijala, operativnim troškovima, zaradama zaposlenih u istoj branši itd. Poslodavcu ovi podaci mogu poslužiti kao osnov da ispunji, umanju ili odbije zahteve zaposlenih.

Zbog značaja za funkcionisanje ekonomije mnoge zemlje predviđaju obavezu poslodavaca da sindikatima pruže informacije potrebne za pregovore. U Preporuci o kolektivnom pregovaranju br. 163, Međunarodne organizacije rada, iz 1981. godine, predviđa se da poslodavci treba da učine dostupnim, na zahtev radničkih organizacija, informacije o ekonomsko-socijalnom položaju pregovarčke jedinice¹

6. Zarade kao izvor sukoba u sistemu kolektivnog pregovaranja

Zarade su najčešći uzrok sukoba u sistemu kolektivnih ugovora. Npr, u Velikoj Britaniji sporovi oko plata koji su izneti pred arbitraže činili su 59% ukupnog broja sporova 1980, a 66,3% 1985. godine²

Konflikti nastaju u toku pregovora jer poslodavci nisu spremni da ispune zahteve zaposlenih u pogledu visine plata, delimično ili u potpunosti. Do spora najčešće dolazi usled realnog pada zarada zbog porasta cena, dejstva inflacije i krize. Ima primera da se posebnim sporazumom između odredene grupe radnika i poslodavca, jedna grupa zaposlenih dovodi u povoljniji položaj u pogledu zarada³. Često se javlja problem nejednakog plaćanja za jednak rad, posebno kod žena i radnika-migranata. Poslodavci su skloni da zaposlene ucenjuju po pitanju plata, naročito kada postoji opasnost od otpuštanja veće grupe radnika.

1 Tačka 7. Preporuke.

2 R. Benedictus and B. Bercusson, op. cit, str. 173.

3 Tako se, npr, u avio-industriji SAD javljaju neki oblici diskriminacije, gde se kolektivnim ugovorima predviđaju razlike između "novih" i "starijih" radnika. J. P. Windmuller, op. cit, str. 87.

Radi razrešenja sporova vezanih za pitanje zarada, strane u sukobu neretko angažuju stručnjake koji ekspertizom treba da dodu do realnih i najprihvatljivijih rešenja koja će zadovoljiti obe strane. U mnogim zemljama postoji praksa da sukobljene strane formiraju mešovite odbore, ili odbore formira država. Odbori imaju zadatak da pomognu u zajedničkom iznalaženju rešenja konflikta. Sporovi nastali u vezi sa zaradama rešavaju se klasičnim mirnim načinima rešavanja radnih sporova (mirenjem, posredovanjem, prikupljanjem činjenica¹, arbitražom) ili prekidima rada.

7. Uloga i značaj kolektivnih ugovora u uređenju zarada u Jugoslaviji

Za uređivanje režima zarada kod nas, pored zakonodavne regulative, od skora veliki značaj imaju i kolektivni ugovori. Nedavno su zaključeni opšti republički kolektivni ugovori kojima se utvrđuju minimalni okviri i principi za utvrđivanje zarada zaposlenih lica, koje treba detaljnije razraditi posebnim i pojedinačnim kolektivnim ugovorima ili opštim aktima preduzeća.

Do sada su zaključeni:² Opšti kolektivni ugovor Bosne i Hercegovine³, Opšti kolektivni ugovor za javna preduzeća, organizacije društvenih delatnosti i državne organe BiH⁴, Opšti kolektivni ugovor Crne Gore⁵, Opšti kolektivni ugovor Republike Hrvatske⁶, Opšti kolektivni ugovor za privredu SR Makedonije⁷, Opšti kolektivni ugovor za privredu Republike Slovenije⁸ i Opšti kolektivni ugovor Republike Srbije⁹.

U većini republičkih kolektivnih ugovora¹⁰ odredbe o platama se ne odnose na poslovodni organ, nego se sa njime o tome zaključuje poseban ugovor¹¹. Ovim

1 "Fact finding" (prikupljanje činjenica) je takav metod mirnog rešavanja sporova kod koga se angažuje neutralna grupa stručnjaka koja treba da rasvetli sporne činjenice i da o tome da svoj izveštaj, eventualno uz predlog kako da se spor prevazide.

2 Mada bi pravilnije bilo reći "doneseni", jer je procedura zaključivanja opštih republičkih kolektivnih ugovora manje ličila na klasično kolektivno pregovarjanje, a više na donošenje zakonskih i administrativnih akata.

3 Sl. List SR BiH br. 24/90.

4 Sl. list BiH br. 42/90.

5 Sl. list SR Crne Gore br. 5/91.

6 Narodne novine republike Hrvatske br. 30/90.

7 Sl. vesnik SR Makedonije br. 30/90.

8 Uradni list Republike Slovenije br. 31/90.

9 Sl. glasnik Republike Srbije br. 18/90.

10 U daljem tekstu za opšte republičke kolektivne ugovore koristićemo skraćenicu OKU.

11 Videti čl. 1. OKU BiH, čl. 32. OKU Hrvatske, čl. 1. OKU Makedonije, uvodni deo OKU Slovenije, čl. 37. OKU Crne Gore i čl. 21. OKU Srbije.

ugovorom utvrđuju se prava i obaveze direktora u odnosu na poslovanje organizacije, zarada i uslovi pod kojima se isplaćuje, eventualno pravo direktora da odreduje zarade ostalih radnika i druga pitanja. Ugovor se zaključuje sa organom upravljanja organizacije. Ovakvo rešenje je na liniji orijentacije za tržišnu privredu i vraćanja autoriteta direktoru.

Opštim kolektivnim ugovorima republika utvrđuje se najniža cena rada koja predstavlja minimalnu naknadu koju radnik treba da dobije ukoliko radi puno radno vreme na najjednostavnijim poslovima (to su poslovi sa koeficijentom 1,00). Prvobitno je utvrđeno da najniža cena rada iznosi: BiH 2.750,00 dinara mesečno, u Hrvatskoj 2.800,00 dinara mesečno ili 15,38 dinara po satu, 2.450,00 dinara mesečno ili 13,46 dinara po satu u Makedoniji, 5.670,00 dinara u Sloveniji, 3.000 dinara mesečno, odnosno 16,48 dinara na sat u Crnoj Gori i 3.560,00 dinara, odnosno 19,56 dinara na sat u Srbiji.

Najniža cena rada utvrđena je u principu na osnovu sledeće metodologije. Prema Osnovima za pregovaranje i zaključivanje kolektivnih ugovora Saveza sindikata Jugoslavije¹ najniža cena rada treba da obezbedi minimum životnog standarda prosečne (četveročlane) jugoslovenske porodice. Minimum životnog standarda čine minimalni životni troškovi izraženi u dinarima² Minimalne životne potrebe određuju se na osnovu "korpe potrošačkih proizvoda", a nju, npr, po metodologiji Saveza Sindikata Srbije čini 120 proizvoda neophodnih za reprodukciju radne snage³ U izračunavanju minimuma životnog standarda uzimaju se u obzir prosečne cene proizvoda za republiku odnosno pokrajinu ili cene na nivou većih gradova⁴ Pri tome, polazi se od prosečnog jugoslovenskog koeficijenta zaposlenosti (to su dva zaposlena po domaćinstvu).

U većini republičkih kolektivnih ugovora predviđa se uskladivanje najniže cene rada sa kretanjem troškova života. Uskladivanje se vezuje za određeni stepen porasta troškova života (5 ili 10%) i vrši se mesečno (Slovenija, Makedonija i Srbija) ili tromesečno (BiH i Crna Gora). U Hrvatskoj i Srbiji zahteva se da strane o tome otpočnu pregovore, a ne insistira se na postizanju sporazuma. Rešenje da se najniža cena rada menja ukoliko dode do porasta troškova života (što je uobičajeno i u svetu) je dobro, ali se ne poštuje. Najniže cene rada iz republičkih kolektivnih ugovora do sada su prilično obezvredene, tako da je, npr, u Srbiji, tek krajem februara 1992. godine prvi put povećan iznos najniže cene rada na 17.013 dinara.

Po našem mišljenju pitanje uskladivanja zarada sa troškovima života najbolje je rešeno u republikama u kojima je utvrđeno da je uskladivanje zarada

1 Beograd, decembra 1989. godine.

2 Tačka 3. Osnova.

3 Videti: Savez Sindikata Srbije, Opšti kolektivni ugovor sa prilozima: Pojam kolektivnog ugovora, Cena radne snage, Lista životnih potreba, Primer za decembar 1989, Beograd, februara 1990, str. 13.

4 Tačka 3. Osnova.

automatsko, jer u uslovima ekonomске nestabilnosti i visoke inflacije, cene se skoro svakog meseca povećaju iznad nivoa postavljenog opštim republičkim kolektivnim ugovorima.

Pored troškova života, realno bi bilo da se pri određivanju najniže cene rada koristi još jedan korektivni kriterijum - mogućnosti ekonomije. Bez uzimanja u obzir ovog faktora, odredbe o najnižoj ceni rada i osnovnim cenama rada u opštim kolektivnim ugovorima predstavljajuće samo proklamaciju.

Na osnovu najniže cene rada formira se osnovna cena rada po kojoj bi trebalo da se obračunaju zarade zaposlenih koji rade na poslovima veće složenosti od onih koji su poslužili kao osnov za formiranje najniže cene rada.

Osnovna cena rada utvrđuje se tako što se najniža cena rada pomnoži sa koeficijentom složenosti posla. U opštim kolektivnim ugovorima BiH, Crne Gore i Slovenije poslovi se gradiraju u 9, a u Hrvatskoj i Srbiji u 10 grupa. U Makedoniji se određuje samo najniža cena rada, dok se ostavlja da ostalo bude uredeno gran-skim ili kolektivnim ugovorima u preduzećima. Slično rešenje postoji i u OKU Crne Gore, u kome se samo utvrđuje da postoji 10 grupa poslova. Raspon u zaradama između poslova iznosi najmanje 3 puta u Sloveniji, 3,20 puta u BiH, Hrvatskoj i Crnoj Gori, u Srbiji 3,5 puta, a u Makedoniji se ne određuje. Navedeni koeficijenti se posebnim i pojedinačnim kolektivnim ugovorom mogu povećati, što je i učinjeno u velikom broju do sada zaključenih kolektivnih ugovora. Međutim, pošto su realne mogućnosti naše ekonomije ispod proporcija postavljenih u navedenim kolektivnim ugovorima, ove će odredbe u najvećem broju slučajeva ostati nerealizovane jer nisu zasnovane na kvalitetnim i ozbiljnim ekonomskih analizama.

Da bi se poslovi gradirali svrstani su u grupe prema određenim zajedničkim karakteristikama. U Hrvatskoj se poslovi grupišu isključivo prema složenosti i odgovornosti, a stručna spreme se ne pominje. Slično je i u Sloveniji, gde se poslovi gradiraju po zahtevnosti. Cilj ovakvih rešenja verovatno je bio da se izbegnu slabosti stručne spreme kao kriterijuma, koji se sada formalizovano primenjivao, tako da su kvalitet rada i znanje zaposlenog često bili daleko ispod nivoa stručne spreme. Ideja u republičkim koljetivnim ugovorima Hrvatske i Slovenije je dobra, ali zbog odsustva preciznih kriterijuma za razvrstavanje poslova pruža mogućnost za lutanja ili zloupotrebe. U Srbiji se rangiranje zarada bazira samo na kriterijumu stručne spreme, što je druga krajnost. Ovakvo rešenje slično je ranijim u ovoj oblasti, a u praksi može dovesti do birokratizacije i formalizma u primeni. Najbolje nam izgleda sistem rangiranja poslova u opštem republičkom kolektivnom ugovoru BiH, koje se zasniva i na kriterijumu složenosti posla i stručne spreme. Kombinovanjem se pruža mogućnost najrealnijeg rangiranja poslova.

Očekuje se da će odredbe republičkih kolektivnih ugovora o gradiranju poslova biti dalje razrađene i prilagodene pojedinim poslovima. Za to kao pomoći izvori mogu biti korisni Društveni dogovor o jedinstvenim osnovama za klasifikaciju zanimanja i stručne spreme¹, i Jedinstvena nomenklatura zanimanja

u SFRJ¹, dok preduzeća u Vojvodini mogu da koriste i Osnovne elemente jedinstvene nomenklature zanimanja²

Utvrđivanjem najniže cene radne snage u republičkim kolektivnim ugovorima produbljuje se konfuzija nastala u vezi sa zajamčenim ličnim dohodcima. Po tom pitanju nejasno je koji su propisi merodavni, republičko zakonodavstvo ili odredbe opštih republičkih kolektivnih ugovora. U Srbiji je donet Zakon o proglašenju Zakona o visini i načinu isplate zajamčene zarade³ Prema čl. 1. Zakona zajemčeni lični dohodak iznosi 70% od prosečne zarade u privredi opštine u poslednja tri meseca. Pitanje je, šta će se desiti ukoliko najniža cena rada predvidena opštim republičkim kolektivnim ugovorom bude niža od zakonskog odredenja.

Ukoliko preduzeće u Srbiji iskaže gubitak u poslovanju po periodičnom ili godišnjem obračunu, prema opštem republičkom kolektivnom ugovoru, dužno je da ugovori niže cene rada. Po OKU BiH može se odstupiti od najniže cene rada ako postoji program konsolidacije kojim se garantuje savladavanje problema, po dogovoru sindikata i poslovodnog organa, s tim da tako dogovorena plata iznosi najmanje 80% od najniže zarade. Slično rešenje postoji i u OKU Crne Gore, s tim da se trajanje mera ograničava na 12 meseci. Isti procentualni limit kao u BiH i Crnoj Gori, postavlja se i u OKU Hrvatske, s tim da se takva mogućnost predviđa u slučaju kada preduzeću preti stečaj ili likvidacija, odnosno kada zapadne u druge slične poslovne teškoće. Snižavanje plata se ograničava na period od 6 meseci. U Sloveniji se umanjenje zarada takođe limitira na 20%, a ovakvo rešenje se uvodi ukoliko bi isplaćivanje većih ličnih dohodata ugrozilo poslovanje organizacije. Mere traju dok postoji potreba za njima, a o tome odlučuje poslovodni organ u saglasnosti sa organom upravljanja.

Navedenim rešenjima uvodi se mogućnost da se najniža cena rada smanji ispod zakonskog minimuma. Zaposleni se dovode na ivicu egzistencije. Međutim, u ovom momentu ovakva rešenja su opravdana i nužna zbog duboke ekonomskе krize. Ako se u preduzećima koja se nalaze u teškoćama zarade za vreme konsolidacije ne bi svele na realnu meru, produbila se njihova kriza. Ovako, zaposlenima se pruža šansa da saniraju ekonomski teškoće u preduzeću i tako zadrže zaposlenje.

Na osnovu nabrojanih kriterijuma formira se zarada radnika, s tim da se osnovna cena rada koriguje ostvarenim učinkom utvrđenim na osnovu normativa i standarda rada. Normativi i standardi rada zasnivaju se na raznovrsnim kriterijumima izražavanja doprinosu u radu (produktivnost, vreme provedeno na radu, uštede, učinak). U slučaju da ne ostvare predviđene rezultate, zaposlenima se može isplatiti i manja plata (što se za sada retko dešava).

12 Sl. list SFRJ br. 29/89.

1 Sl. list SFRJ br. 31/90.

2 Sl. list Vojvodine br. 7/91.

3 Sl. glasnik Republike Srbije br. 42/91.

Jedna od pozitivnih novina u kolektivnim ugovorima republika jeste pravo zaposlenih na učešće u dobiti. Učešće u dobiti se, uglavnom, vezuje za zastupljenost plata u troškovima poslovanja. U Crnoj Gori i Srbiji se zahteva da se raspodelom dobiti obezbedi veći rast profitne stope od porasta zarada. Međutim, da bi došlo do isplaćivanja učešća u dobiti radnicima, potrebno je da preduzeće ostvari neto, a ne bruto dobit. Ukoliko ostvari bruto dobit čiji iznos nije dovoljan za pokrivanje zakonskih i drugih obaveza, faktički dobit i ne postoji¹. Tačno određivanje učešća radnika u dobiti zahteva složene finansijske analize (izračunavanje profita, troškova, akumulacije, učešća zarada u troškovima proizvodnje). S obzirom na skromno dosadašnje iskustvo u toj oblasti biće potrebno dosta vremena da se iznadu najbolji načini za realno obračunavanje učešća zaposlenih u dobiti preduzeća.

U svim republičkim kolektivnim ugovorima predviđa se povećano nagradivanje radnika na osnovu inovacija, racionalizacija i drugih oblika stvaralaštva. To je izuzetno značajno pitanje, s obzirom na zastarelju i nisku tehnološku osnovu naše privrede i visoke cene inostrane tehnologije. Treba obratiti pažnju da kriterijumi nagradivanja za inovacije i ostale oblike stvaralaštva budu dobro postavljeni i razrađeni u celom sistemu kolektivnih ugovora kako bi inovatori bili motivisani za stvaralaštvo. Notorno je da je u ovoj oblasti do sada bilo dosta slabosti.

Kolektivnim ugovorima republika predviđa se široka skala dodataka i naknada. Rešenja u ovoj oblasti se malo razlikuju po republikama. Uglavnom, radi se o pravima koja su i do sada postojala u našem radnom zakonodavstvu. Utvrđuje se povećano učešće u sredstvima za lične dohotke na osnovu težih i po zdravlje opasnih uslova rada, na osnovu penzijskog staža, za noćni, prekovremeni i rad praznikom, za rad u dane predviđene za nedeljni odmor. Naknade ličnog dohotka javljaju se u slučaju odmora u toku državnog praznika, godišnjeg odmora i plaćenog odsustva, stručnog usavršavanja, privremene nesposobnosti i sprečenosti za rad, davanja krvi i tkiva, čekanja na ostvarivanje prava radnika za čijim radom je prestala potreba zbog tehnoloških i drugih unapredjenja, obavljanja funkcija. Pored toga, zaposlenima se obezbeđuje naknada troškova ishrane, putni troškovi, dnevnice za službena putovanja, terenski dodatak, naknada za odvojeni život, naknada troškova u slučaju korišćenja sopstvenog automobila za službeno putovanje, regres za godišnji odmor.

Opštim kolektivnim ugovorima republika predviđaju se i razni oblici solidarnosti, kao što je novčana pomoć u slučaju smrti, bolesti ili nastupanja invalidnosti radnika. Takođe, uređuje se i otpremnina radnika koji odlaze u penziju, kao i otpremnina u slučaju kada budu proglašeni tehnološkim viškom.

1 O utvrđivanju učešća radnika u dohotku na osnovu ostvarene dobiti videti više u članku "Deo zarade iz dobiti", "Savremena praksa", Beograd, br. 1356/91, str. 1 i 7.

Zaključne napomene

U radu smo ukratko izneli svetska iskustva i trendove u pogledu uređenja zarada kolektivnim ugovorima. Iskustva razvijenih zemalja, posebno rešenja isprobana u kriznim momentima, trebalo bi iskoristiti pri izgradivanju i formiranju sistema kolektivnih ugovora kod nas. Pitanje kolektivnog pregovaranja o zarada- ma treba shvatiti najozbiljnije jer je to jedan od uslova stabilnosti kompletne ekonomije.

U kolektivnim ugovorima republika, pitanje zarada opsežno je uređeno i veoma je složeno. Sistem nagradivanja radnika zahteva dalju konkretizaciju i prilagodavanje poslovima i uslovima rada i poslovanja. Zaradama radnika ubuduće treba pokloniti veću pažnju jer je u toj oblasti bilo znatnih slabosti. Treba izbeći formalizam i inerciju u radu (rad po dosadašnjim rešenjima) jer bez dobrog uređenja nagradivanja ne može se uspešno posloвати, niti radni odnosi mogu biti harmonični.

Pored toga, u našem društву potrebno je prethodno stvoriti opšte društvene pretpostavke za kolektivno pregovaranje kao što su mir, nezavisnost sindikata i organizacija poslodavaca, postojanje i funkcionisanje osnovnih demokratskih prava i ustanova i određenje titulara prava svojine na društvenim sredstvima. Bez toga kolektivni ugovori će ostati nerealizovana proklamacija, slično nekada zaključivanim samoupravnim sporazumima i društvenim dogovorima.

Summary

Salaries as the subject-matter of the collective agreements¹

The author in this text gives the world experiences and trends on regulating the salaries with collective agreements. These proved experiences should be applied on our conditions, since collective agreements isd the condition of stability of complete eceny. The salaries of employees should be given a bigger attention, since there is a lot of difficulties in this field.

Also, the basic conditions should be fulfilled for collective agreements, namely, peace, independence of fabour unions and organization of employers and employees and undisturbed functioning of basic democratic rights.

¹ Dr Senad Jašarević, assistant professor, Novi Sad School of Law

Oporezivanje stanarskog prava

Rezime

Zakon o porezima na imovinu uvodi prvi put porez na stanarsko pravo, podrazumevajući na taj način stambeno pravni odnos kao stvarno pravni odnos, po kome stanar, po osnovu korišćenja stana, plaća državi porez, bez obzira što po ovom osnovu ne stiče prihod.

Autor podržava zakonska rešenja o uvođenju ovog vidi oporezivanja, s tim da se obezbede potrebne poreske olakšice i stvore povoljni uslovi za otkup stanarskog prava.

Zakon o porezima na imovinu Srbije sadrži između ostalog i bitnu novinu i u delu, koji se odnosi na određivanje predmeta oporezivanja nepokretnosti. Nai-me, u članu 2. stav 2. ovog Zakona stoji: "Porez na imovinu se plaća i na stanarsko pravo". S obzirom na karakter i domaćaj predložene novine, koja će neposredno pogoditi veliki broj građana Republike, pokušaćemo, da sa stanovišta teorije građanskih prava, utvrđimo razloge koji su opredelili predlagače, za ovo rešenje, a potom da analiziramo fiskalni tretman stanarskog prava.

Vrlo značajno područje na kome se može sagledati transformacija društvene u privatnu svojinu, svakako čini i novi vlasnički režim u oblasti stanovanja. U tom smislu, naglasak je na otkupu stanarskog prava, čime bi ono pre raslo u pravo svojine na stanu. Pokušaj da se razreši dilema, vezana za ekonomsku i socijalnu opravdanost, oporezivanja stanarskog prava, nameće potrebu da se odredi pravna priroda ovog prava.

¹ Mr Gordana Ilić-Popov, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.

Stanarsko pravo je pravo koje svom titularu daje ovlašćenje da, zajedno sa ostalim korisnicima (po pravilu, članovima zajedničkog domaćinstva), stan namenski, i u granicama ugovora i zakona upotrebljava, uključujući i pripadajuće proštorije i zajedničke delove zgrade, i da u granicama zakona, samostalno ili uključen u procese društvenog upravljanja, odlučuje o svom pravu upotrebe (korišćenja) i raspolaganja.¹ S obzirom da, za razliku od prava zakupa, kome je inače vrlo slično i iz koga je i nastalo, nije ograničeno nikakvim rokom, stanarsko pravo podrazumeva pravo trajnog i nesmetanog korišćenja stana u društvenoj svojini. Ono je, prema tome, jedno složeno pravo, sastavljeno od različitih ovlašćenja, te se njegova pravna priroda određuje prema pravnoj prirodi preovlađujućeg elementa - ovlašćenja.²

Prema jednom shvatanju, stanarsko pravo, iako pokazuje izvesna stvarno-pravna dejstva (na primer, mogućnost zaštite nesmetanog uživanja stana, ma od koga uz nemiravanje dolazilo), u osnovi je obligaciono-pravne prirode. Ova shvatanja se, pre svega, vezuju za zakupno poreklo stanarskog prava, kao i za postovanje međusobnih prava i obaveza između ugovornih strana - nosioca stanarskog prava i davaoca stana na korišćenje. Drugo shvatanje izražava stav da stanarsko pravo, pored određenih potraživanja koje nosilac ovog prava ima prema davaocu stana na korišćenje, sadrži i pravo korišćenja stana, koje ga opredeljuje kao stvarno pravo. Ovlašćenje imaoča stanarskog prava da zahteva održavanje stana od davaoca stana na korišćenje, i sa druge strane, pravo davaoca stana da traži plaćanje stana od imaoča stanarskog prava, kao i da zahteva da se prema stanu odnosi kao dobar domaćin, su, iako nesumnjivo ovlašćenja obligacione prirode, ipak akcesornog značaja u odnosu na pomenuto pravo korišćenja stana, te ne mogu imati presudan uticaj za određivanje pravne prirode stanarskog prava u celini.³ Stanarsko pravo se, prema tome, od obligacionog prava razlikuje prvenstveno po svojoj sadržini, koja mu daje stvarno-pravni karakter.⁴ U momentu kada se useli u stan, nosilac stanarskog prava stiče neposrednu pravnu vlast na stanu, koja je izražena kroz njegovo pravo da stan upotrebljava za stanovanje. Glavna i, ujedno, najvažnija obaveza davaoca stana je da ga svojim postupcima ne uzne-mirava u korišćenju stana.

Stanarsko pravo deluje erga omnes,⁵ što je, takođe, jedna od bitnih osobnosti stvarnih prava. Imalač stanarskog prava svoje pravo može suprotstaviti ne samo licu sa kojim je zaključilo ugovor o korišćenju stana, već i bilo kom trećem licu, koje na istom stanu može biti nosilac nekog drugog prava (prava plo-

1 Vid.: Dragor Hiber, Prestanak stanarskog prava, (magistarski rad), Beograd 1982, str. 80.

2 Vid.: Obren Stanković, Miodrag Orlić, Stvarno pravo, "Naučna knjiga", Beograd 1980, str. 484.

3 Vid. o tome: O. Stanković, M. Orlić, op. cit., str. 486-487. Vid. i: Dragor Hiber, Prestanak stanarskog prava, str. 98-100.

4 Vid.: O. Stanković, M. Orlić, op. cit., str. 485-486.

5 Vid.: o. Stanković, M. Orlić, op. cit., str. 488; Vid. o tome i: Dragor Hiber, Preestanak stanarskog prava, str. 525.

douživanja, prava upotrebe, habitatio, ili čak prava svojine), bez obzira na osnov sticanja njegovog prava. U tom pogledu, zahtev trećih lica, usmeren na iseljenje lica koje nad stanom ima stanarsko pravo, osuden je unapred na neuspeh, osim ukoliko mu se zauzvrat ne ponudi drugi odgovarajući stan.

U literaturi se mogu sresti i shvatnja o neimovinskom karakteru stanarskog prava.¹ Zagovornici ovakve prirode stanarskog prava posebno insistiraju na vezi koja postoji između društvene svojine i stanarskog prava. Stanarsko pravo je, po njima, "pravo koje stalno iznova nastaje iz društvene svojine.. samoupravno pravo koje se razvija sa razvojem društvene svojine i samoupravljanja":² Odnos koji postoji između stanarskog prava i društvene svojine ne može, međutim, biti dovoljan za odlučivanje o (ne)imovinskom karakteru ovog prava. Kao glavni argument neimovinske prirode, ističe se njegova neprenosivost, čime je naglasak na ličnopravnom karakteru.

S obzirom na različitost ovlašćenja izraženih u stanarskom pravu, skloni smo da prihvatimo shvatanje po kome je stanarsko pravo posebno gradansko subjektivno pravo, koje sadžri obligaciono-pravne elemente koji proizilaze iz osnova njegovog nastanka - ugovora o korišćenju stana, ali i, pre svega, stvarno-pravne elemente.³

Uprkos, dakle, brojnim osobenostima koje karakterišu stanarsko pravo, što je između ostalog, i izraz socijalnog karaktera koje ono ima, težeći da ostvari odrešeni stepen socijalne sigurnosti u stambenoj oblasti, kao i usled činjenice da ono najčešće podrazumeva individualno prisvajanje stvari u društvenoj svojini, stanarsko pravo je imovinsko pravo, i za svog imaoца zaista ima odredenu imovinsku vrednost.⁴

Nesumnjivo da između stanarskog prava i prava svojine, kao klasičnog primera stvarnih imovinskih prava, postoje određene razlike. Počev od rimskog shvatanja prava svojine, kao neograničene, apsolutne i isključive vlasti ljudi nad stvarima, preko buržoaskog prava (na primer, Napoleonov kodeks od 1804. godine), u kome se neograničeno vlasništvo pretvara u subjektivno pravo, tj. ius utendi, fruendi, et abutendi (pravo upotrebe, prisvajanja i raspolažanja), pravo svojine, dakle, znači pravo koristiti stvar i raspolažati njom po svojoj volji, a u granicama zakona. Privatni vlasnik može, prema tome, bez ikakvih ograničenja raspolažati stvarju koju ima u svojini, a to znači da je može na sve načine otudit, prodati, pokloniti, naslediti, može je upotrebljavati ili ne upotrebljavati, može je uništiti.

1 Vid. o tome detaljnije: Dragor Hiber, op. cit., str. 88-91.

2 Vid.: M. Orlić, Društveno-ekonomski efekti stanarskog prava, Savetovanje: Pravni i društveno-ekonomski odnosi u stambenoj oblasti, Savez udruženja pravnika Jugoslavije, 1979, str. 21. (Navedeno po: Dragor Hiber, Prestanak stanarskog prava (magistrski rad), str. 94).

3 Zagovornik ovakvog gledanja na pravnu prirodu stanarskog prava je dr Dragor Hiber. Vid.: Dragor Hiber, Prestanak stanarskog prava, str. 109. i 105.

4 Vid.: Dragor Hiber, Ugovor o "zameni stana" i načelo slobode ugovaranja, Pravni život, 1985(12), str. 1227.

Stanarsko pravo, nastalo u okvirima društvene svojine, ne može se na klasičan način otudititi, ali nosilac stanarskog prava ipak poseduje ovlašćenje raspolaganja. On, naime, stan može zameniti za stan drugog nosioca stanarskog prava. S obzirom da ne poseduje svojine nad stonom, on, ugovorom o zameni stana, razmenjuje samo stanarska prava.¹ Međutim, činjenica je da se na ovaj način stanarsko pravo nalazi u prometu, što, sa svoje strane, ukazuje na njegov imovinski karakter. Sem toga, iako teorijski i zakonski, nosilac stanarskog prava ne može prodati stan, poput njegovog vlasnika, on se u praksi vrlo često služi drugim pravnim mogućnostima, na primer izdavanjem dela stana u zakup. Ovom prilikom se nećemo zadržavati na slučajevima nedozvoljenog raspolaganja, niti na mogućim zloupotrebama, u smislu nelegalnog izdavanja u zakup celog stana u društvenoj svojini, kao ni na, po pravilu, vrlo visokim i nepravilno odmerenim zakupninama, koje nosiocu stanarskog prava, koji se nade u ulozi zakupodavca nepokretnosti, čiji je vlasnik u stvari neko drugi², pribavlja za sebe znatnu imovinsku korist, a da pri tome ne plaća porez na imovinu, već eventualno vrlo mali iznos po osnovu poreza na prihod od imovine.³ Davalac stana na korišćenje, po pravilu, nema nikakav poseban interes da otkaže ugovor o korišćenju stana, bez obzira na ponašanje nosioca prava, pa je i u tom pogledu zaštićen što, na žalost, određeni broj nosilaca stanarskog prava zloupotrebljava, "trgujući" stanarskim pravom, izvlačeći neopravdane novčane koristi iz svog prava, iznajmljivanjem dela stana zakupcima.⁴

Zajedno sa imaocem stanarskog prava, stan, po pravilu, koriste još neka lica, članovi njegovog zajedničkog domaćinstva. U težnji da i za njih obezbedi isti stepen socijalne sigurnosti, zakonodavac predviđa da, za slučaj smrti nosioca stanarskog prava, ovo pravo pređe na jednoga od njih. Stanarsko pravo se sasvim izvesno ne može testamentarno naslediti, ali navedeni način nasleđivanja, dovoljno jasno ukazuje na mogućnost njegovog prometa pravnim poslovima mortis causa. Ovakav prenos stanarskog prava, za slučaj smrti njegovog imaoца, dozvoljava ponekad manipulacije različite vrste, a osim toga, novog nosioca stanarskog prava, za koga je dovoljna okolnost da je sa prvim nosiocem živeo u zajedničkom domaćinstvu pre njegove smrti, ne pogda porez na nasleđa.

Sa svega izloženog, zaključujemo da nosilac stanarskog prava, uprkos nekim shvatanjima u teoriji, koje smo pomenuli, poseduje prilično široka ovlašćenja raspolaganja stonom, jer svoj stan može zameniti za stan drugog nosioca stanarskog prava, izdati deo stana na korišćenje podstanarima, za slučaj smrti svoje pravo na stanu može preneti na drugog člana svog porodičnog domaćinstva. Sve navedene mogućnosti, uz argumente koji nedvosmisleno ukazuju na pretežnu stvarno-prav-

1 Za razliku između zamene i razmene stanarskih prava ukazao je dr Hiber, Vid. o tome detaljnije: D. Hiber, Ugovor o "zameni stana" i načelo slobode ugovaranja, str. 1210.

2 Ovde se otvara poseban problem, na kome se, pre svega, bazira kritika koncepta društvene svojine, a to je pitanje subjektiviteta na društvenoj svojini.

3 U praksi su, upravo kod izdavanja stana odnosno njegovog dela u zakup, vrlo česti slučajevi delimične, ili čak i potpune evazije poreza.

4 Vid.: Dragor Hiber, Prestanak stanarskog prava, str.106.

nu prirodu stanarskog prava (pre svega, sadržaj stanarskog prava je vrlo sličan sadržaju prava svojine, kao i njegova zaštita erga omnes), ukazuju da je reč o pravu imovinskog karaktera, te ga, kao takvo, treba i u fiskalnom smislu tretirati. Osim toga, može se čuti i izjava da je lice koga štiti stanarsko pravo u neuporedivo boljem položaju od ostalih građana, pri tom imajući u vidu i neekonomske (socijalne) stanarine, a posebno s obzirom na objektivno solidarno, uplatom dopri-nosa u stambeni fond, snosili svi radni ljudi, pa i oni koji su, ne samo trenutno bez rešenog stambenog pitanja, već često i bez realnog izgleda da u skoroj budućnosti na tom planu nešto izmene. Stoga se i sa ovog aspekta može postaviti pitanje da li je stanarsko pravo zaista "socijalno pravo" za sve građane, što je verovatno do sada bio jedan od opredeljujućih razloga za njegovo neoporezivanje.

Porez na imovinu je konstitutivan element poreskog sistema svake savremene države, te bi stoga oporezivanje stanarskog prava trebalo da otkloni sve disproporcije i neuravnoteženosti, koje su karakterisale dosadašnji fiskalni sistem, sproveden u uslovima dominacije društvene svojine, iz koje je stanarsko pravo proizilo. Jednakim fiskalnim tretmanom prava svojine na stanu, sa jedne strane, i stanarskog prava, s druge strane, poreski sistem bi podsticajno delovao na otkup stanarskog prava, koji će, pretpostavljamo, sa procesom preobražaja svojine, i njenе privatizacije, postajati sve nužniji i celishodniji. U situaciji, međutim, kada imalač stanarskog prava, odnosno drugo zakonom ovlašćeno lice odluči da podnese ponudu za otkup stana, a vlasnik stana tu ponudu ne prihvati u roku od 60 dana od dana njenog podnošenja, članom 2. stav 4. predloženo je rešenje kojim se štiti nosilac stanarskog prava. Naime, porez na imovinu plaćao bi u tom slučaju samo vlasnik, i to počev od prvog dana narednog meseca po isteku roka od 60 dana.

Kako je dohodak stanovništva u našoj zemlji, i Republici na niskom nivou, i u tom smislu neuporediv sa zemljama razvijene tržišne ekonomije, kupovina stanova, odnosno otkup stanarskog prava, trebalo bi da bude olakšana, predviđanjem poreskih olakšica, kao i drugih odgovarajućih mera poreske politike. Zato je članom 13. stav 2. tačka 1. Zakona o porezu na dohodak građana, među nestandardnim odbicima, poreskom obvezniku priznata posebna poreska olakšica po osnovu ulaganja u kupovinu ili izgradnju stambene zgrade ili stana za rešavanje stambenog pitanja, za investiciono održavanje tih objekata, kao i za otkup stanarskog prava. Ukupan iznos nestandardnih abatmana, predviđenih pomenutim članom Zakona, uključujući i navedeni odbitak, ne može preći, kako kažu predlagači, iznos od 15% dohotka za oporezivanje umanjenog za standardne odbitke.¹ Otkup stanarskog prava, predlogom novih poreskih zakona, stimulisan je, takođe, i snižavanjem stope poreza na promet nepokretnosti i prava, koja bi iznosila samo 3% (član 25. Zakona o porezima na imovinu).

1 Kao standardni abatmani Zakonom su predviđeni: 1. osnovno lično oslobođenje, 2. oslobođenje za izdržavane članove porodice, i 3. starosno oslobođenje. Vid. član 11. predloga Zakona o porezu na dohodak građana.

U praksi većine zemalja-članice OECD sintetičkom porezu na dohodak, čije je uvodenje takođe predloženo fiskalnom reformom, podvrgava se, između ostalog, i imputirani dohodak od stanovanja u vlastitom stanu.¹ Naime, vlasnik stana koji u njemu ne stanuje, ostvaruje prihode od zakupnine, jer bi stan mogao izdati, a na ta primanja bio bi dužan da plati porez. Zato se može reći da i lice koje stanuje u vlastitom stanu u stvari ostvaruje imputiranu zakupninu. Stoga bi se podsticaj za otkup stanova mogao građanima pružiti, i kroz izuzimanje od oporezivanja tzv. imputirane zakupnine.

Za razliku od prava svojine i prava plodouživanja, koja se kao klasična stvarna prava, oporezuju u svim savremenim poreskim sistemima, oporezivanje stanarskog prava, kao uostalom, specifično jugoslovensko rešenje proizašlo iz društvene svojine, predstavlja svakako jednu od važnih i radikalnih novina u okviru poreske reforme. Sve dok, međutim, nosilac stanarskog prava uživa povoljne imovinske efekte ovog prava (korišćenje, zaštita prema trećim licima, nasleđivanje), postoje opravdani razlozi da ono bude podvrgnuto istom porezu kao i pravo svojine. Potreba za njegovim oporezivanjem nastaje, sem toga, i usled intencije da se stanarsko pravo privatizuje kroz tzv. otkup stanarskog prava, jer bi se time otklonio glavni motiv za zadržavanje ovog prava. Osnovica poreza na stanarsko pravo bila bi naravno niža, i iznosila jednu polovinu tržišne vrednosti stana.² Svojinska transformacija u stambenoj oblasti morala bi se isto tako obezbediti i predviđanjem poreskih olakšica, kao i drugih dodatnih mera poreske politike, o kojima je bilo reči. Porez na stanarsko pravo može pri tome postići uspeh i željene produktivne efekte, samo ukoliko, prethodno, uslovi za otkup stanarskog prava budu ispravno postavljeni, i u svojoj realizaciji dostupni građanima, nosiocima stanarskog prava.

Summary

Taxing of Habitation Right³

Tax law is introducing for the first time the Habitation tax, meaning that the right to dwell in an apartment is subject to taxing, despite the fact that the lessee-tenant is not receiving any income on that basis.

- 1 Vid.: "Personal Income Tax Systems under Changing Economic Conditions", Report by the Committee on Fiscal Affairs, OECD, 1986, str. 17; "The Personal Income Tax Base (A Comparative Survey)", A Report by the Committee on Fiscal Affairs, OECD, 1990, str. 35; Upored.: S. Cnossen - K. Messere, "Personal Incom Tax Reforms in OECD Member Countries" (u: "The Personal Income Tax /Phoenix from the Ashes?/"), ed. by S. Cnossen and R. M. Bird, North-Holland, 1990, str. 32-33.
- 2 Ovakvo određenje poreske osnovice predloženo je, a potom i usvojeno, u Skupštini Srbije. Predlog tvoraca Zakona o porezima na imovinu bio je u tom pogledu blaži, jedna trećina tržišne vrednosti stana. Vid.: Član 5. stav 1. tačka 2. predloga ovog Zakona.
- 3 Mr Gordana Ilić-Popov, Law School Beograd University.

Author is supporting the legislative solutions on introducing this form of taxing, but insists that the necessary tax benefits should be given and created more favorable conditions for purchas of the habitation right.

Momčilo Gvozdenović¹

UDK 336.2.

Zakon o porezima na imovinu - predmet oporezivanja i poreski obveznici

Rezime

Rešenja iz Zakona o porezu na imovinu po mišljenju autora, ukazuju da zakonodavna tehnika nije ispunila svoj zadatak na pravi način i da postoje nepreciznosti i nejasnoće, kao i mnoga sporna pitanja, koja će otežavati primenu Zakona.

Zakon o porezama na imovinu ("Sl. glasnik Republike Srbije", br. 76/91), stupio je na snagu 26. decembra 1991. godine, a primenjuje se od 1. januara 1992. godine.

Na osnovu ovlašćenja iz navedenog zakona doneta su i podzakonska akta i to Pravilnik o načinu utvrđivanja tržišne vrednosti neprekretnosti ("Sl. glasnik Republike Srbije", br. 5/92) i Pravilnik o sadržaju poreske prijave za utvrđivanje poreza na imovinu ("Sl. glasnik Republike Srbije", br. 5/92), koji su stupili na snagu i primenjuju se od 14. februara 1992. godine.

Osnovna i najvažnija novina zakona je da se svi oblici poreza u vezi sa pravom svojine i drugim stvarnim pravima na neprekretnostima pravnih i fizičkih lica (porez na imovinu, porez na naslede i poklon i porez na promet neprekretnosti i prava) propisuju samo u ovom zakonu.

¹ Momčilo Gvozdenović, Služba za pravni promet i finansijski nadzor, Centrala u Beogradu.

Do sada je porez na imovinu uređivan Zakonom o porezu na imovinu¹, a porez na naslede i poklon i porez na promet nepokretnosti i prava Zakonom o porezima i doprinosima građana².

Koncept zakonodavca da se svi porezi na imovinu urede (kodifikuju) u jednom zakonu zaslužuje odobravanje, jer treba da obезбеди veću pravnu sigurnost u primeni zakona od strane poreskih organa i obveznika poreza.

Predmet oporezivanja su pravo svojine i određena stvarna prava na nepokretnostima, uz 2 izuzetka:

A. Uveden je porez na imovinu na stanarsko pravo (čl. 2. stav 2. zakona) čime je stanarsko pravo izjednačeno sa stvarnim pravom.

B. Uveden je porez na naslede i poklon kada su predmet nasleđivanja ili poklona gotov novac, novčana potraživanja i pokretne stvari, ako im je pojedinačna tržinšna vrednost veća od jednogodišnjeg proseka bruto zarade odnosno plate zaposlenih u Republici u prethodnoj godini (član 12. stav 2. zakona).

Nužna je ocena da li je zakonodavna tehnika, koju je zakonodavac prihvatio, ispunila svoj zadatak na pravi način odnosno da li u zakonu postoje nepreciznosti, nejasnoće i sporna pitanja koja će otežati primenu zakona u praksi i dovoditi u pitanje pravnu sigurnost.

Sledeći izloženo, nastojaćemo da se u okvirima jednog ograničenog prikaza, zadržimo na zakonodavnim rešenjima koja uređuju predmet oporezivanja i svojstva (obeležja) obveznika poreza na imovinu, poreza na naslede i poklon i poreza na promet nepokretnosti i prava.

I Porez na imovinu

1. Predmet oporezivanja

Prema članu 2. stav 1. i 2. porez na imovinu se plaća na:

1. Pravo svojine na nepokretnostima (zemljište, stambene i poslovne zgrade, stanovi, poslovne prostorije, garaže, zgrade i prostorije za odmor i rekreaciju i drugi građevinski objekti);

2. Pravo plodouživanja nepokretnosti;

3. Pravo upotrebe nepokretnosti i pravo stanovanja;

1. Zakon o porezu na imovinu ("Sl. glasnik Republike Srbije" br. 20/90, 19/91 i 23/91) i Pravilnik o načinu utvrđivanja osnovice za plaćanje poreza na imovinu ("Sl. glasnik Republike Srbije", br. 25/91) prestali su da važe 01. 01. 1992. godine na osnovu čl. 42. Zakona o porezima na imovinu.

2. Zakon o porezima i doprinosima građana ("Sl. glasnik SRS", br. 60/89 do 44/91), prestao je da važi na dan 01. 01. 1992. godine na osnovu čl. 177. Zakona o porezima na dohodak građana ("Sl. glasnik Republike Srbije", br. 77/91).

4. Pravo dugoročnog zakupa stana i pravo dugoročno zakupa poslovne pro-
stорије и других nepokretnosti, ако је стечено по нетржишним условима:

5. Stanarsko право.

Pre konkretnog analiziranja navedenog предмета опорезивања треба ука-
зати да је законодавна техника у одређивању наведених стварних права непrecizna
и нејасна, јер није уваžала позитивно законодавство.

Република Србија на основу члана 72. став 1. тачка 4. Устава Републике
Србије још увек није уредила и обезбедила законима "својинске и obligacione однose
и заштиту свих облика својине, правни положај предузећа и других организација", про-
писујући у члану 56. Устава да се "јемче друштвена, државна, приватна и задруžna
својина и други облици својине, да сvi облици својине имају jednakу правну заштиту а
стрano lice može sticati pravo svojine pod uslovima utvrđenim zakonom."

Takođe, према члану 62. Устава Републике Србије "fizička i правна lica
ostvaruju својинска права на nepokretnosti prema njenoj prirodi i nameni u skladu
sa zakonom", с tim da Republika Сrбијa јoш uвeк својинска права на nepokretno-
stima nije uredila zakonom.

Navedeno znači да су својински односи односно носиoci права svih oblika
својине на nepokretnostima još uвek uređeni saveznim zakonima i to Zakonom
o osnovnim својинско-правним односима ("Sl. list SFRJ, br. 70/88 do 61/90").

Zаконодавна техника је погрешно поступила када је у члану 2. став 1. тачка
1. propisala da se porez na imovinu plaća na "pravo својине na nepokretnostima",
jer према члановима 1. i 2. navedеног Закона о основним својинско-правним
односима носиoci права својине су граđani, удruženja грађана и друга грађанска
правна lica, било на pokretnim stvarima ili na nepokretnostima, па bi se само
gramatičkim tumačenjem pojma "pravo својине na nepokretnostima" moglo za-
ključiti da su обveznici poreza на imovinu само носиoci права својине на nepo-
kretnostima, што законодавac nije propisao, jer je у члану 3. Закона uredio да
je "obveznik poreza на imovinu правно i fizičko lice које je imalaц права nave-
denih u члану 2. ovog закона на nepokretnostima које se nalaze na teritoriji
Republike", а што znači svako правно lice a ne samo правна lica коју su носиoci
 права својине - грађанско правно lice.

Zаконодавac je, уваžavajuћи постојеће позитивно законодавство, имао ja-
sno da propiše da je обveznik poreza на imovinu правно lice које raspolaže ne-
pokretnostima u državnoj, друштвеноj, mešovitoj i privatnoj својини и fizičko lice
које има право својине на nepokretnostima, чиме bi ovakvo propisivanje bilo usa-
glašeno sa navedenim saveznim zakonima i чланом 67. Устава Републике Србије,
pri čemu je posebno pitanje poreskih oslobođenja propisanih u члану 10. закона.

Pri iznetom, имамо у виду и чинjenicu да се на nepokretnostima u društve-
noj својини, која nema titulara својине, upotreba pojma pravo својине има shvatiti
kao pravo trajног korišćenja на nepokretnostima u društvenoj својини, које pravo
obuhvata: pravo korišćenja nepokretnosti radi obavljanja delatnosti pravnog lica
i sticanja prihoda; pravo давања nepokretnosti na korišćenje drugom pravnom

licu; pravo razmene nepokretnosti za drugu nepokretnost; pravo otuđenja nepokretnosti sa naknadom ili bez nanknade; pravo pribavljanja nepokretnosti radi obavljanja delatnosti pravnog lica; pravo konstituisanja službenosti na tidoj nepokretnosti; pravo na zaštitu od smetanja državine i pravo na obnavljanje i uvećavanje nepokretnosti kao osnovnog sredstva.

Pravo plodouživanja nepokretnosti, kao stvarno pravo koje je predmet oprezivanja a koje se može konstituisati u korist pravnog ili fizičkog lica, nije uredeno pozitivnim zakonodavstvom.

Naime, prema članu 60. navedenog Zakona o osnovnim svojinsko-pravnim odnosima "pravo plodouživanja, pravo upotrebe, pravo stanovanja, kao i pravo stvarnog tereta uređuje se zakonom".

Kod takvog stanja stvari do sada ni saveznim ni republičkim zakonom u Republici Srbiji nisu uredena stvarna prava, a ista nije uredio ni Zakon o osnovnim-svojinsko pravnim odnosima.

U nedostatku pozitivnih propisa moramo se poslužiti pravnim pravilima stvarnog prava i konceptom Nacrta zakona o pravu svojine i drugim stvarnim pravima iz 1981. godine, koji zakon Skupština Socijalističke Republike Srbije, mada je objavljena javna rasprava, nije usvojila.

Pravo plodouživanja je najšire pravo upotrebe tuđe stvari (poslužnog dobra) i pribiranje plodova sa nje, uz obavezu da se sačuva njena suština. Pravo plodouživanja može biti ustanovljeno pod uslovom, sa rokom ili sa nalogom.

Predmet prava plodouživanja mogu biti tuđe pokretne i nepokretne stvari, a stiče se na osnovu ugovora, testamenta i održajem. Za sticanje prava plodouživanja na nepokretnostima na osnovu ugovora i testamenta potreban je upis u javnu knjigu, a na održaj prava plodouživanja shodno se primenjuju odredbe o sticanju prava svojine održajem.

Prostor ne dopušta šire obrazloženje ovog prava, a nema ni potrebe, pri čemu se ovo pravo, po pravilu, ustanovljava u korist fizičkog lica na nepokretnostima, a teško bi se moglo govoriti da će se u praksi javiti slučajevi sticanja ovog prava u korist pravnog lica kao osnova za oprezivanje.

Pravo upotrebe nepokretnosti i pravo stanovanja su takođe stvarna prava za koje važi u pogledu uredivanja sve što je rečeno za pravo plodouživanja nepokretnosti.

Pravo upotrebe nepokretnosti nastaje i prestaje na način i pod uslovima koji važe za pravo plodouživanja nepokretnosti, a imalac ovog prava (pravno ili fizičko lice) ovlašćen je da tuđu stvar - nepokretnost kao poslužno dobro upotrebljava i pribira plodove sa nje, u granicama svojih ličnih potreba i potreba članova svoje porodice, bez narušavanja suštine stvari. Pravo upotrebe i njegovo vršenje neprenosivi su.

Pravo stanovanja po sadržaju predstavlja stvarno pravo gde imalac prava stanovanja (pravno ili fizičko lice) je ovlašćeno da, uz isključenje ostalih, lica koristi tuđu stambenu zgradu ili stan kao posebni deo zgrade u svrhu stanovanja.

Pravo stanovanja i njegovo vršenje neprenosivi su, a pravo nastaje i prestaje po odredbama koje važe za pravo plodouživanja.

Pravo dugoročnog zakupa stana i pravo dugoročnog zakupa poslovne prostorije i drugih nepokretnosti, ako je stečeno po netržišnim uslovima ne prestavlja stvarno pravo na nepokretnosti, pa se zakonodavcu opravdano može zameriti što je uveo ovaj institut, sasvim nepotrebno, jer obveznik (pravno ili fizičko lice) ovog prava treba da se oporezuje po osnovu sticanja prihoda od dugoročnog zakupa stana odnosno poslovne prostorije ili druge neprekretnosti, pri čemu je faktičko pitanje koje poreski organ treba da utvrdi da li je takvo pravo stečeno po tržišnim odnosno po netržišnim uslovima, jer poreski organ uvek ima ovlašćenje da utvrdi visinu dugoročnog zakupa u skladu sa tržišnim uslovima.

Zakon o osnovnim svojinsko pravnim odnosima je u odredbama članova 82. - 85. uveo pojam (deo zakona koji se odnosi na prava stranih lica) dugoročnog zakupa stambene zgrade koja se daje stranom fizičkom licu, propisujući da se stambene zgrade mogu davati u dugoročni zakup pod određenim uslovima najkraće 5 godina a najduže 30 godina.

Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o osnovnim svojinsko pravnim odnosima ("Sl. list SFRJ", br. 36/90) omogućeno je da strana fizička i pravna lica mogu biti nosioci prava svojine pod uslovima propisanim Ustavom SFRJ i saveznim zakonom, radi čega je odredbama članova 85a, 85b, kada su u pitanju strana pravna ili fizička lica predviđena mogućnost dugoročnog zakupa u korist stranog pravnog ili fizičkog lica na teret preduzeća koja obavljaju turističku ili ugostiteljsku delatnost, s tim da se dugoročni zakup može ustanoviti najkraće na 5 godina a najduže na 30 godina.

Stanarsko pravo je, kao što smo napred napomenuli, izjednačeno sa stvarnim pravom na nepokretnosti, mada je u pitanju posebno pravo koje se stiče na osnovu Zakona o stambenim odnosima ("Sl. glasnik SR Srbije", br. 12/90, 47/90, 55/90 o "Sl. glasnik RS", br. 3/90 i 7/90).

Prema članu 9. navedenog Zakona o stambenim odnosima "stanovi u društvenoj svojini mogu da se koriste po osnovu zakupa i po osnovu stanarskog prava, a po osnovu zakupa mogu da se koriste stanovi u društvenoj svojini koji se ne koriste po osnovu stanarskog prava, ako zakonom nije drugačije određeno".

Iz navedene zakonske odredbe proizilazi sledeće:

A. Da se porez na imovinu plaća samo na stanarsko pravo, a da se porez na imovinu ne plaća kada se stan u društveoj svojini koristi po osnovu zakupa (članovi 10-12 Zakona o stambenim odnosima);

B. Obveznici poreza na stanarsko pravo su i građani koji su stanarsko pravo stekli na stanu ili porodičnoj stambenoj zgradi u svojini građana (članovi 35.-38. Zakona o stambenim odnosima), jer nisu oslobođeni od plaćanja poreza na imovinu na osnovu člana 10. Zakona o porezu na imovinu.

2. Poreski obveznici

Pojam i svojstvo poreskih obveznika poreza na imovinu uredeni su članom 3. Zakona propisivanjem da je "obveznik poreza na imovinu pravno i fizičko lice koje je imalac prava navedenih u članu 2. ovog zakona na nepokretnostima koje se nalaze na teritoriji Republike".

Određivanje poreskih obveznika - pravnih lica zavisi, kao što smo napred naveli, od shvatanja predmeta oporezivanja iz člana 2. stav 1. tačka 1. zakona, pri čemu nije sporno da je obveznik poreza na imovinu i strano pravno ili fizičko lice koje ima pravo svojine na nepokretnostima koje se nalaze na teritoriji Republike Srbije (izuzetak je propisan u članu 10. stav 1. tačka 3.).

U članu 3. stav 2. zakonodavac je uredio da je obveznik poreza na imovinu pravno ili fizičko lice koje je bez odobrenja nadležnog organa podiglo ili steklo nepokretnost iz člana 2. stav 1. tačka 1.

Uvođenjem poreza na imovinu i za bespravno izgrađene odnosno stecene nepokretnosti pravnih odnosno fizičkih lica zakonodavac odstupa od opštег načela u pogledu sticanja prava svojine odnosno prava trajnog korišćenja na nepokretnostima i to po samom zakonu, na osnovu pravnog posla i nasleđivanjem (član 20. Zakona o osnovnim svojinsko pravnim odnosima).

Nužno je napomenuti da je u dosadašnjem sistemu poreza na imovinu pitanje oporezivanja bespravno podignutih objekata bilo predmet uređivanja kod plaćanja poreza na promet nepokretnosti prava, a sada je zakonodavac ovaj institut "preselio" u deo zakona kojim se ureduje plaćanje poreza na imovinu.

II Porez na nasleđe i poklon

1. Predmet oporezivanja

Prema članu 12. Zakona o porezima na imovinu "porez na nasleđe i poklon plaća se na pravo svojine na nepokretnosti i druga stvarna prava na nepokretnostima, koje naslednici ili poklonoprimeci nasleđuju, odnosno prime na poklon".

Zakonodavac uređuje da se porez na nasleđe i poklon plaća na "pravo svojine na nepokretnostima praveći istu zakonodavnu grešku, o kojoj je napred bilo reči, kod određivanja predmeta oporezivanja poreza na imovinu. Naime, navedeno određivanje uvažava pozitivno zakonodavstvo kada je u pitanju obveznik poreza na nasleđe i poklon fizičko lice, jer iz člana 13. stav 1. istog zakona proizilazi da je pravno lice obveznik poreza na poklon na nepokretnosti koje primi na poklon.

Kod napred navedenog zakonodavac je imao da propiše da je obveznik poreza na poklon pravno lice koje primi na poklon nepokretnost u državnoj, društvenoj, zadružnoj, mešovitoj i privatnoj svojini, čime bi ovakvo propisivanje bilo jasno. Iz navedenog propisa proizilazi da pravno lice nije obveznik poreza na

nasleđe kada po nekom od zakonskih osnova iz Zakona o nasleđivanju stekne nepokretnost u državnoj, društvenoj, zadružnoj, mešovitoj ili privatnoj svojini.

Na osnovu Zakona o osnovnim svojinsko pravnim odnosima, o čemu je napred bilo reči, kao i na osnovu pravnih pravila stvarnog prava, pod nepokretnostima se smatraju zemljišta i zgrade (gradevina), pri čemu se opredeljuje da su u pitanju zgrade trajnog karaktera a ne privremeni ili montažni objekti.

Zakonodavac bliže ne opredeljuje koja su to "druga stvarna prava na nepokretnostima" (pored prava svojine o kome je napred bilo reči) na koja se plaća porez na nasleđe i poklon. Prema pravnim pravilima stvarnog prava to mogu biti stvarna prava na koja se plaća i porez na imovinu (pravo plodouživanja nepokretnosti, pravo upotrebe nepokretnosti, pravo stanovanja), kao i druga stvarna prava na koje se ne plaća porez na imovinu, kao što su pravo stvarne službenosti i pravo zaloge.

Iz navedenog može se zaljučiti da zakonodavna tehnika nije bila precizna i jasna kod određivanja predmeta oporezivanja poreza na nasleđe i poklon.

2. Poreski obveznik

Kod analiziranja poredmeta oporezivanja nužno smo analizirali i čl. 13. st. 1. Zakona o porezima na imovinu kojim se uređuje svojstvo i obeležje obveznika poreza na nasleđe i poklon.

Prema navedenom članu 13. stav 2. zakona obveznik poreza na naslede i poklon je rezident Republike "u odnosu na imovinu stečenu ovim putem u zemlji i u inostranstvu", koja je odredba jasna, jer je namena zakonodavca da se porez za nasleđe i poklon platи ne samo na nepokretnosti stečene putem nasleđivanja odnosno poklona u Republici Srbiji, već i na nepokretnosti stečene na navedeni način u inostranstvu.

Takode, zakonodavac je pogrešno upotrebio termin "u odnosu na imovinu", već je jasno trebalo da propiše "u odnosu na nepokretnosti", kao i u odnosu na pokretne stvari iz člana 12. stav 2. zakona.

Prema članu 13. stav 3. obveznik poreza na naslede i poreza na poklon je lice koje nije rezident Republike u odnosu na imovinu stečenu na teritoriji Republike, a u pitanju su, kao što smo napred naveli, nepokretnosti (pravo svojine i druga stvarna prava na nepokretnostima) i pokretne stvari iz člana 12. stav 2. zakona.

Iz člana 13. stav 4. proizilazi da se kod određivanja rezidenstva i prava na poreski kredit kada se porez na nasleđe i poklon plaća u inostranstvu shodno primenjuju odredbe članova 6, 7, 17. i 18. Zakona o porezu na dohodak građana, a kojim se odredbama uređuje pojам rezidenta (član 6. zakona), pojам nerezidenta (član 7. zakona), pojam poreskog kredita (član 17. zakona) i izbegavanje dvostrukog oporezivanja (član 18. zakona).

Zakonodavac je inače nedosledan kada u pojedinim odredbama upotrebljava termin "imovinu stečenu ovim putem u zemlji" odnosno kada upotrebljava termin "rezident Republike" odnosno "nije rezident Republike" jer termin "u zemlji" shvatamo kao imovinu stečenu u Republici Srbiji, a ne shvatamo da je u pitanju imovina stečena u SFRJ.

III Porez na promet nepokretnosti i prava

1. Predmet oporezivanja

Prema članu 20. stav 1. Zakona o porezima na imovinu prometom nepokretnosti u smislu tog propisa smatra se:

- a) prenos uz naknadu prava svojine;
- b) prenos uz naknadu ostalih stvarnih prava;
- v) prenos uz naknadu drugih imovinskih prava.

U analiziranju prometa nepokretnosti iz navedenog propisa dolazimo do istog zaključka kao napred kada smo analizirali porez na imovinu i porez na naslede i poklon. Naime, ovde zakonodavac takođe upotrebljava termin "prenos uz naknadu prava svojine", radi čega se odmah postavlja pitanje da li su obveznici poreza na promet nepokretnosti i prava samo nosiocu prava svojine na nepokretnostima a to su na osnovu članova 1. i 2. Zakona o osnovnim svojinsko-pravnim odnosima gradani, udruženja gradana i druga gradanska pravna lica ili je zakonodavac propustom zakonodavne tehnike izostavio oporezivanje prometa nepokretnosti između pravnih lica i udruženja gradana sa druge strane, kao i promet nepokretnosti u navedenim oblicima svojine između samih pravnih lica.

Najjednostavnije rečeno ako je zakonodavac odredio kao predmet oporezivanja samo promet nepokretnosti u okviru nosioca prava svojine, onda su naša zapažanja neosnovana, jer zakonodavac ovo pitanje ne rešava u ostalim odredbama kojima se uređuje porez na promet nepokretnosti i prava.

Kada je u pitanju prenos uz naknadu ostalih stvarnih prava onda vredi sve što je napred rečeno u pogledu oporezivanja tih stvarnih prava porezom na imovinu odnosno porezom na naslede i poklon, jer su i vode predmet oporezivanja napred navedena stvarna prava: pravo plodouživanja nepokretnosti, pravo upotrebe nepokretnosti, pravo stanovanja, pravo stvarne službenosti, pravo zaloge, pravo zajedničke svojine i prava na posebnim delovima zgrade.

Određivanje da se pod prometom nepokretnosti smatra prenos uz naknadu "i drugih imovinskih prava", nejasno je i neprecizno a pravno nije ni moguće. Postavlja se pitanje koja su to "druga imovinska prava" koja se mogu preneti uz naknadu a koja su vezana za nepokretnost, jer nisu u pitanju napred navedena stvarna prava na nepokretnosti.

Ako je naše tumačenje ispravno da je u pitanju samo oporezivanje prometa nepokretnosti uz naknadu prava svojine onda pored navedenih stvarnih prava ne postoji ma kakva druga imovinska prava vezana za nepokretnost koja bi mogla biti predmet oporezivanja, a sem toga neispravno je da se kod predmeta oporezivanja upotrebi proizvoljna i široka formulacija bez konkretnog navođenja tih imovinskih prava, jer predmet oporezivanja mora biti jasan i poreskom organu i poreskom obvezniku.

Posebno je pitanje što zakonodavac odstupa od dosadašnjeg zakonodavnog rešenja iz člana 67. Zakona o porezima i doprinosima građana kojima je propisano da se nepokretnosti u smislu oporezivanja i plaćanja poreza na promet nepokretnosti prava smatraju i nepokretnosti "bez obzira da li su podignuti po odobrenju nadležnog organa", a u pitanju su bespravno podignuti objekti.

Poznato je da je oporezivanje prometa bespravno podignutih objekata jedno od pitanja koje je različito rešavano u zakonodavstvu Republike Srbije u poslednjim godinama i da su zakonska rešenja doživela niz promena, jer je činjenica da se u praksi obavlja promet bespravno podignutih objekata uz naknadu. U periodu od 1977. godine do 1984. godine ovaj promet nije oporezivan, a od 1984. godine ovaj promet je predmet oporezivanja do zadnjeg zakonodavnog rešenja koje smo napred naveli, a koja je odredba prestala da važi 31. 12. 1991. godine.

Ne treba posebno objašnjavati da upotrebotom u članu 20. termina "prava svojine", a izostavljanjem izričite odredbe da se prometom nepokretnosti u smislu tog propisa smatra i promet nepokretnosti bez obzira da li su izgrađene sa odobrenjem nadležnog organa, zakonodavac se opredelio da je predmet oporezivanja samo pravo svojine stečeno na zakonit način, a kao što smo napred napominjali pravo svojine stiče se po samom zakonu, na osnovu pravnog posla, nasleđivanjem i odlukom državnog organa i upisano je u javne knjige. Napred smo pomenuli da je zakonodavac ovaj institut "preselio" u delu zakona kojim uređuje porez na imovinu.

Međutim, praksa primene ovog stava izazvaće niz teškoća, jer praktično poreski organ ne može dozvoliti promet nepokretnosti na kojoj ne postoji pravo svojine upisano u javne knjige, ali ovakav promet će se vršiti, a poreski organ nema zakonskog osnova da takav promet oporezuje.

2. Poreski obveznici

U članu 21. zakonodavac je uredio, kao i do sada, da je obveznik poreza na promet nepokretnosti i prava prodavac nepokretnosti, odnosno prava.

Takođe, kada je u pitanju ugovor o doživotnom izdržavanju obveznik poreza je davalac izdržavanja, što je i dosadašnje zakonodavno rešenje.

Zaključno razmatranje

Navedena razmatranja koja se odnose samo na predmet oporezivanja i poseske obveznike nesumnjivo upućuju na stav da zakonodavna tehnika nije ispunila svoj zadatak u celosti i na pravi način. Postoje nepreciznosti, nejasnoće i sporna pitanja koji će biti u prisutni u primeni ovog propisa.

Summary

The Property tax Law (object of taxation and taxpayers)¹

The solutions from the Property tax Law (subject of taxation and taxpayers), according to the opinion of the author shows that the legislative technique did not fulfill its task completely and in the right way. There are a lot of imprecise provisions, unclear and controversial matters, which will make the application of law more difficult.

¹ Momčilo Gvozdenović, State Auditing Agency, Main central for Serbia

KOMENTAR SUDSKE ODLUKE

Goran Zečević¹

UDK 347.952/094.46

Obaveze preduzeća koje je preuzeo radove preduzeća u stečaju

Nosilac posla (pilot firma) koji nastavlja delatnost, svojih kooperanata izvođača radova u stečaju i pri tome zadržava sav devizni priliv i njegovu imovinu preuzima i sve obaveze svoga prethodnika, prvenstveno prema proizvođaču.

Sa libijskim investitorom nosilac posla (pilot firma) ugovorio je 1979. godine dva velika posla u Tripoliju i Garijanu. Posao u Garijanu, nosilac posla je ustupio drugom preduzeću kao kooperantu-(izvođaču radova), i isto je preuzeo sva prava i obaveze iz osnovnog ugovora sa libijskim investitorom. Jedino pravo na devizni priliv, nosilac posla je zadržao za sebe.

Kooperant-izvođač radova je angažovao podizvođača. U fazi završetka radova 1998. godine, nosilac posla je zadržao sav devizni priliv za sebe, ne isplaćujući ni kooperanta-izvođača radova, ni podizvođača.

Nad kooperantom-izvođačem radova je oktobra 1989. godine otvoren stečaj. Odmah po otvaranju stečaja, podizvođač je podneo kod suda stečajnu prijavu radi naplate svojih potraživanja po osnovu izvedenih radova na investicionom objektu u Garijanu.

Zbog nemogućnosti daljeg angažovanja u Libiji i izvršavanja ugovorenih obaveza na investicionom objektu u Garijanu, a radi sprečavanja većih šteta i zaštite poverilaca, preduzeće u stečaju (kooperant-izvođač radova) je sa nosiocem posla (pilot firmom) sačinilo ugovor (protokol) da nosilac posla (pilot firma) na-

¹ Goran Zečević, DP. "Montaža", Beograd.

stavi radove na investicionom objektu u Garijanu, kao i da se utvrdi prioritet u naplati preostalih potraživanja u korist podizvodača. Ovaj Ugovor (protokol) podizvodač je primio decembra 1989. godine, znači nakon podnete stečajne prijave.

Na osnovu ovog Ugovora podizvodač je podneo tužbu protiv nosioca posla (pilot firma) da ovaj isplati podizvodaču preostala potraživanja koja su već obuhvaćena i u stečajnoj prijavi. Naime, tužilac smatra da je tuženik (nosilac posla) pasivno legitimisan u parnici, jer je preuzeo delatnost od kooperanta, tj. nastavak i završetak radova, zadržavajući i sav devizni priliv, tj. svu imovinu kooperanta uz isplatu proizvodaču (tužiocu) 500.000 USA dolara, uzevši ga u posao januara 1990. godine, i overivši poslednju situaciju.

Tužilac, smatra da Ugovor predužeća u stečaju i nosioca posla o nastavku radova na ino objektu od strane nosioca posla (tuženika), kod činjenice da je tuženik zadržao sav devizni priliv, predstavlja preuzimanje duga, i da je tuženik preuzeo i sve obaveze svoga prethodnika prvenstveno prema tužiocu (podizvodaču).

Ugovor koji je osnov tužbe tužioca sačinjen je pre podnošenja stečajne prijave, a za isti je tužilac saznao 10 dana docnije kada je uveden u posao.

U postupku kod suda nosilac posla ističe prigovor nedostatka pasivne legitimacije, navodeći da je tužilac za radove u Libiji, u svojstvu podizvodača u ugovornom odnosu sa kooperantom (izvodačem radova) koji je u stečaju, i da tužilac može da naplati protiv-vrednosti izvedenih radova jedino u stečajnom postupku. Isto navodi i predužeće u stečaju.

Kako se uglavnom radi o radovima podizvodača na ino-objektu za koji tuženik kao pilot firma ostvaruje devizni priliv, tužilac smatra da je nepravično da ostvaruje naplatu ovih radova u stečaju, jer iste neće moći da naplati.

Stoga, tužilac navodi da je ugovor (protokol) između nosioca posla (tuženik) i predužeća u stečaju (kooperant), od 09. 11. 1989. godine, punovažan, da je isti sačinjen saglasno odredbi čl. 120. Zakona o prinudnom poravnjanju, stečaju i likvidaciji (Sl. list SFRJ, br. 84/89), kojom se određuje da se u toku stečajnog postupka mogu zaključivati novi ugovori samo radi završenja započetih poslova i poslova neophodnih da bi se sprečilo nastupanje štete na imovinu dužnika.

Prema tome, ugovor je dozvoljen jer je i sačinjen u cilju nastavka radova, i nisu tačni prigovori tuženog da se u stečajnom postupku ne mogu zaključivati novi ugovori. Ovaj ugovor (protokol) koji je osnov tužbe tužioca (podizvodača) u smislu odredbe čl. 116. st. 1. i 3. predstavlja ugovor o preuzimanju duga, jer se pretpostavlja da je tužilac dao svoj pristanak, ako je bez ografe primio neko ispunjenje od preuzimaoca (tuženik, nosilac posla), koje je učinio u svoje ime.

Pošto je preuzeo delatnost od predužeća u stečaju (kooperanta-izvodača radova), a zadržavajući sav devizni priliv i svu imovinu kooperanta, tuženik je isplatio tužiocu 500.000 USA dolara i uveo ga u posao. Prema tome, tuženik, preuzimajući delatnost i zadržavajući devizni priliv, preuzima i sve obaveze svoga

prethodnika prema tužiocu, počev od 09. novembra kada je zaključen Ugovor. Slično stanovište kao i tužilac zauzeo je i Savezni vrhovni sud u presudi, Gž. 28/55, a koje glasi:

"Pravno lice (preduzeće) koje preuzima u celini ili posebnu granu privredne delatnosti drugog pravnog lica, preuzimajući uz to svu imovinu toga pravnog lica u toj delatnosti, time preuzima i sve obaveze svoga prethodnika iz istog osnova delatnosti".

Obračun kamate u izvršnom postupku

Preduzeće NN tužilo je SDK Srbije, Filijalu u Valjevu radi naknade štete, zbog toga što je u postupku sprovođenja izvršenja rešenja o izvršenju Okružnog privrednog suda, manje obračunala kamatu i sa računa dužnika manje prenela u korist tužioca iznos. Tužilac je u tužbi tvrdio da je štetu u označenom iznosu pretrpeo zbog toga što je tužena Filijala nepravilno obračunala zateznu kamatu konfornom metodom (eskontna stopa Narodne banke Jugoslavije uvećana za 20%).

Tužena je osporila tužbeni zahtev u celini, navodeći da

tužilac nije pretrpeo štetu, jer eventualno manje obračunatu kamatu može naplatiti u izvršnom postupku. Osporena je i odgovornost za eventualnu štetu, jer je kamata obračunata prema jedinstvenoj metodologiji i pravilima koja su unapred predviđena za obračun zateznih kamata, po rešenjima o izvršenju i drugim osnovima za naplatu.

Nadležni Okružni privredni sud je svojom presudom, odbio tužbeni zahtev u celini, jer se iz isprava koje je tužilac priložio, nije mogla utvrditi krivica tuženika za eventualno pričinjenu štetu tužiocu, odnosno iz priloženih dokaza sud nije utvrdio nesavesno i nepravilno postupanje tuženika protivno izvršnom naslovu i pozitivnim propisima. Pri odlučivanju prvostepeni sud je imao u vidu i to da tužilac može eventualno manje naplaćen iznos kamate ostvariti od dužnika u izvršnom postupku.

Tužilac je u žalbi osporio osnovanost prvostepene presude iz više razloga, a naročito: prvi, da je sud morao da odredi izvođenje dokaza veštačenjem, ukoliko

¹ Mr Petar Milutinović, Služba platnog prometa i finansijskog nadzora, Valjevo.

je doveo u sumnju pravilnost obračuna kamate, na osnovu kojeg je tužilac utvrdio štetu i podneo tužbu. Drugi, da je netačna tvrdnja tuženika da tužilac može manje obračunatu kamatu naplatiti u izvršnom postupku.

Viši privredni sud Srbije je svojom presudom odbio žalbu tužioca i potvrdio prvostepenu presudu.

Prema stanovištu Višeg privrednog suda Srbije, tužba za naknadu štete je podneta pre iscrpljenja pravnih sredstava u izvršnom postupku od strane poverioca, tužioca. Odredbom čl. 195. Zakona o izvršnom postupku predviđen je način naplate novčanog potraživanja na sredstvima pravnih lica, čija se sredstva vode na računima kod SDK. Ako rešenje o izvršenju nije u celini realizovano ili je sprovodenjem izvršenja došlo do nepravilnosti, onda u skladu sa odredbom čl. 47. Zakona o izvršnom postupku, stranka i drugi učesnik u postupku mogu tražiti od suda da se otkloni nepravilnost u sprovodenju izvršenja. Sud je dužan da na zahtev o tome odluči rešenjem.

Iz navedenog drugostepeni sud izvodi zaključak, da je tužilac mogao tražiti da se eventualno nepravilan obračun kamate od strane SDK otkloni u skladu sa rešenjem o izvršenju, odnosno da izvršni sud rešenjem naloži SDK na koji način i kojom metodom će obračunati kamate, ako postoji neslaganje između obračuna poverioca i obračuna SDK koja sprovodi rešenje o izvršenju. Imajući u vidu da zahtev za otklanjanje nepravilnosti pri sprovodenju rešenja nije vezan za rok, odnosno da se može podneti u roku predviđenom za zastarelost potraživanja, to još postoji mogućnost da tužilac postupi u skladu sa citiranom odredbom Zakona o izvršnom postupku. Samo u slučaju ako SDK ne bi postupila po rešenju suda o otklanjanju nepravilnosti kod izvršenja, poverilac može zahtevati naknadu štete zbog nepravilnog izvršenja, zaključuje drugostepeni sud na kraju obrazloženja citirane presude.

U konkretnom slučaju činjenično stanje je nesporno. Nesporna je osnovica, kamatna stopa, metod obračuna i vreme za koje treba obračunati zateznu kamatu. Tužena organizaciona jedinica SDK nije osporila potpunost i jasnost bilo kog od navedenih elemenata od koga zavisi obračun kamate, uključujući i to da zateznu kamatu treba obračunati konfornom metodom. Međutim, evidentno je da postoji razlika u tehniци obračuna kamate između obračuna poverioca, tužioca i obračuna tužene Filijale u Valjevu, tako da je po istom rešenju o izvršenju tužena obračunala manji iznos kamate nego tužilac.

Iz obrazloženja citirane presude Višeg privrednog suda Srbije proizilaze četiri bitna stava suda o četiri pravna pitanja i to: prvi, poverilac ne trpi štetu ako SDK, odnosno organizacija za platni promet manje obračuna i isplati kamatu poveriocu na osnovu rešenja o izvršenju, drugi, nepravilan obračun kamate po rešenju o izvršenju ne predstavlja protivpravnu radnju koja je uslov za nastanak obaveze naknade štete, treći, za odlučivanje o pravilnosti obračuna kamate na osnovu rešenja o izvršenju isključivo je nadležan izvršni sud, četvrti, SDK, odnosno organizacija za platni promet dužna je da izvrši nalog nadležnog izvršnog suda u pogledu obračuna kamate. Prva dva stava su materijalno-pravne prirode (obli-

gaciono-pravnog karaktera), a druga dva pitanja su procesno-pravne prirode. U daljem izlaganju biće analizirana sva četiri stava suda.

1. Prema opštim pravilima obligacionog prava, poverilac može zbog nepravilnog obračuna kamate pretrpeti štetu u visini razlike sume koju treba naplatiti po osnovu kamate i obračunate, odnosno uplaćene sume. Međutim, vidljivo je da je u razmatranoj parnici Sud postupio suprotno navedenom opštem principu smatrajući da poverilac nije pretrpeo štetu. Osnovu ovakvog zaključka Suda predstavlja specifična pravna situacija u kojoj se preduzima radnja obračuna kamate. Naime, sud je shodno članu 47. Zakona o izvršnom postupku našao da poverilac može ispravku eventualno pogrešnog obračuna kamate tražiti u izvršnom postupku i time u celini namiriti svoje potraživanje iz izvršne isprave, odnosno u celini eliminisati eventualnu štetu prouzrokovana nepravilnim obračunom kamate učinjenog od strane tužene SDK.

U vezi navedenog karakteristično je, da je za primenu materijalno-pravne norme o naknadi štete bitna činjenica za odlučivanje jedna procesna norma, tj. specifično je da se u parnici jedno materijalno-pravno pitanje rešava primenom procesno-pravne norme. To je posledica okolnosti da se pitanje obračuna kamate postavlja u izvršnom postupku, konkretno u fazi sprovodenja naplate na računu dužnika.

2. Pravilo je da radnja pogrešnog obračuna kamate predstavlja protipravnu radnju. Lice koje pogrešno obračuna kamatu odgovorno je oštećenom za prouzrokovana štetu. Međutim, videli smo da je Sud u citiranoj presudi zauzeo suprotan stav. Tužena SDK ne može biti odgovorna za manje obračunatu kamatu, budući da tužilac razliku kamate može ostvariti u izvršnom postupku shodno članu 47. Zakona o izvršnom postupku. Samo ako SDK ne bi postupila po rešenju suda o otklanjanju nepravilnosti prilikom izvršenja, poverilac može zahtevati naknadu štete zbog nepravilnog izvršenja, - zaključuje Sud u obrazloženju citirane presude.

3. Rečeno je da iz citirane presude suda proizilazi stav da je za odlučivanje o pravilnosti obračuna kamate odredene u rešenju o izvršenju nadležan izvršni sud. Drugim rečima, o pravilnosti obračuna kamate u hipotezi sudskog izvršenja, ne može odlučivati parnični sud, jer odredba člana 47. Zakona o izvršnom postupku predviđa isključivu nadležnost izvršnog suda. Evidentno je da je ovakvo rešenje celishodno, jer nema potrebe da se sporno pitanje vraća u parnicu ako o tome već može da odluči izvršni sud koji sprovodi postupak naplate novčanog potraživanja.

4. SDK, odnosno ovlašćena organizacija za platni promet samostalno obračunava kamatu odredenu u rešenju o izvršenju. Međutim, ako dužnik ili poverilac prigovore na pravilnost obračuna kamate, SDK nije ovlašćena da o tome odluči. Prilikom sprovodenja rešenja o izvršenju SDK nije ovlašćena da odlučuje, već je u obavezi da striktno sprovodi naloge nadležnog izvršnog suda. U postupku izvršenja meritornu odluku bilo koje vrste može doneti isključivo nadležni izvršni sud. U tom smislu je u članu 47. Zakona o izvršnom postupku izričito predviđeno da stranka ili učesnik u postupku može podneskom tražiti od izvršnog suda da

otkloni nepravilnosti učinjene pri sprovođenju izvršenja, s tim da je sud u obavezi da na pismen zahtev ovog lica doneše rešenje o pravilnosti preduzetih spornih radnji.

Mišljenja smo da je u osnovi pristup privrednih sudova pravilan i da je pravilno to što tužilac nije uspeo u sporu. Evidentno je da mogućnost poverioca, tužioca da u izvršnom postupku dokaže i ostvari razliku manje obračunate i isplaćene kamate isključuje postojanje štete na strani poverioca i postojanje odgovornosti dužnika - tuženika za obračun kamate. Sa procesnog aspekta je logično to da o spornim pitanjima određivanja i sprovođenja izvršenja odlučuje izvršni sud, jer organizacija za platni promet u postupku izvršenja ima položaj pomoćnog izvršnog organa koji isključivo izvršava naloge nadležnog izvršnog suda¹.

Međutim, stavu Višeg privrednog suda Srbije može se prigovoriti u procesno-pravnom smislu. Mišljenja smo da Sud nije trebalo da odbije tužbeni zahtev tužioca, već da ga odbaci zbog procesne smetnje iz člana 47. Zakona o izvršnom postupku. Navodimo sledeće razloge i to:

1. Rečeno je da je sud doneo meritornu odluku kojom se utvrđuje da tužilac nema pravo na nadoknadu štete za manje obračunatu kamatu usled pogrešnog obračuna tuženika. Međutim, sud nije mogao da doneše ovakvu odluku, jer uopšte nije raspravljaо i utvrdio činjenično stanje u vezi pravilnosti obračuna kamate, odnosno u vezi utvrđivanja postojanja štete na strani tužioca. Štaviše, prvostepeni sud je odbio predlog tužioca da izvede dokaz o veštačenjem o pravilnosti obračuna kamate od strane tuženika. Drugim rečima, sud se nije upustio u raspravljanje i dokazivanje o predmetu spora. U prilog navedene tvrdnje govori i činjenica da osnov citirane presude ne predstavlja nalaz suda o pravilnosti obračuna kamate, već procesna mogućnost tužioca propisana u članu 47. Zakona o izvršnom postupku.

2. Na osnovu citirane presude Višeg privrednog suda Srbije, prvostepena sudska odluka je postala pravosnažna. Time je pravosnažno utvrđeno da poverilac nema pravo na naknadu štete zbog manje obračunate kamate. Iz ovog razloga tužilac ne bi mogao ponoviti istovrsnu tužbu protiv SDK ako bi izvršni sud, postupajući shodno članu 47. Zakona o izvršnom postupku, utvrdio da je SDK pravilno obračunala kamatu prema rešenju o izvršenju.

Mišljenja smo da je to neprihvatljivo, jer o spornim stvarima mora odlučivati parnični sud. Neprimereno je to, da o zahtevu tužioca za naknadu štete u visini

1 Treba primetiti da SDK, kao pomoćni izvršni orga nije ovlađčena da odlučuje o izvršnom postupku, tj. da ocenjuje osnovanost odnosno zakonitost rešenja o izvršenju u materijalno-pravnom smislu. Međutim, SDK je ovlašćena i obavezna da ocenjuje zakonitost rešenja o izvršenju u formalnom smislu tj. da ocenjuje da li je rešenje doneo po zakonu nadležni sud, da li je rešenje doneto u zakonom propisanom postupku i da li rešenje poseduje klauzulu pravosnažnosti i druge formalne elemente od značaja za sprovođenje izvršenja.

U pogledu nadležnosti izvršnog suda za izvršenje na računu pravnih lica kod organizacije za platni promet videti: rešenje Višeg privrednog suda Srbije Pž. 2224/91 od 26. 03. 1991. godine, Sudska praksa br. 6/1991 strana 60.

manje obračunate kamate isključivo i konačno odlučuje izvršni sud. Evidentno je da to ne može biti ratio legis čl. 47. Zakona o izvršnom postupku. U zakonskoj odredbi se govori o ovlašćenju izvršnog suda da odluči o nepravilnostima koje su učinjene prilikom sprovodenja izvršenja, a ne i o pravu izvršnog suda da meritorno odlučuje o spornim materijalno-pravnim pitanjima, tj. o subjektivnim pravima. Međutim, to svakako ne znači da izvršni sud, na osnovu ovlašćenja iz člana 47. Zakona o izvršnom postupku, ne može imati određeni stav prema spornom pitanju obračuna kamate i da ga ne može iskazati u formi rešenja, postupajući na zahtev stranke. Ali, takav stav ne može biti meritoran i konačan, jer se radi o pravnom pitanju koje je u isključivoj nadležnosti parničnog suda. Upravo iz ovog razloga odluka parničnog suda u konkretnom slučaju nije trebala biti meritorna, tj. ne bi trebala da ima karakter odluke o tužbenom zahtevu, budući da se na taj način praktično stara situacija da o tužbenom zahtevu meritorno odlučuje izvršni sud koji nije nadležan.

U vezi navedenog treba imati u vidu da odredba člana 47. Zakona o izvršnom postupku ovlašćuje izvršni sud da odlučuje o nepravilnostima koje je pri sprovodenju izvršenja učinilo službeno lice suda, a ne službeno lice pomoćnog izvršnog organa¹. Pored toga, utvrđivanje bitnih činjenica za odlučivanje o pravilnosti obračuna kamate predstavlja stručan i kompleksan posao koji evidentno nije primeren izvršnom суду, odnosno izvršnom postupku.

3. Mišljenja smo da je bitno i to što Sud spor rešava primenom procesno-pravne norme koja pripada drugom pravnom postupku.

Nije sporno da određene procesno-pravne norme i procesne činjenice i mogućnosti mogu imati materijalno pravno dejstvo i uticati na sticanje ili gubitak subjektivnih prava. Međutim evidentno je da odredba čl. 47. Zakona o izvršnom postupku nije uslov od koga zavisi sticanje ili gubitak prava tužioca na naknadu štete. Sudovi se pozivaju na navedenu odredbu u vezi pravne mogućnosti tužioca da na adekvatan način ostvari svoje pravo na kamatu u izvršnom postupku. Dakle, ne radi se o pravnoj normi koja utiče na subjektivna prava, već o normi koja predstavlja smetnju za vođenje parničnog postupka.

4. Čini se da i stilizacija obrazloženja presude Višeg privrednog suda Srbije govori u prilog tvrdnji da odredba člana 47. Zakona o izvršnom postupku predstavlja procesnu smetnju za vođenje parničnog postupka u konkretnom slučaju.

Osnovni razlog na kome Sud zasniva svoju presudu je u tome, što je povjerilac tužbu za naknadu štete podneo pre nego što je iscrpeo pravna sredstva u izvršnom postupku. Pored toga, na kraju obrazloženja razmatrane presude Sud zaključuje da povjerilac može zahtevati naknadu štete zbog nepravilnog izvršenja samo ako SDK ne postupi po rešenju izvršnog suda o otklanjanju nepravilnosti kod izvršenja. Dakle, tužilac ne može tražiti naknadu štete pre nego što izvršni sud o pravilnosti obračuna kamate ne odluči, shodno članu 47. Zakona o izvršnom

1 U članu 15. tačka 7. ZIP-a je izričito objašnjeno da se pod službenim licem podrazumeva radnik suda koji neposredno preduzima pojedine radnje izvršenja ili obezbeđenja.

postupku, što očigledno ima smisao tvrdnje da je do tada za tužioca isključena pravna zaštita u parničnom postupku.

Iz navedenog se može zaključiti da poverilac ne može tražiti naknadu štete u parničnom postupku od SDK, odnosno organizacije za platni promet zbog manje obračunate kamate na osnovu rešenja o izvršenju ako prethodno nije tražio pravnu zaštitu u izvršnom postupku, jer traženje pravne zaštite u izvršnom postupku predstavlja procesnu pretpostavku za vođenje parnice o naknadi štete koje su nastale pogrešnim obračunom kamate i drugim nepravilnostima učinjenim prilikom sprovodenja izvršenja. Označena procesna pretpostavka je propisana u članu 47. Zakona u zivrušnom postupku. Zbog toga parnični sud treba da odbaci tužbu poverioca ako prethodno naplatu manje obračunate kamate po rešenju o izvršenju nije tražio u izvršnom postupku.

Naime, neophodno je, da poverilac prethodno pokuša da eventualno manje obračunat iznos kamate naplati u izvršnom postupku po kome je doneto rešenje o izvršenju koje se sprovodi. U tom smislu poverilac je u obavezi da prethodno pismenim podneskom prigovori izvršnom суду на одређену неpravilност у обрачуни камате организације за платни промет, а потом и да писмено затражи доношење решења ако изврши суд по приговору оцени да је обрачун камате организације за платни промет правilan. Poverilac može podneti parničnu tužbu protiv organizacije za platni promet tek kada rešenje izvršnog суда о odbijanju njegovog zahteva u izvršnom postupku postane pravosnažno¹. Dakle, nema pravnog osnova niti potrebe da se poveriocu obezbedi zaštita u parničnom postupku ako namirenje svog potraživanja po osnovu kamate može ostvariti u izvršnom postupku, u kome se sprovodi prinudna naplata sporne kamate.

Tužilac, kome je parnična tužba odbačena zbog toga što nije prethodno tražio pravnu zaštitu u izvršnom postupku, može istovrsnu tužbu podneti protiv organizacije za platni promet i posle neuspelog pokušaja naplate kamate u izvršnom postupku, jer rešenje parničnog суда о odbacivanju tužbe nema dejstvo pravosnažno presuđene stvari, budući da sud, u ovoj hipotezi, ne raspravlja i ne odlučuje o osnovanosti tužbenog zahteva.

Napominjemo da navedeni prigovori procesne prirode bitno ne umanjuju osnovanost i značaj razmatrane odluke Višeg privrednog суда Srbije. Vidljivo je da je Sud u osnovi sasvim pravilno postupio, što je primenio član 47. ZIP-a i što nije pružio pravnu zaštitu tužiocu u parničnom postupku, uključujući i što u postupku nije ocenio pravilnosti obračuna kamate. Pri tome naročito treba imati u vidu da je Sud dosledno primenio svoj pravni stav koji je zauzet pre desetak godina². Zbog toga smatramo da se radi o još jednom primeru iz bogatog arsenala sudske prakse Višeg privrednog суда Srbije koji doprinosi ostvarivanju zakonitosti i pravne sigurnosti u ovoj složenoj pravnoj materiji.

1 Protiv rešenja izvršnog суда donetog na osnovu člana 47, ZIP-a dozvoljena je žalba.

2 Tako: Viši privredni суд Srbije PŽ. 261/81, citirano prema Šarkić-Rašić, "Priručnik za primenu ZIP-a" Savremena administracija, Beograd 1990. strana 141.

Porezi i doprinosi

Prodaja građevinskog materijala stambenoj zadruzi

Prodaja građevinskog materijala stambenoj zadruzi za izgradnju, dogradnju i adaptaciju stanova za potrebe njenih članova-zadrugara, koji se izgrađuju prema odobrenom projektu, na teritoriji opštine na kojoj je osnovana odnosno registrovana oslobođena je plaćanja poreza na promet. Ovo oslobođenje odnosi se i na naknade koje zadružna naplaćuje od svojih članova za obavljenе poslove.

1. Odredbom tačke 5. člana 6. Zakona o porezu na promet ("Sl. glasnik Republike Srbije", br. 78/91), koja se primenjuje od 1. januara 1992. godine, propisano je da se ne plaća porez na promet kod prodaje građevinskog materijala stambenoj zadruzi za izgradnju, dogradnju i adaptaciju stanova, odnosno stambenih zgrada za potrebe njenih članova - zadrugara, koje se izgrađuju prema odobrenom projektu na teritoriji opštine, odnosno grada na kojoj je zadružna osnovana, odnosno registrovana. Inače, pod stambenom zadrugom se podrazumeva stambena zadružna koja je registrovana u skladu sa propisima kojim se uređuje osnivanje zadruge, a koja u svom sastavu ima neposredno organizovanu građevinsku operativu (građevinski pogon, građevinsku radnu jedinicu) ili stručnu službu za praćenje izgradnje i nadzor nad izgradnjom objekata, uz vođenje poreske evidencije o nabavci, kretanju i utrošku građevinskog reprodukcionog materijala za izgradnju građevinskih objekata.

Prednje poresko oslobođenje odnosi se samo na izgradnju, dogradnju i adaptaciju stanova, odnosno stambenih zgrada (i to samo na teritoriji opštine gde je sedište zadruge), a ne i za izgradnju poslovnog prostora. Međutim, ukoliko se u okviru gabarita (temelja) stambenog objekta, izgrađuju prostorije s namenom poslovnog prostora (garaže i dr.), kao njihov integralni deo, odnosno kao njihov

sastavni i nerazdvojni deo, onda se poresko oslobođenje odnosi i na takve prostorije odnosno poslovni prostor. Prednje poresko oslobođenje ne može se, dakle, odnositi na izgradnju poslovnog prostora kao posebne celine (npr. izgradnja garaže u dvorištu stambene zgrade ili izgradnja garaže koja se jednim delom naslanja na stambenu zgradu i sl.).

Prodaju građevinskog reprodukcionog materijala bez plaćanja poreza na promet stambenim zadružama može se vršiti samo na način i pod uslovima iz člana 7. ovog zakona, proizvodačko preduzeće ili proizvodačka radnja, trgovinsko preduzeće koje je registrovano za vršenje prometa na veliko i preduzeće koje je registrovano za uvoz i to pod sledećim uslovima:

- da se građevinski materijal prodaje sa stovarišta (magacina, skladišta i sl.) koje se za te proizvode zadužuje po prodajnoj ceni u koju nije uključen (ukalkulisani) porez na promet proizvoda ili tranzitno (promet na veliko);

- da se ovi proizvodi prodaju na osnovu pismene porudžbenice stambene zadruge, uz obavezno izdavanje fakture i uz bezgotovinsko plaćanje (virmanom sa žiro-računa stambene zadruge na žiro-račun prodavca);

- da je stambena zadruga pre preuzimanja tog materijala odnosno pre ispostavljanja fakture, dala prodavcu pismenu izjavu koja mora biti numerisana, datirana i potpisana od ovlašćenih lica, da će kupljene proizvode koristiti isključivo za svrhe iz člana 6. stav 1. tač. 5. ovog zakona;

- da je u fakturi o prodaji ovih proizvoda prodavac uneo klauzulu da su proizvodi prodati bez obračunavanja poreza na promet proizvoda na osnovu pismene izjave i, najzad;

- da prodavac primljenu izjavu kupca prikluči kopiji fakture o prodatim proizvodima.

Pismenu izjavu stambena zadruga može dati na porudžbenici ili kao poseban prilog uz porudžbenicu, pre izvršenog prometa. Inače, ako se u toku godine po jednom ugovoru (koji obavezno treba da sadrži vrstu i količinu proizvoda) vrši sukcesivna isporuka proizvoda, tada stambena zadruga može u prvoj porudžbenici ili u ugovoru da da pismenu izjavu, a da se pri docnjim isporukama prodavac u fakturama o prodaji ovih proizvoda poziva na broj i datum tog ugovora, odnosno porudžbenice u kojoj je data takva pismena izjava.

2. Prema odredbi člana 13. Pravilnika o primeni poreskih stopa i o načinu vodenja evidencije obračunavanja i plaćanja poreza na promet ("Sl. glasnik RS", br. 5/92), stambena zadruga nabavljeni građevinski reprodukcioni materijal može davati svojim članovima - zadružarima bez plaćanja poreza na promet pod sledećim uslovima:

1. da stambena zadruga ima sa zadružarom zaključen pismeni ugovor o radovima na izgradnji objekta koje sam zadružar izvodi;

2. da zadružar ima odobreni projekat, odnosno odgovarajuću tehničku dokumentaciju s predmerom i predračunom od stambene zadruge ili od ovlašćene organizacije;

3. da se za svaki građevinski objekat, koji zadrugar sam, u celini ili delimično gradi odnosno izvodi, obezbedi uredna poreska evidencija i kontrola utroška nabavljenog građevinskog materijala bez obračunavanja i plaćanja poreza na promet, uz obavezu da stručna služba zadruge vrši šestomesečno uskladivanje knjigovodstvene evidencije sa situacijom gradnje objekta, s tim da se konačan obračun i kontrola utroška materijala obavezno izvrše po završetku građevinskog objekta;

4. da zadruga, u okviru svog nadzora i kontrole izgradnje objekata, obezbedi da se tako nabavljeni građevinski reprodukcioni materijal koristi prema utvrđenim normativima koji moraju biti u skladu s urbanisitčkim uslovima i dozvolom za gradnju koju izdaje nadležni organ uprave.

Pri tome, zadruga, krajem svakog polugodišta ili u kraćem roku, odnosno po završetku izgradnje objekta popisuje materijal na gradilištu radi utvrđivanja utroška, odnosno radi provere upotrebe materijala u okviru normativa. Po završetku gradnje, višak materijala po popisu koji nije ugrađen prema odobrenom projektu, zadruga uplaćuje u roku od pet dana od dana izvršenog popisa i konstatovanja stanja viška materijala.

A ako nabavljeni građevinski materijal bez plaćenog poreza na promet zadrugar nemamenski troši, odnosno ako ga ne ugradi u građevinski objekat, zadruga je dužna da obračuna i plati porez na promet u roku od pet dana od dana utvrđivanja takve nemamenske potrošnje.

3. Imajući u vidu napred rečeno, može se zaključiti da stambene zadruge mogu ostvarivati poresko oslobođenje za svoje članove samo za izgradnju stanova i stambenih zgrada na teritoriji opštine odnosno grada u kojem je sedište zadruge, pod uslovom:

- da je stambena zadruga osnovana u skladu s propisom kojim se uređuje osnivanje zadruge, pri tome, nije od uticaja pod kojom se šifrom delatnosti vode zadruge ili koji kontni plan primenjuju, već da je zadruga osnovana u skladu s propisima kojim se reguliše osnivanje zadruge;

- da stambena zadruga mora imati neposredno organizovanu građevinsku operativu ili stručnu službu za praćenje izgradnje i nadzor nad izgradnjom objekata, uz vođenje poreske evidencije o nabavci, kretanju i utrošku građevinskog materijala;

- da se nabavka materijala može vršiti samo sa stovarišta (magacin, skladište i dr.) trgovinskog preduzeća koje je registrovano i koje vrši promet na veliko i to sa onih građevinskih mesta koja se zadužuju po prodajnoj ceni bez ukalkulisanog poreza na promet.

Pri tome, napominje se da stambena zadruga mora imati neposredno osnovanu građevinsku operativu ili stručnu službu za praćenje i nadzor nad izgradnjom objekata, što znači da se ovi poslovi ne mogu poveravati (ugovor i sl.) drugoj organizaciji. Međutim, kada se radi o vođenju poreske evidencije o nabavci, kretanju i utrošku građevinskog materijala, ona se može poveriti drugom pravnom licu ili organizaciji koja se specijalizovano bavi vođenjem knjigovodstvene organizacije.

Inače, stambena zadruga nabavljeni građevinski reprodukcionim materijal iskazuje na jedan od sledećih načina:

1. ako nabavlja materijal za izgradnju objekata koji izgrađuje sama ili preko druge građevinske organizacije, taj materijal iskazuje u svom knjigovodstvu kao zalihu sopstvenog materijala i preko istog prati stanje i kretanje, odnosno nabavku i utrošak;

2. ako nabavlja materijal za potrebe svojih zadrugara i čuva ga na svom skladištu (magacinu i sl.), pri ustupanju (davanju) tog materijala smanjuje se obaveza zadruge po osnovu avansa primljenih od svojih članova - zadrugara;

3. ako nabavlja materijal za potrebe svojih članova, koji taj materijal neposredno preuzimaju sa stovarišta prodavca (proizvodača ili trgovinskog preduzeća koje obavlja promet na veliko) avansi dobijeni od zadrugara smanjiće se za vrednost preuzetog materijala, a o stanju i kretanju tako preuzetog materijala zadruga vodi posebnu poresku evidenciju.

4. Pod građevinskim reprodukcionim materijalom na koji se odnose odredbe tačke 5. člana 6. ovog zakona, podrazumeva se materijal za izgradnju građevinskih objekata (cement, čelik, pesak, šljunak, kreč, grada i dr.) instalacioni materijal i proizvodi koji se uključuju na instalacionu mrežu kao njihov sastavni deo (kade, umivaonici, strujomeri, vodomjeri, radijatori, klima-uredaji, bojleri i dr.), koji se kao finalni proizvodi uključuju na elektroinstalacionu mrežu.

Prema tome, peći i štednjaci, peći na etažno grajanje koji se kao finalni proizvodi priključuju na elektroinstalacionu mrežu ne smatraju se reprodukcionim materijalom koji se mogu nabaviti bez plaćanja poreza na promet.

Međutim, gasne peći, odnosno gasni grejači - konvektori, zidni gasni kotlovi, odnosno kotlovi na ostale vrste energije, kombinovani bojleri-kotlovi, koji su sastavni deo gasne instalacije, odnosno instalacije centralnog grejanja i koji se montiraju kao nepokretni uredaji i čine deo te instalacije i za čiju ugradnju (instaliranje) je neophodno pribaviti odgovarajuću dokumentaciju (projekat i sl.) i dozvolu, smatraju se reprodukcionim materijalom koji stambene zadruge mogu pod propisanim uslovima nabaviti za potrebe svojih članova bez plaćanja poreza na promet.

5. Odredbom člana 20. Zakona propisano je da se porez na promet usluga plaća na sve usluge koje se vrše uz naknadu, pri tome, odredbom člana 21. Zakona navedene su usluge koje su oslobođene od plaćanja poreza na promet.

S tim u vezi provizija zadruge ili druga naknada koju zadruga naplaćuje od svojih članova - zadrugara za pokriće troškova u vezi sa poslovima koje zadruga obavlja za svoje članove, a koja je utvrđena aktima zadruge i obavezna je i jednak za sve članove - zadrugare, nema tretman usluge koja se vrši uz naknadu podložne plaćanju poreza na promet.

(Ministarstvo finansija Republike Srbije, akt br. 413-01-193/92-04 od 24.02.1992. godine).

Oporezivanje prometa upotrebljavnih motornih vozila.

Stope poreza na promet upotrebljenih motornih vozila propisane su Tarifom poreza na promet ("Sl. glasnik RS", br. 78/91) i njihova visina zavisi od subjekata koji učestvuju u prometu.

1. Na promet upotrebljavnih motornih vozila izmedu fizičkih lica neposredno ili preko trgovinskih preduzeća ili drugih pravnih lica kao posrednika, plaća se porez na promet po stopi od 3%, shodno odredbama tar. broja 8. tačka 2. podtačka 4. Tarife poreza na promet ("Službeni glasnik Republike Srbije", br. 78/91).

2. Na promet upotrebljavnih motornih vozila izmedu pravnih lica i fizičkih lica plaća se porez na promet po odredbama tar. broja 5. Tarife za putničke automobile, za motorne bicikle zapremine motora od 0,11 porez se plaća po stopi od 25% iz tar. broja 6. tačka 17. Tarife, i za ostala motorna vozila po stopi od 44% iz tar. broja 1. Tarife.

3. Na promet putničkog automobila koje ostvari fizičko lice sa pravnim licem plaća se porez na promet po stopama iz tar. broja 5. Tarife. Ako fizičko lice ostvari promet ostalih motornih vozila sa pravnim licem koja za pravno lice predstavlja opremu, porez se plaća po stopi od 3% iz Tar. broja 8. tačka 1. podtačka 1. Tarife, s tim da je plaćanje izvršeno neposredno sa žiro-računa kupca na žiro-račun prodavca - fizičkog lica, shodno odredbama člana 11. stav 5. Zakona o porezu na promet ("Službeni glasnik Republike Srbije", broj 78/91). Ako ostala motorna vozila nisu nabavljena pod uslovima propisanim u članu 11. stav 5. Zakona porez se plaća po odredbama tar. broja 1. Tarife, po stopi od 44%.

4. Na promet upotrebljavnih motornih vozila izmedu građana neposredno ili preko trgovinskih preduzeća i drugih pravnih lica kao posrednika, koja su proizvedena u Hrvatskoj i Sloveniji, porez se plaća po odredbama člana 70. stav 1. tačka 8. Zakona, po uvećanoj stopi od 23%. Međutim, kada se radi o istim proizvodima koji nisu proizvedeni u Hrvatskoj i Sloveniji, porez se plaća po stopi od 3%, shodno odredbama Tar. broja 8. tačka 1. podtačka 4. Tarife.

Pri tome, napominjemo da se uvećani porez na promet iz člana 70. Zakona, ne odnosi na promet upotrebljavnih motornih vozila izmedu građana koji su pribavljeni pre 7. novembra 1991. godine, odnosno pre stupanja na snagu Zakona o izmenama i dopunama Zakona o posebnom porezu na promet proizvoda i usluga ("Sl. glasnik SRS", br. 44/91). Npr. ako građanin sada prodaje svoje motorno vozilo proizvedeno u Republici Sloveniji, odnosno u Hrvatskoj, koje je pribavio još 1989. godine, porez se plaća po stopi od 3% iz Tar. br. 8. Tarife, a ne po uvećanoj stopi iz člana 70. Zakona.

(Ministarstvo finansija R. Srbije, akt br. 413-01-3/92-04 od 05. 02. 1992. godine).

PRIVREDNO PRAVO

Zaštita firme

Za odlučivanje o zahtevu za zaštitu firme protiv preduzeća koje je upisano u sudski registar kod drugog suda, sličnost firmi i srodnost njihovih delatnosti treba da su takve da postoji realna mogućnost nastanka štete zbog zabune u prometu.

Iz obrazloženja:

Prema odredbi člana 158. Zakona o preduzećima zahtev za zaštitu firme može se podneti protiv preduzeća koje je upisano i u registar kod drugog suda. Po shvatanju ovog suda zahtev za zaštitu firme bio bi opravдан u smislu člana 159. stav 1. Zakona o preduzećima samo u situaciji ako postoji realna mogućnost, usled sličnosti dveju firmi, da dođe do zabune i pometnje na tržištu. Pri tome, sličnost firmi ceni se upoređivanje svih obaveznih i neobaveznih sastojaka koje zakon propisuje, a ne samo nekih sastojaka firmi.

Kako upoređivanjem na izneti način tužilac u firmi ima naziv "Tehnohemija" sa sedištem u Beogradu, a tuženi "Agrovojvodina-Tehnohemija" sa sedištem u Novom Sadu te da je njihova delatnost slična, odnosno identična samo u nekim od registrovanih grana delatnosti, ovaj sud nalazi da je prvostepeni sud pravilno primenio materijalno pravo kada je našao da sličnost firmi i srodnost njihovih delatnosti nije u toj meri da predstavlja realnu opasnost zabune na tržištu. Pri tome treba imati u vidu da su parnične stranke trgovinske, a ne proizvodne organizacije.

Prema tome, na osnovu iznetog ovaj sud nalazi da firme stranaka predstavljaju dovoljna individualna određenja, i to u takvoj meri da ne postoji realna opasnost zabune u prometu roba.

(Presuda Vrhovnog suda Vojvodine broj Pž. 571/90 od 11. IV 1991.)

Dužnost upozorenja skladištara o nedostacima na robi

Obaveza da se prilikom prijema robe upozori skladištar o nedostacima koji se mogu primetiti, odnosno u roku od sedam dana o nedostacima koji se nisu

mogli primetiti prilikom preuzimanja, odnosi se na ostavodavca kao i na svako drugo lice koje je od njega ovlašćeno da preuzme robu.

Iz obrazloženja:

U prvostepenom postupku je utvrđeno da je tuženi, kao skladištar, više puta pozivao tužioca da preuzme robu, pa je tužilac tim više kao dobar privrednik morao obratiti pažnju na kvalitet robe prilikom preuzimanja, i u slučaju da je roba oštećena, morao je preduzeti mere za zaštitu svojih interesa i odmah staviti primedbe skladištaru na kvalitet preuzete robe.

Prema odredbi člana 738. stav 1. ZOO primalac robe dužan je robu pregledati u trenutku njenog preuzimanja, a u odredbi stava 2. navedenog člana predviđeno je da ako primalac prilikom preuzimanja robe primeti nedostatke i oštećenja robe, dužan je o tome odmah upozoriti skladištara, inače se smatra da je roba uredno primljena. Za nedostatke koji se nisu mogli primetiti prilikom preuzimanja robe, rok za prigovor zakonom je određen od sedam dana od dana prijema robe. Neblagovremenost prigovora na nedostatke i oštećenje robe za vreme skladištenja, isključuje odgovornost skladištara po tom osnovu.

Kod ocene pravne valjanosti i urednosti prigovora na nedostatke uskladištene robe ovaj sud posebno napominje da se rokovi za stavljanje prigovora odnose na svako lice koje preuzima robu od skladištara, dakle, odnose se kako na ostavodavca, tako i na svako lice koje je ovlašćeno da od skladištara preuzme robu (vlasnika založionice, vlasnika priznanice, itd.).

(*Presuda Vrhovnog suda Vojvodine broj Pž 575/91 od 22. V 1991.*)

Prinudno poravnanje

Rešenje suda o odobrenju prinudnog poravnanja ne može se sa uspehom pobijati žalbom izjavljenom od strane poverioca koji nije pozvan na ročište za prinudno poravnanje i kome nije priznato prijavljeno potraživanje, ako je na ročištu postignuta potrebna većina uzimajući u obzir i potraživanje poverioca koji se žalio.

Iz obrazloženja:

Prema odredbi čl. 38. Zakona o prinudnom poravnanju, stečaju i likvidaciji ("Sl. list SFRJ", br 84/89) za odobrenje prinudnog poravnanja odlučno je da li je poravnanje prihvaćeno od strane poverioca koji imaju pravo glasa, odnosno od strane onih poverilaca čija potraživanja su priznata, odnosno osporena ali ih veće poravnanja učini verovatnim.

Pobjijanim rešenjem odobreno je prinudno poravnanje tokom stečajnog postupka, pošto su za to bili navedeni uslovi, odnosno za zaključenje prinudnog

poravnanja glasali su poverioci koji imaju pravo glasa sa 95% ukupno utvrđenih potraživanja.

Kod takvog stanja stvari žalba poverioca nema nikakvog značaja na pravilnost odluke o odobrenju prinudnog poravnjanja. Naime, iako podnositelj žalbe nije uredno pozvan na ročište za prinudno poravnanje, odnosno iako mu prijavljeno potraživanje nije priznato, glas tog poverioca ne bi uticao na odluku o odobrenju prinudnog poravnjanja. Ovo iz razloga jer su za prinudno poravnanje glasali poverioci čija potraživanja iznose više od 50% od ukupne mase priznatih potraživanja, odnosno potraživanja čija su učinjena verovatnim, a uzimajući u obzir potraživanje poverioca koji je podneo žalbu.

Prema tome, okolnost što je potraživanje podnosioca žalbe osporeno u postupku prinudnog poravnjanja nema značaj na odluku o odobrenju prinudnog poravnjanja, već ta činjenica je od značaja za pravo poverioca da u posebnoj parnici podnese tužbu radi utvrđivanja postojanja tog potraživanja. Ukoliko takvog potraživanja u parničnom postupku bude utvrđeno, tada poverilac ima isti imovinsko-pravni položaj kao i ostali poverioci čija su potraživanja priznata.

(Rešenje Vrhovnog suda Vojvodine, br. Pž. 249/91 od 18. II 1991.)

RADNO PRAVO

Prestanak radnog odnosa zbog otvaranja stečajnog postupka

Otvaranjem stečajnog postupka radni odnos prestaje po sili zakona, pa zbog toga rešenje o prestanku radnog odnosa ima samo deklarativni karakter. Prigovor na rešenje o prestanku radnog odnosa sa uspehom bi se mogao isticati samo uz prigovor da nisu nastupile pravne posledice otvaranja stečaja, odnosno da nisu nastupile zakonom propisane pretpostavke zbog kojih prestaje radni odnos.

Iz obrazloženja:

Pravilno je prvostepeni sud primenio materijalno pravo kada je odbio prigovor protiv rešenja kojim je prestao radni odnos zbog nastupanja pravnih posledica otvaranja stečajnog postupka.

Stečaj je osnov prestanka preduzeća (Član 188. Zakona o preduzećima). Otvaranje stečajnog postupka proizvodi pravne posledice u odnosu na funkciju organa upravljanja, na radni odnos, na imovinu i imovinske odnose. Te pravne posledice nastupaju danom isticanja oglasa o otvaranju stečajnog postupka na

oglasnoj tabli suda (član 90. Zakona). Stečajni postupka je hitan (član 8. stav 2. Zakona), jer razlozi ekonomičnosti zahtevaju da se uz što manje troškova rasprave svi imovinski i drugi odnosi stečajnog dužnika kako bi dužnik prestao postojati kao pravni subjekt, a prodata imovina ponovo stavljen u funkciju.

Odredbe Zakona o prinudnom poravnanju, stečaju i likvidaciji regulišu jednu specijalnu situaciju u kojoj se nalazi stečajni dužnik, pa su odredbe o imovini, imovinskim pravima, radnim odnosima, i dr., specijalne odredbe u odnosu na druge propise kojima se ta materija reguliše u redovnoj situaciji.

Prema odredbi člana 93. stav 1. Zakona o prinudnom poravnanju, stečaju i likvidaciji danom otvaranja stečajnog postupka prestaje radni odnos radnicima dužnika. Prema tome, radni odnos u slučaju otvaranja stečajnog postupka prestaje po sili zakona, pa zbog toga rešenje o prestanku radnog odnosa ima samo deklarativni karakter. Eventualni prigovor na rešenje o prestanku radnog odnosa mogao bi se isticati sa uspehom samo uz prigovor da nisu nastupile pravne posledice otvaranja stečaja, odnosno da nisu nastupile zakonom propisane pretpostavke zbog kojih radni odnos prestaje. Kako je rešenje o otvaranju stečajnog postupka postalo pravosnažno, to se o nastupanju pravnih posledica otvaranja stečajnog postupka, uključujući i pravnu posledicu prestanka radnog odnosa, više ne može raspravljati.

(Rešenje Vrhovnog suda Vojvodine, br. Pž. 1376/91 od 12. VII 1991.)

NOVO
NOVO
NOVO
NOVO
NOVO
NOVO
NOVO

Uskoro izlazi iz štampe knjiga

»PRIMENA PORESKIH PROPISA
PRILIKOM
CARINJENJA ROBE«

Kako pravilno primeniti poreske propise prilikom
carinjenja robe

- Format knjige je B5 sa PVC koricama i izmenljivim listovima
- Cena knjige je u pretplati 2.500,00 din.
- Izdavač "PALADIN i ..."

CARINSKI PREGLED

LIST SAVEZNE UPRAVE CARINA

ZAVOD ZA NIP JŽ,
REDAKCIJA "CARINSKI PREGLED"
11000 BEOGRAD,
NEMANJINA 6,
POŠTANSKI FAH 498
TELEFAKS 683-569

INFORMATOR

časopis namenjen svim privatnim preduzećima koja se bave spoljnotrgovinskim poslovanjem.

- Cilj časopisa je da na prigodan način daje tumačenje zakonskih i podzakonskih propisa i pomogne preduzećima koja su registrovana za obavljanje spoljnotrgovinskog prometa.
- U izradi INFORMATORA učestvuju naši najeminentniji eksperti iz Narodne banke, Saveznog sekretarijata za ekonomске odnose sa inostranstvom, Savezne uprave carine.